

MARGARITA ZARANDONA, 36ko Gerrako umea betiko: "Inbidia baino ez da gerra"

ARGIA

2006ko urtarrilaren 22a | LXIX. urtea | 2.023 zenbakia | 3,50 euro

Hiria gizonena da

IÑAKI GARCIA KOCH

(Itoitzekin Solidarioak)

"Itoitz puskatuko ahal da!
Hori bai, ez dut milaka
hildakoren bizkar arrazoia
eduki nahi!"

PATRI URKIZU

*Balada zaharrez
liburuaren egilea*

"Kanta batentzat inportanteena
da egilea ahaztu eta
herriko bilakatzea"

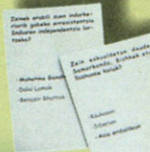
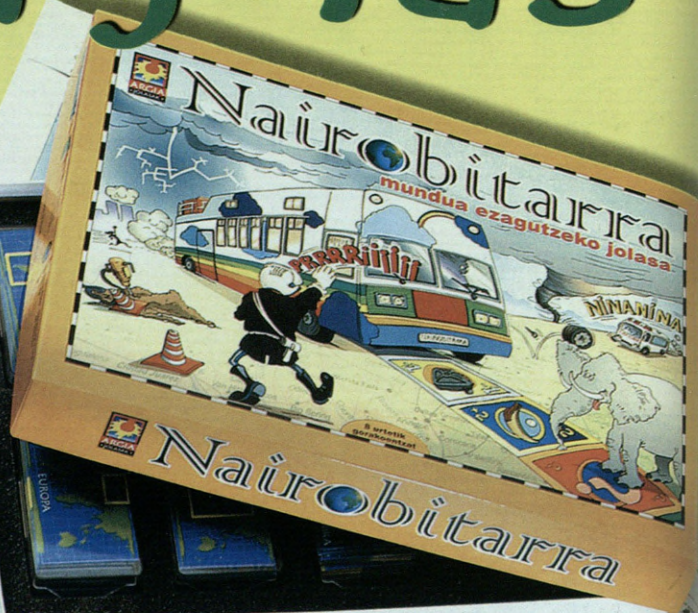

Nairobitarra rekin bidaia jolas

"Nairobitarra: mundua
ezagutzeko jolasa" k
tokian tokiko
bitxikeriak
ezagutzeko aukera
eskaintzen dizu.

38 €

Aukeratu
kontinentea,
ibilbidea, bofa dadoa
eta ekin bidaiari.

Ipar Amerika

Asia

8 urtetik
gorakoentzat

eskaerak

943 37 15 45 • denda@argia.com
Ohiko salmenta puntuetan

Gaiak

- 17 Bella Vascongada fragata:** Txinatar esklaboen heriotzerako bidea.
Urko Apaolaza.

Iritziak

- 21 Asisko Urmeneta.** Gora Pro Nobis.
22 Pello Apezetxea. Badena ez dela.
23 Xabier Portugal.
Asmo onak ez dira aski.
25 Amatiño. Euskadi eta Katalunia.
Joxe Mari Ostolaza. Atarian gaude.
28 Kike Diez de Ultzurrun.
Euskalerrria Irratia.

Margarita Zarandona.

Erdiko kaiera

- 29 Maskaradaren Extrak antzezlan:** Izar txikien distira. Unai Brea.
33 Patri Urkizu: "Kanta batentzat inportanteena egilea nor den ahaztea eta herriko bilakatzea da".
Pilar Iparragirre.
36 Ezpalak. Katixa Garate.
38 Argitalpenak: Txillardegiri elkarrikteta. Pilar Iparragirre.
40 Denbora-pasak.
42 Ihesi: Donamartirin bordaz borda.
Estitxu Eizagirre.
46 Makina bat kontu. Jabier Agirre,
Joxerra Aizpurua eta Jakoba Errekondo.

Iñaki Garcia Koch.

Termometroa

- 51 Ines Pagola:** "Aranak hainbat hitz asmatu zuen, baina beste mila haren estilora daude eginak".
Ainhua Lendinez.
54 Bero-beroan.
56 Net Hurbil. Gas naturalak berotuko du XXI.eko geopolitika. Pello Zubiria.

Ines Pagola.

4 | Hiriak gizonen neurria

Gizonen araberrako hiri antolamenduak

Askotan konturatzen ez bagara ere, azken hamarkadetan egindako ikerketek agerian utzi dute hiriak gizonen beharrei erantzuteko diseinatuak daudela. Ez da film baten argumentua, egunerokotasunean bizi den fenomeno baina. Hiriak ugalketa-ekoizpena binomioaren arabera daude eginak.

24 | Luparekin

Iñaki Martinez de Luna

26 | Agenda 22

Andoni Egaña

11 | Margarita Zarandona

Jose Angel Irigaray

48 | Iñaki Garcia Koch

Itoitzen sentitu berri diren bost lurrikarek laborria sorrarazi dute berriz ere urtegi inguruko biztanleengan. Bitartean, urtegiaren obrak geldiarazten saiatu ziren solidario gehienak ihesari emanda bizi dira. Ibai Ederra preso dago eta Iñaki Garcia Koch baldintzapeko askatasunean.

Jabetza: Komunikazio Biziagoa, S.A.L. Lehendakaria: Joxe Mari Irazusta. Zuzendaria: Xabier Letona. Zuzendariaren albokoa: Pello Zubiria. Erredakzioa: Mikel Asurmendi, Estibx Eizagirre, Katixa Garate, Nagore Irazustabarrena, Onintza Irueta, Izaskun Jauregi. Argazkilaria: Dani Blanco. Produkzioa: ANTZA, S.A.L. Sareko Argia: Eli Pombro, Jon Torner, Mikel Garcia, Naiara Irueta.

Kudeatzailea: Berdaitz Goia. Salmenta Burua: Bego Zuza. Harpidetza: Urtzi Azpiroz. Publizitatea: Igor Garmendia. Idazkaritza Teknikoa: Ixabel Bereziartua. Sustapena: Esti Parada. Administrazioa: Manjo Aiertza, Mari Karmen Loiarde, Aloña Sorraluze. Bezeroen harrera: Olatz Korta.

Argitalpenak: Arantza Egaña. Zerbitzuak: Joxe Mari Irazusta.

HELBIDEAK: Gipuzkoa: Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria. Tel: 943 371545. Faxak: 943 373403 (erredakzioa), 943 361048 (komertziala). Lapurdi, Nafarroa Beherea eta Zuberoa: Xalbardin baita. 64122 Urruña. Tel: 559 476000. Faxe: 559 476001. Nafarroa: Gazteluko Plaza 44, 3 eskuina. 31001 Iruñea. Tel: 948 222285. POSTA ELEKTRONIKOA. Erredakzioa: kazeta@argia.com. Komertziala: komertzial@argia.com. Interneten: www.argia.com. Lege gordailua: NA 80-1963. ISSN: 0213-909X. Batzorde parekidea: 72562 E. Inprimategia: Antza S.A.L. Informatika: Adur Software Productions, S.Koop. Elk. Urtebeteko harpidetza. Hego Euskal Herria: 127 euro. Ipar Euskal Herria: 155 euro. Espainia: 127 euro. Beste atzerriak: 160 euro. Airez: 252 euro. Komunikazio Biziagoa S.A.L. Ametzagaña Taldeko partaidea da.

Azala: Antza. Azaleko argazkia: Dani Blanco.

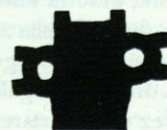

Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria

Gipuzkoako Foru Aldundia

Gizarte eta Erakunde Harremanetarako
Departamentua

gizarte ekintza

• ASTERO GAIA •

Hiriak gizartearen ispilua dira, eta beraz sexistak. Azken hamarkadetako ikerketa askok agerian utzi dute hiri diseinuak gizonen beharrei erantzuten diela, ez emakumeenei. Edo, zehatzago esanda, gizarte-antolamenduan, gaur egun ere, gizonen egozten zaizkien zereginak errazteko pentsatuta dago diseinu hori. Ikerketa asko egin da, bai, baina gaia ez da oraindik guztiz gizarteratu, eta erakunde publikoak, gurean behinik behin, orain dela urte gutxi hasi dira hartaz jabetzen.

UNAI BREA

Argazkiak: Dani Blanco

ITXURA BATEZ, URBANISMOA eta genero-ikuspegia ez dira erraz uztartzen. Beatriz Moral, Donostiako Farapi antropologia-aholkularitzako kidearen hitzetan, "jendea aipatuz gero harrituta begiratzen zaituzte, baina azaldu ostean eguneroko kontuez ari garela ohartzen dira, oso ageriko kontuez". Beharbada hain ageriko izateak bihurtzen ditu ikustezin. Moralen ustez, zoriaren arabera halabeharra bailitzan onartzen dugu hiriaren izaera. "Gaua da, euria ari du, eta hiri horrelakoa da, onerako zein txarrerako. Oso gutxitan pentsatzen dugu pentsamolde baten ondorioa denik, baina hala da".

Hiriak emakun

Pentsamolde horren muina Teresa del Valle antropologoak azaldu digu: "Hiria sexista da ekoizpen-ugalketa binomioaren arabera diseinatu den heinean. Ekoizpenak, alegia, ekonomiarekin zerikusia daukanak, etxetik kanpo egon behar du, eta ugalketak (hots, familia zaintzeak), berriz, etxe barruan baino ez. Hori gezurra da ordea". Gezur horren ondorioz, ugalketarekin zerikusia daukan oro ez dago hiriaren ariman txertatuta, ikertzaile donostiarraren ustez.

Esandakoaren adibide on bat garraioa da, garraio publiko eta pribatu arteko aldeak

batez ere. Bolognako (Italia) feminista talde batek hausnarketa egiten zuen horretaz orain dela urte batzuk. Teresa del Valle dioenez, *denbora aldatzen duen legea* ere definitu zuten, euren ikerketaren ondorioz. "Begibistakoa zen askoz garraio publiko gehiago zegoela lanera joateko edo lanetik bueltatzeko orduetan, ugalketari lotutako zereginak gauzatzen direnetan baino". Ugalketari lotutako zereginak, izan ere, ez dira etxe barrukoak soilik. Esan dugu goraxeago hori gezurra dela.

ea baztertzen du

Erosketak egitea, menpeko pertsonak zaintzea (umeak, zaharrak...), norbait medikuarengana eramatea, zenbait kudeaketa... etxetik kanpo egin beharrekoak dira.

Horrek emakumeei egiten die kalte batez ere, oraindik ere haien esku baitago ugalketa-lana gehienbat. Hala dioskue sen hutsak zein datu hotzek. 2000an argitaratutako EAEko Etxeko Produktzioaren Kontu Sateliteak dioenez, esaterako, 1998an erkidego horretako andreak etxeko lanen hiru laurden egiten

zuten. Aparteko testuan ematen dugu horren berri zabalagoa.

Familia eta lana uztartu ezinik

Egia da gauzak aldatzen ari direla, baina horrek ez du hobekuntza ekarri maila guztietan. Emakume gehienei, etxetik kanpoko lan ordaindua izateak ez die etxeko beharren zama arindu, lan-egun amaiezinak ekarri bai-zik. "Orain asko hitz egiten da familia eta lana uztartzeaz –dio Beatriz Moralek–, baina hori

Emakumeak memoriatik kanporatuta

Teresa Del Vallek urte asko eman du orrialdeotan darabilgun gaia aztertzen, eta lan horrek, besteak beste, argitalpen utza ederra utzi du. 1997an, konparazio baterako, *Andamios para una nueva ciudad* liburua kaleratu zuen, hemen aipatu ditugun ideietako asko guk baino askoz maisutasun handiagoz jasoz. Lan hura burutzeko, del Vallek ondo ezagun dituen hiri bitako kaleetan barna ibili zen gora eta behera, galdetzen eta behatzen. Hiri horiek Bilbo eta Donostia dira, eta *Andamios para una nueva ciudad*en pasarte mardula eskaintzen die bien kale-izen-degiei. Ondorioak ez du zalantzarako betarik uzten: "Izaera sexista agerikoa da". Beste horrenbeste esan daiteke munduko hiri gehienez.

Del Vallek kale-izen-degiaren garrantzia azpimarratu digu: "Kale-izenak memoria nola sortzen den azaltzen diguten erreferentziak dira. Haien bitartez ikus daiteke gizarte batek nor gorai-patu nahi duen, noren oroitzapena utzi nahi dien datozen belau-naldiei". Hara, gauzek orain bezala jarraituz gero, datozen belau-naldiak ezer gutxi gutxi jakingo dute euren antzinako emakumez.

Adibide batzuk: Bilbon, 725 kaletan 28k besterik ez zeukaten andrazko izena 1997an. "Bilbotarrei euren hiriko emakume izen-dun kaleez galdetuta –dio del Vallek *Andamios para una nueva ciudad*en–, jendeak pentsatu egin behar zuen, baita emakumeek ere. Azkenean, gogora etortzen ziren bakarrak Maria Muñoz, Epalzaren alarguna eta Doña Casildaren parkea ziren". Inork ez zion aipatu Epalzaren alarguna eta Casilda de Iturrizar pertsona bera zirela.

Kale bati izena eman dioten emakumeen artean –Bilbon beti ere–, zenbaitek gizon nabarmenekin ezkontzeari esker lortu zuten ospea. Casilda de Iturrizar bera da horren adibidea. Hala ere, Bizkaiko hiriburuko kale-izen-degiko emakume gehienak erlijiotik datoz: santuak edo amabirjinak dira batez ere. Azkenik, hiruk baino ez dute euren lanbideari esker lortu kale-bataiatzaileen onspena. Gizonen kasuan guttiz alderantziz da: gehienak euren ogibidearen kariaz nabarmendu ziren.

emakumeen arazoa da batez ere. Nik beti esaten dut familia eta lana uztartzeko dauzkagun zailtasunak kalkulu oker baten ondorioa direla: emakumei lan-merkatuko atea zabaltzeko zitzazkionean, ez zen ugalketa-lana kontuan hartu".

Arazoaren jatorria industrializazio garaian dago, Moralen esanetan. "Orduantxe ezarri zen gaur hain arrunta iruditzen zaigun lanaren sexu-banaketa. Emakumeak etxean familia zaintzen, eta gizonak kanpora dirua irabaztera, hau da, familiaren hornitzaile". Langilea, horrenbestez, etxeko lanen zamarik gabekotzat jotzen zen, edozein ordutan fabrikarako gertu. Gaur egun ez da hala, baina lan-ordutegiak duela mende biko moldeei eusten diete oraindik, etxeko lanak eta kanpokoak uztartu behar dituztenei kalte eraginez. "Okerrrena da –iritzi dio Moralek– hau ez omen dela gizarte osoa-

ren arazoa, norberarena baizik, eta emakume askok ere hala onartzen dute".

Ibilbide zuzenak vs. zatikako ibilbideak

Hamaika ikerketa egin dira honezkero gizon eta emakumeek hiri barruan egiten dituzten eguneroko ibilbideez. Ondorioa argia da, eta beti bera: gizonek, oro har, ibilbide zuzenak egiten dituzte, eta emakumeek askoz zatikatua-goak. Bestela esanda: gizona etxetik lanera eta lanetik etxera joaten da, edo baliteke lanetik bueltan gimnasio batean edo taberna batean geldialdia egitea. Andrazkoaren bideek, berriz, askoz bihurgune gehiago daukate, Teresa del Vallek emandako adibide honetan argi uzten duen bezala (Bartzelonan egindako ikerketa batetik hartua): "Emakumea ohetik altxatu eta ogia erostera doa alboko dendara; ondoren, bere umeak eta bizilagunarenak daramatza eskolara –aurretik bizilagunaren etxetik igaro da noski–; horren ostean, osasun-zentrora errezeta batzuk hartzera; gero etxera berriz bazkaria prestatzera; arratsalde bere lanera, eta handik itzultzean umea jaso solfeotik". Beti estu, eta besteen ordutegi menpe sarritan.

Gaurko hiriak ez du errealtate hori aintzat hartzen. Tolosako Udaleko berdintasun-tekniki-

Kale-izendegia aztertuta jakin daiteke gizarte batek zeinen oroitzapena utzi nahi duen ondorengo belaunaldietan, Teresa del Valleren ustez. Eta oraingo martxan, datozen belaunaldiak ezer gutxi jakingo dute iraganeko emakumeez.

kari Jone Hernandezek dioskunez, "garraio publikoa ez dago halako ibilbideetarako pentsatuta, eta emakumeok gara garraio publikoa gehien erabiltzen dugunak, beste talde batzuekin batera: etorkinak, gazteak, zaharrak...". Hiria auto-gidarien mesederako diseinatuta

dago Hernandezen (eta gurekin hitz egiten duten gainerakoen) esanetan, eta horiek, oraindik ere, gizonak dira gehienbat; ez edozelangoak gainera. Hernandezek dio, hain zuzen, hiria gizon mota batentzat eginda dagoela batik bat:

Autodefentsa ikastaroetan kaleari
ibiltzeko moduak eta seguruago
sentitzeko trikimailu txikiak ere
esplikatzeko dira. Baina sekula ez da
esaten zenbait lekutan ibili behar
ez denik

"Heldua, ekonomia aldetik nolabaiteko bote-rea-edo duena, lan mota jakina duena, lanera autoz joaten dena...". Egia da, bestalde, gero eta andre gehiagok gidatzen duela autoa. Haatik, hori ere euren kalterako dateke, emakume askok taxi-gidariarena egin behar baitute familia osoarentzat, Beatriz Moralek gogorarazi duenez.

Hiria, leku beldurgarri hori

Zerbitzuez eta lan-banaketaz mintzatu gara gehienbat, baina hiriaren itxurak berak ere eragiten die emakumeei, gizonak askotan igarri ere egiten ez duten moduan. Donostiako Plazandreok hautes-plataforma feministak orain dela hamar urte ekin zion *hiri debekatuaren mapa* osatzeari. "Emakumeok desberdin bizi dugu hiria, eta hori nolabait islatu nahi genuen", dio elkarreko kide Eva Martinezek.

Emakumeei galdezka, Plazandreokek Donostiako leku arriskutsuen eta oztopo arkitetnikoen zerrenda osatu zuen; "oztopo arkitetnikoak geuk jasaten ditugu-eta gehien,

Sukaldaritza etxe barruan eta etxetik kanpo

Andamios para una nueva ciudad liburuan, Teresa del Valle hainbat orrialde eskaintzen dizkio sukaldaritzari. Esaldi honekin laburbil dezakegu donostiar antropologoak bertan dioena: "Euskal gizartean, sukaldaritza-egagupideak etxetik kalera ateratzen direnean gizonen jabetza bihurtzen dira, horrek dakarren prestigioa eta guzti".

Zer gordetzen da gizonak baizik onartzen ez dituzten gastronomia-elkarteetan?, galdetzen du del Valle. Etxe-ari —eta beraz emakumeei— dagozkion jakintza batzuk, azken batean. Hau da, jatekoa prestatzeko buruz ostutako jakintzak, "gizonen menpeko leku batera eramanak eta testuinguru horretan jarriak". Prestakuntza hori ez da etxeko bezalakoa. Lasai egiten da, lagun arteko giro alaietan, gozatuz. Ez da arineketan eta sarritan aurrekontu murritzegiaz prestatutako eguneroko otordua, dio del Valle, zerbait

bereziagoa baizik: "Inork ez du esaten 'hau ez dut gustuko' edo 'hau atzo ere ipini zenigun'". Etxetik kalera jauzi egitean —bestela esanda, emakumeengandik gizonengana—, sukaldaritzak duintasuna eta ospea eskuratzen ditu.

Gizonak sarritan aipatzen omen dute jakintza horren iturria emakumeak direla. "Era horretan, nire ustez, inork usurpatzaileak direla esaterik saihestu nahi dute", dio del Valle, "aipamena eginez emakumeak baztertuta ez sentitzea lortzen da". Eta aldi berean, etxeko sukaldean emakumeek egon behar dutela gogorarazten da. "Hala, andrazko-ek lan eskerga egiten dugu etxe barruan, senar eta semeek errezetak erakutsi ditzaten kanpoan, harro". Del Valle azpimarratzen duenez, joera hori komunikabideetara ere iritsi zen aspaldi: telebistako errezeta-saiorik gehienetan gizonak dira sukaldariak, eta emakumeak ikusleak.

Kaleak seguruagoak izan daitezzen, autodefentsa ikastaroak

Bizkaiko Emakumeen Asanblada orain dela hamabost urte baino gehiago hasi zen emakumeentzako autodefentsa ikastaroak ematen. Hasieran Asanbladako kide askotxo zebilen irakasle, baina apurka-apurka utziz joan ziren, eta gaur egun bik baino ez diraute zeregin horretan. Biak dabilta lanez gainezka.

Maite Monroy da irakasle horietako bat. Ikastaroak bere kabuz ematen ditu orain, baina Bizkaiko Emakumeen Asanbladako aspaldiko kidea izanik, hasierako filosofiari eusten dio: "Emakumeok gure defentsaren protagonistak izan behar genuelako hasi ginen ikastaroak eskaintzen". Gaur egun, Euskal Herrian ematen diren autodefentsa ikastaro gehienak talde feministen eskutik datoz.

Ikastaro bakoitzak hiru alde ditu. Horietako bat emakumeen aurkako indarkeriaren zergatiak aztertzea da. "Jendarteak bultzatutako indarkeria da —dio Monroyk—, eta erro kulturalak ditu. Emakumeek eta gizonek munduan egoteko modu desberdinak daukaten bitartean, oso zaila izango da desagertzeta".

Beste alderdi bat fisikoa da, hau da, non eta nola jo ikastea. "Emakumeok, sarritan, beldur izaten dugu jotzeko orduan, geure burua ez defendatzeko hezi gaituztelako. 'Gizon batek eraso egiten badigu, onena ezer ez egitea da', hala irakatsi digute". Ikastaroen hirugarren zutabea, hain zuzen, era horretako aurreiritziei aurre egitea da, emakumeen autoestimua landuz.

"Emakumeak euren burua defendatzeko gauza ez direlako ideia hautsi behar da", dio Monroyk. "Ikastaroetan oso teknika errazak irakasten ditugu erasoei aurre egiteko, eta batez ere erasook saihesteko". Horregatik, kalean ibiltzeko moduak eta seguruago sentitzeko trikimailu txikiak ere esplikatzen dira. Baina sekula ez da esaten zenbait lekutan ibili behar ez denik. "Alegia, ez diegu bizitzeari uzteko eskatzen".

erosketetarako gurditxoak daramatzagunean, edo umeen aulkitxoak". Emakumeei beldur ematen dieten lekuei dagokienez, harrituta geratu ziren hiriko zenbait txoko erantzun guzti-guztietan agertzen zirela ikustean.

Emaitzak mapa batean jaso eta ezagutarazi egin zituzten, baina harrera onik ez zutela eduki salatzen du Eva Martinezek: "Komunikabide

askotan barre egin ziguten, guk genioena ez zetorren bat saldu beharreko postaletako Donostia horrekin. Kontua da emakumeok ez dugula Donostiako leku batzutatik ibili nahi, eta horietako batzuk erdigunean daude eta oso ederrak dira".

Basaurin, udal babesaz

2002an, Basauriko Udalak antzeko zerbeit egin zuen, baina orduko hartan hedabideen arreta oso bestelakoa izan zen, erakunde publiko batek kaleratutako lana zelako beharbada. Funtsan, Donostia eta Basaurin gauza bera egin zuten, eta ez kasualitatez: Basauriko *hiri debekatuaren mapa* bertako berdintasun-teknikari Anabel Sanzen ekimenez gauzatu zen, eta hura Plazandreoeko kidea izan zen lehenago.

"Emakumeek zioskuen jenderik gabeko lekuek ematen zietela beldur, ilun, zikin edota konpondu gabe daudenek, ezkutatzeko aukera eskaintzen dutenek...", azaldu digu Sanzek. Mapa argitaratzeaz batera, Udalak konpromisoa hartu zuen bertan agertzen ziren gunetan —bederatzi baino ez zituzten aipatu, galdetutako emakumeek zerrenda oparagoa eman arren— hartu beharreko neurriak hartzeko. Orobat, ez ziren beste munduko ezer: argia ipini, ispilu bat paratu, pixka bat txukundu... Denak gauzatu ziren.

Segurtasun subjektiboa

Beatriz Moralen iritziz, "segurtasun-kontuak konpontzea oso erraza da askotan, porlana, beira edo zura jartzea baino ez". Farapikoak azpimarratu egin nahi du segurtasun subjektiboak daukan garrantzia —"alegia, emakumeok nola ikusten dugu hiri"—, eta diseinatzeko garaian beste irizpide batzuk eskatzen ditu. Adibide moduan, elbarriei irisgarritasuna errazteko sortutako legedia gogorarazten du Moralek. "Emakumeen segurtasunari dagokionez gauza bera egin daiteke, baina gai horri ez zaio behar duen garrantzia ematen".

Ikerketak egin dira arlo honetan, eta proposamen zehatzak daude emakumeak lasai ibiltzeko moduko hiri "berrasmatze" aldera. Nola-koak izan behar duten argiek, kaleek, atariek, garajee... "Batez ere ikustea erraztu behar da —dio Moralek—, bai nik ikustea bai ni ikus nazen. Eta gainera, garrantzi handikoa da auzo-antolaketa. Ildo horretan, zenbat eta jende gehiago, orduan eta seguruago. Merkataritzarik, parkerik, bizitzarik gabeko gunetan beldurra da nagusi".

Politika publikoetan zer?

Hiri antolamenduaren genero-ikuspegiak gero eta garrantzi handiagoa du, Beatriz Moralen ustez, baina nahiko kontu berria da nolanahi. "Bi hamarkada baino gutxiago izango da gai honen inguruan lan egiten hasi zela, eta

Etxeko lanen hiru laurdenak, andrazkoen esku

2000ko martxoan, Eustatek -EAEko estatistika erakundeak- *Euskal Autonomia Erkidegoari buruzko etxeko produkzioaren kontu satelitea* argitaratu zuen. "Bertan, etxeko lanak egiten zenbat ordu ematen ditugun kalkulatzeko da -azaldu digu Beatriz Moralek-, lan horrek Barne Produktu Gordinean zer nolako garrantzia daukan jakite aldera. Baina interesgarriena, diruzko balioaz gain, emakume eta gizonek zenbat ordu egiten dituzten ezagutzea da. Emaiztekin agerian uzten dute etxeko produkzioak emakumeen esku jarraitzen duela".

Kontu Satelitearen arabera, 1998an Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako emakumeek etxeko lanen %75 inguru egiten zuten. 1993ko datuekin konparatuta (%79), gizonen parte hartzea zertxobait handiagoa zen, baina hala ere alde handia zegoen orain-

dik munduko zenbait herrialde aurreraturekin. Izan ere, Kontu Sateliteak emandako taulak agertzen duenez, Japoniako emakumeek besterik ez dute EAEkoek baino parte hartze handiagoa etxeko lanetan. Europa, Amerika eta Ozeaniako herrialde garatuenetan 90eko hamarkadan zehar egindako ikerketek gureak baino askoz kopuru txikiagoak ematen dituzte arlo horri dagokionez.

- ▶ Kanada: %63 (1992)
- ▶ Australia: %66 (1992)
- ▶ Zeelanda Berria: %65 (1991)
- ▶ Norvegia: %66 (1990)
- ▶ Suitza: %67 (1997)
- ▶ Japonia: %85 (1996)

90ekoan hasi zen indar hartzen". Urratsak, hala ere, apurka-apurka datoz. "Politikariak hasiak dira honetaz pentsatzen —dio Teresa del Vallek—, baina ideiak gauzatu egin behar dira, ezin dira ideia huts modura geratu. Ikusi behar ko nola egiten den hori; hiria berrasmateza sekula amaitzen ez den lana da, hiritarren beharrak aldatuz doazelako. Garrantzitsuena hori da: hiriak pertsonentzat eginga behar du, hiritarrok baikara muina".

Del Vallek zenbait udaletan egiten ari diren ekimenak goraiatu ditu, "proposamen txikiak beti ere". Goragoko mailan, ezer gutxi dago oraindik teoriar landa. Emakunde, berbarako, orain urte batzuk hasi zen hiriaren genero-ikuspegiaz hitz egiten, baina gaia jorratu gabe

Plazandreok-ek leku arriskutsuen eta oztopo arkitektonikoen zerrenda osatu zuen Donostian.

dagoela aitortzen du Ander Bergara erakunde-ko aholkulariak. "Kontu hauek ezezagunak ziren orain arte, eta horregatik berdintasun-politikek beste alderdi batzuei begiratu diete gehiago. Bada momentua bultzada emateko".

Bergarak gogorarazi egin digu berdintasun legearen 46. artikulua botere publiko guztiak genero-ikuspegia txertatzera behartzen dituela, euren hirigintza, etxebizitza, ingurumen eta garraio politikean. "Baina ez da erraza izango gaurko antolamendutik abiatuta aldaketa ematea", onartu du Emakundeko-ak. Ekoizpenak lehentasuna dauka ugalketa-aren aldean, eta autoan doazen gizon heldu dirudunek, antza, jaun eta jabe izaten segituko dute puska batez. ■

Kirola ere, gizonarentzat

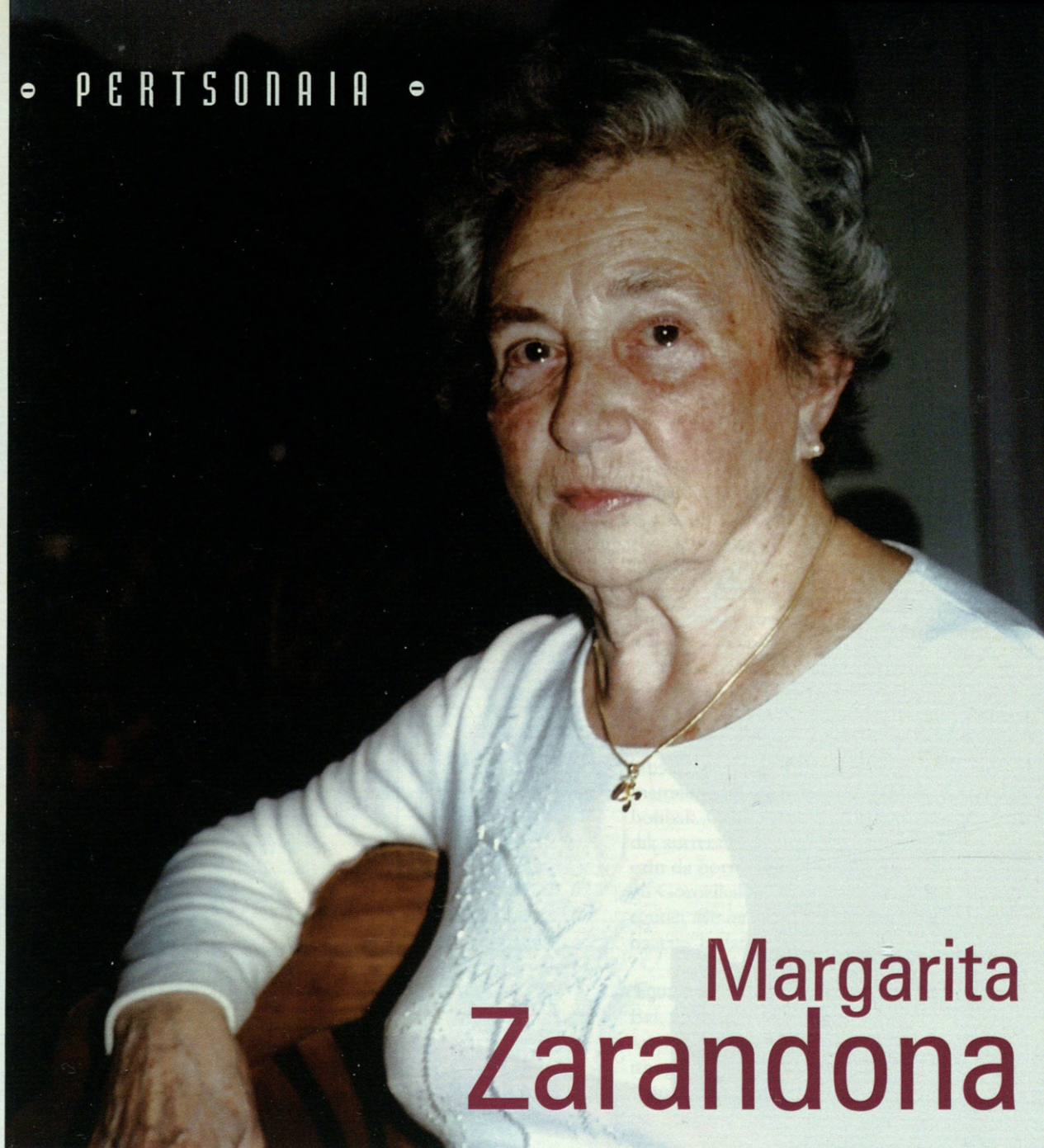
Edozein hiritan garrantzi handia daukate aisialdi-zerbitzuek, eta horien artean kirolek, ikusle nahiz egile modura. Bai alderdi batean bai bestean, gizonak dira gehien oraindik ere. "Gipuzkoan egindako ikerketa batek dioenez, neskek mutilek baino lehenago uzten diote kirol egiteari", azaldu digu Farapiko Beatriz Moralek; "kirola, izan ere, gizonetzkoen lotuta agertu da historian zehar".

Moralek dioskunez, industrializazioaren ondorioz emandako zatiketak —gizonak fabriketara, lanera; emakumeak etxean, umeak zain-

tzen— zerikusi handia eduki du horrekin. "Seme-alabek amarekin ematen zuten denbora gehien, mutilak gehiegi 'emakumetuko' ote ziren beldurra zabaldu zen, eta orduantxe hasi zen kirola gaur eza gutzen dugun bezala antolatzen, haiek 'gizontzeko'". Hortaz, kirola ez da hain erakargarria neskentzat, ezta ikusle izateko ere.

Maiz aipatzen da, hala ere, gero eta andrazko gehiago joaten omen dela futbol zelaietara. "Dagoeneko zenbaitek gogorarazi duenez, berdintasuna ematen ari da emakumeak

gizonen mundura hurbiltzen ari direlako, eta ez alderantziz", Beatriz Moralen esanetan. Horren zergatia argia da haren ustez: gizonetzkoekin zerikusia daukanak prestigioa dauka, emakumetzkoekin zerikusia daukanak ez. "Emakumeak esparru publikora irtetzen hasi dira, baina esparru hori gizonetzkoena denez erabat, emakumeek haien eredura egokitu behar izan dute. Nik esango nuke kirol eskaintza gizonetzkoen zuzendutakoa dela batik bat, eta emakumeak horri heltzea beste konponbiderik ez dutela eduki".

Margarita Zarandona

Gerrako umearen garrasi isila

1937ko haurra da Margarita Zarandona. Hil arte izango da gerrako umea, lauogei urte sasoi onean beteko baditu ere. Gerrak eragindako biktima da, sendatzen ez den min zorria du.

Bederatzi urteko neskatila zen gerraren zalaparta Zornotzara heldu zenean. Bederatzi urte, mendian gora zihoala Gorozikako baserrian metrailadore eta bonba zarata heldu zitzaionean. Bederatzi urte, Gernika sutan. Bederatzi urte, gurasoek erbestera jarri zutenean, on beharrez.

Bederatzi urte. Gerraren biktima harrezkero. Sendagairik gabeko gaitz eta erresumina.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Zaldi Ero

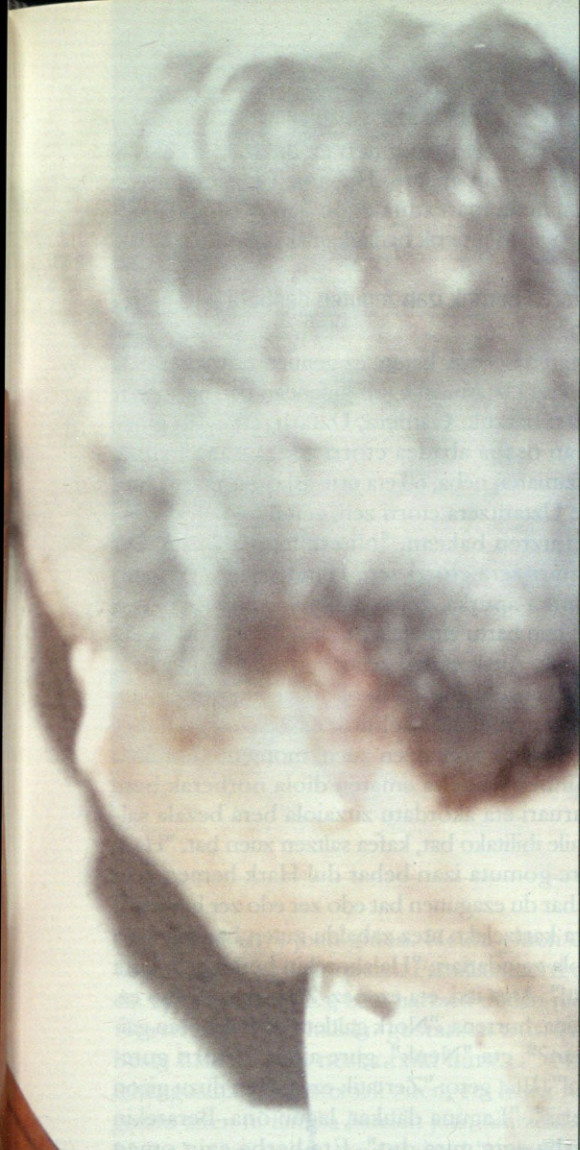

«Inbidia baino ez da gerra»

(Margarita Zarandonak badaki zertan etorri naizen. Haren historia gura nuke. Berbetan hasi gara eta ez dakit galdera askorik ere egin diodan. Haurrak berak eraman nau, sufrikarioan).

Ni, Zornotzan bertan jaio nintzen, Sabino Arana kalean. Orduko denboretan ere halaxe

zuen izena. Bonbardaketak ere harrapatu gintuen gu, Gernikakoak. Zornotzan bizi ginen eta neska bat geneukan etxeko beharrak egiten. Gorozikakoa zen; esan gura dut, hango baserri batekoa. Zelan bonbardaketak hasi ziren, gure amak esan zuen: "Neskarekin joango zarete

Nortasun agiria

Margarita Zarandona Olariaga (Zornotza, 1927). Bilboko aireportu ondoko herri batean jaio zen aita. "Ez zait herriaren izena etortzen orain". Ama, Zornotza bertakoa, nahiz eta Tolosan zituen erroak. "Maximino Olariaga zuen izena bere aitak eta organo jotzaile etorri zen Zornotzara. Bertan ezkondu zen, Trinidad Derteanorekin". Juan Zarandona izan zuen aita Margaritak. Lanbidez, dendaria. Delicatessen denda izan zuen -xanpainak, pernila...-, eta merkataria ere jardun zuen. Margaritaren amak, Felicitas Olariagak, osabaren tela dendan egin zuen lan. Alferrik. Dena ostu zieten gerran, etxe eta beste. "Solte zegoen gauza guztia, ate eta dena, kanpora. Kendu egin zioten aitari". Gerrak bizitza puska ere kendu zion Margaritari. Bederatzi urte zituela Zornotzatik irten eta 17 bat urte bete bitartean handik lekora izan zen. Gerrako umea orduan, gerrako umea orain. Amama, ume.

Margarita Zarandona

haren aita eta amaren baserrira!". Eta hantxe harrapatu gintuen. Bost urtean lau ume izan ginen gurean, denak segida-segidan. Eta neska hura eta gu lau neba-arrebak joan ginen baserrira. Tximini ondoan jarri errezatzen eta burua atera ere ez gero! Atera ez ze, ra-ta-ta-ta... metrailetak entzuten genituen; metrailetak, itzelean! Hurrena, goizeko hirurak edo laurak ziren ez dakit, aita-amak etorri ziren ea bizi ginen ikustera. Zornotzatik etorri ziren, oinez! Gorozikara. Handik, Bilbora joan ginen. Bonbardaketa itzela hasita zegoen eta horixe esan zuten gurasoek: "Goazen Bilbora. Han ere, zer edo zer izango da!".

Nola heldu zitzaizkizuen gerraren lehen albisteak?

Egun batean sirenak hasi ziren, aurrera eta atzera. Gure aitak denda zeukan eta dendaren atzeko partean ortutxo bat eduki zuen. Handik pasa eta Donostiako bidera, babeslekua egon zen. Batean, aita Maximinorekin hara gindoazela, sirena. "Ea, umeak, goazen, goazen!", esan zigun aitaitak. Eta derrepentean, taka-taka-taka-taka! metrailadorea. "Etzan, etzan lurrean!", aitaitak guri. Etzan ginen, eta eskerrak hari salbatu ginen. Egun hartan gure etxean mahaia ipinita zegoen, bazkaria bertan, eta argia baba lapikoaren gainean jausi zen. Gogoratzen naiz zelan hasi ziren metrailadore eta bonbak. Bonba txikitxoak, baina bonbak. Gure etxea, horixe daukat buruan. Handik aurrera aitak eta amak esan zuten: "Umeekin ezin da horrela ibili!". Orduantxe pentsatu zuten gu Gorozikako baserrira botatzea. Bonbardaketa egunei *días capronicos* esaten zitzairen. Egun ederra bazen, "badator egun kapronikoa" esaten zen.

"Egun kapronikoa"?

Bai, kantu bat zen: "*Queipo de Llano, prepara tu caproni...*"; Queipo de Llano... buruzagiren bat izango zen edo (Espainiar militarra, 1875-1951). Caproni, abioiak (Gianni Caproni, italiar hegalaria, 1886-1957).

Eta bonbardaketa haietatik ihesi, gurasoek Bilbora eroan zintuzteten...

Gernikako bonbardaketa hasi zenean, aita eta ama Gorozikako baserri hartara etorri eta denak hartu eta Bilbora! Osaba batekin egon ginen han, etxea zeukan eta. Gu laurok, neba-arrebak, eta ama. Aitak ez zuen utzi Zornotzako etxea azkeneko arte. Aitaita eta amama ere, beste osaba baten etxera joan ziren, osaba Jenaroren etxera, Ledesma kalean bizi zena emaztearekin. Baina gu Bilbora joan ginenerako pentsatuta zeukaten guk umeok handik irten egin behar genuela. Ingalaterrara joatea eduki zuten pentsatuta. Badakit, ze txartelak ere eduki genituen, osasun-azterketa ere eginda. Azkenean, ez ginen Ingalaterrara joan baina. Gure barkua zen Habana. Bordelera zihoan. Gure amak, beste izeko bik, eta koinatak pentsatu zuten gu umeok denak batera joatea, lehengusu eta lehengusina denak esan gura dut. Umeak

joan eta helduak bertan geratu. Baina gure amak esan zuen: "Ni umeak horrela utzita ez noa!", eta amarekin joan ginen, gu lau ume, Bordelera. Lehenengo asmoa zen, amarena, gu kanpora bidean utzi eta, gero, bera gurekin etortzea. Baina azkeneko orduan gure amak ez zuen gura izan gu bakarrik geratzeko. Eta gure amaren koinatek ere gauza bera egin zuten. "Gure umeak ere gurekin!", esan zuten nire izeko biek. Eta denak Bordelera.

Noiz izan zen badakizu? Urte sasoiak edo?

Francoren tropak ez ziren Bilbora oraindino sartu. Gernikako bonbardaketa pasatu eta gero joan ginen. Hile bi edo izango ziren, edo bat. Santurtzitik irten genuen. Handik Bordelera, Habana barkuan. Gure destinoa ez zen izan Bordele. Hemen, barkutik irten genuen, bakoitza bere maleta eta umeekin. Iluntzea zen eta amak ikusi zuen portaletxo bat zabalik eta, gauez! han sartu ginen. Amak esan zigun: "Ipiniko dizkizuet maletak hortxe lurrean eta bertan paratuko zarete lo egiten. Ea topatzen dudak lekutxoaren bat bitartean". Gurekin etorri zen izeko haietako batek frantses jakin zuen eta gure amak: "Izekok topatuko du zer edo zer eta zuek egon hemen trankil!". Trankil? Ez zen pasatu hamar minutu edo laurden bat eta baten bat, etxe hartakoa: "Fuera, fuera! Altxa denok hemendik, kanpora!". Eta gure maletatxoak eta trasteak hartu eta kalea. Eta gu: "Gure ama eta non ote dagoz?". Gu, lau neba-arrebok bakarrik Bordelen, kalean. Hantxe geratu ginen, zain, non agertzen diren ama eta izeko eta. Beste umeak beste portale batean egon ziren. Horrelaxe egon ginen, denak banatuta. Ez zait bizian ahaztuko: nik bederatzi urte, eta beste guztiak, ni baino gazteago. Eta han, amari itxaroten, Bordelen, kalean. Azkenean, agertu ziren ama eta izeko. Topatu zuten hotela, Uztaritzen. Telefonoz hitz eginda edo. Izekok zelan frantses egiten zuen ederto! konpondu ginen. "Goazen Uztaritzera!". Eta hemen egon ginen, hotel batean, ez dakit zenbat denbora. Gero, topatu zuten etxetxo bat, lehengusu-lehengusinak, izekoak eta denak egoteko. Lau familia behintzat egon ginen han, etxe hartan: Ariño, Derteano, Bazterra, Zarandona... denak lehengusu-lehengusinak. Etxea ez zen egon Uztaritzen bertan, altutxo batean baino. Handik -andreak badakizu zer garen ezta? Uztaritze bertara joan ginen, umeak ere joan zitezen eskolara eta bata eta bestea. Amak eta izekoek txalet handi bat topatu zuten, ederra, eta hara. Umeak hemen, andreak han... hantxe zertu ginen, ederto. Uztaritzen ez ginen denbora askorik egon, ze nik ez eskolara hasi, ez besterik egin nuen. Hile bi, gehien jota. Gero, jakin genuen espedizio bat zegoela Belgikara.

Horrelaxe, beraz, Belgikara. Ume asko zen barkuan?

Larreatik Zornotzako kalera

"Akordatzen naiz, San Migel parteko baseritik herrira jaitsi eta halako familiak leihora irten eta esan zigula: 'Hauek, lapurrak! Zelan utzi diezue herrira sartzen! Akabatu egin beharko lirateke!'. Gure aitaren lagun hark, Lauri Urkijok egin zien aurre. 'Zarratu behar badira, zarratu, baina dena kendu eta gainera horrelakoak entzun beharra ere!'. Gure aitak gutxien pentsatu zuenak firmatu zuen beraren kontrako denuntzia. Seguru egon aita harrapatu izan balute, akabatuko zutela. 'Arbola batetik eskegita egon behar zuten hauek!', esaten zuten, gure aitagatik. Inbidia baino ez da gerra. Goian bego jende hura. Goian ezer bada, eta justizia bada, ikusiko dugu".

Zenbat ume joan ginen ez dakit. Barkuaren izena ez zait ahaztu, Habana. Bidaian, berri, ama dena mareatuta egon zen. Koitaduak ez zuen jakin umerik badaukan ala ez!

Aitaren berri izan zenuten denbora arte horretan?

Aitaren berri izan ez genuen izan, ezertarako ere. Uztaritzen egon ginenean bai, hasi ziren berri batzuk. Gainera, Uztaritzen egon ginenean osaba abadea etorri zen. Osaba Felipe, amamaren neba, 60 eta urte asko zeuzkan. Hura ere Uztaritzera etorri zen, zeren hemen ez zioten uzten bakean. "Ni ere banoa!" esan eta Uztaritzera etorri zen. Handik jakin genuen, apurka-apurka, zelan Santanderrera zihoazen eta han hartu zituztela preso gure aita, osaba eta denak. Aitak esaten zuen, kartzelan zeudenean, atea zabaldu eta "Halako!", dei egiten zutela, eta irteten zuenak bueltarik ez zeukala. Akabo. Gure aitak kontatzen zuen, momentu horietan hainbeste buelta ematen diola norberak bere buruari eta akordatu zitzaizola bera bezala saltzaile ibilitako bat, kafea saltzen zuen bat. "Hark nire gomuta izan behar du! Hark hemen izan behar du ezagunen bat edo zer edo zer hemen!". Eta kartzelako atea zabaldu zuten batean, esan ziola zaindariari: "Halakorekin berba egin gura dut!". Atea itxi, eta ezer ez. Zain egon baino ez. Baina, hurrena, "Nork galdetu du halakoren gainean?", eta "Neuk", gure aitak. "Etorri gurekin!". Eta, gero: "Zertatik ezagutzen duzu gizon hori?". "Laguna daukat, lagun ona. Berarekin berba egin gura dut". Eta berba egin omen zuen. "Juanito, zer ari haiz hor?". Juan zen gure aita, baina Juanito esaten zioten. Eta gure aitak: "Zer ari naizen? Lotsabakoak halakoak! Zer ari zarete zuek? Hemen nago ni, preso, eta hemen daude nire koinatua eta osabak ere! Hamaika ikusi behar dugu! Atera gaitzazu hemendik!", esan ziola gure aitak harako beste kafe saltzaile hari. Hala, etorri omen zen eta atera zituztela kartzelatik gure aita eta. Bazetorrela barku bat eta hantxe sartu ziren, Frantziara edo nora edo nora joateko.

Eta zuek, bien bitartean, Uztaritzen...

Bai, hantxe bertan. Baina aita etorri baino lehengo espedizioa preparatu zen Belgikara joateko, eta hara joan ginen. Baionara eroan gintuzten lehenengo. Gau bat egin genuen han. Ez zait sekula ahaztuko. Txiza egiteko, halako pote handi batzuk eman zizkiguten, melokotoi poteak edo halakoak, handiak. Haiek txizonziak! Ipurdia ebaki ez genuenean! Larregi zen hura! Hantxe pasatu genuen gaua. Goizean, tren hartu eta Belgikara.

Belgikara, nora?

Turnaut zuen izena herriak, flamenko alderdian dago. Anberesen ondoan. Hantxe. Orduan,

Gasteiz, 1970

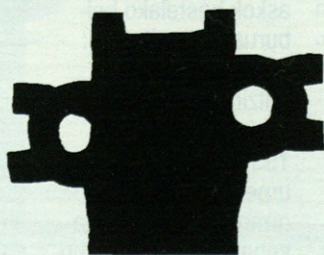
"Tolosar bat egin nuen neuk ere gizona: Jose Anjel Laskibar. Paper-fabrika jarri zuten tolosar batzuek Zornotzan, Astepen, Papelera del Carmen, eta hona etorri zen. Haren aita abokatua zen eta Tolosatik kanpora bidali zuten gerran edo gerra ostean. Jose Anjel eta biok Zornotzan ezkondu ginen 1957an eta, gero, berak paper-fabrikako lana utzi eta Gasteiza etorri ginen. Etxeko negozioari segitu genion Gasteizen, tindategiari. Tintoreria ikusgarri jarri genion izena hemengo tindategiari, eta zer zen hura! Militarrek batetik eta poliziak bestetik! Domeketan, Gorbeia joaten ginen, gutarrekin egotera, ez dizut hori baino esaten. Domeketan Gorbeia, kantatzera eta gutarrekin egotera! Egia da, gero! "

umeak bakarrik joan ginen. Heldu ginen eta korro batean jarri gintuzten. Familiak etorri eta eta esaten zuten: "Ea, zein hartzen dudan nik". Horrelaxe: "Niri halako gustatzen zait. Niri beste halako. Niri neska txiki hura...". Nire lehengusinak nagusitxoak ziren, eta haiek han geratu ziren ni familia batekin joan nintzenean. Musu bat eman eta agur maitea! "Agur!" eta "agur!". Nire nebak German zeukan izena, ni baino urtebete gutxiago zeukana, eta nik esaten nuen: "Nik Germanekaz gura dot, nik Germanekaz gura dut!". Gure amaren esana izan zen: "Biak batera ibili, gero! Beti! Zaindu egizu umea, e!" Eta nik ezin ikusi umea! "Herrian izango da, herrian izango da", esaten zidaten.

"Herrian izango da?", gezurra. Ni, Poppel herrira eroan ninduten, Herbehereekin mugan. Turnauten neba, eta ni Poppelen! Neba ikusi? Zelan ikusi? Eta nire negarrak! Negarrak denak

egin nituen! Eta etorri zen zuzendaria, gutaz arduratzen zena eta "Nik nire neba ikusi gura dut, nik nire nebaz egon behar dut". Eta berak: "Ez al zaude ondo?", "Ez nago txarto, baina nire nebarekin egon gura dut! Nire neba ikusi gura dut, zeren amatxok esan dit nik nire nebarekin egon behar dudala!". Kafetxo bat zeukan ni hartu ninduen familiak. Neskatxo bat eduki zuten, gaixorik zegoena, eta hura zaintzeko gura zuten ni han egotea. Gutaz arduratzen zenak, familiari: "Ume honen arropa gertatu behar da, eroan egin behar dut eta". Etxeko andreak ezetz. Ezetz eta ezetz. Ez zuen gura ni joatea. Ez zuela nire arropa gertatuta. Besteak, handik zortzi egunera etorriko zela atzera: "Etorriko naiz eta eroango dut ume hau, bere nebaren ondoan egon dadin!". Eta eroan ninduen. Bigarren etxe honetan, andre bat zen, alarguna, bederatzi seme-alabarekin. Gizona, Lehen

Argitalpen honen edizioan lankide:

gizarte ekintza

Mundu Gerra ostean hil zitzaion. Hiru semeak gaitasun txikikoak ziren, eta alabak ziren etxearen mar-txa eroaten zutenak. Okindegia eta gozodenda zeukaten eta josten ere egiten zuten: mahai-zapiak eta horre-lakoak. Etxe hartan neba-arreba denak ni baino nagusiagoak ziren. Haietan gazteenak hogei urte zituen, ni baino hamar urte zaharrago. Han, denak pozik, eta baita neu ere. Mar-garita naiz, baina Grete izan nintzen han. Grete gora eta Grete behera ibiltzen nintzen. Margari-ta, han Margrete. Eta Margretetik, Grete.

Ondo hartu zintuzten...

Bai, baina lehenengoan, "gorrien umeak" ginen gu! "Gorrien umeak heldu dira!" Eta denak beldurrez. Zelakoak ote ginen! Zera! demonioa sardearekin! Nire maletatxoa son-breirua gordetzekoa zen. Zabaldur zidaten, eta meza-liburua eta arrosarioa. Lehenengo jaunartzea ere orduantxe eginda nengoen ni eta. Hura ikusi eta "Nongo gorriak dira hauek bada!", haiek. Errezatzen ikusten nin-duten, eta aitaren egiten... "Badakizu erreza-tzen?", eta "Bai, neure hitzetan bai", erantzut-en nien. Zornotzan doktrina eta dena euskaraz ematen genuen. Larrean egin genuen lehenengo jaunartzea, eta karmeldar-rekin dena zen euskaraz. "Zelango gorriak dira hauek bada! Nongo gorriak dira hauek!". Gero, aita Frantziara heldu zenean, familiaren berriak jasotzen hasi nintzen, eta pozarren! Pozarren, orain artel! Pasa den urtean hiru bider egon naiz ni Belgikan. Bederatzi neba-arreba ziren eta bat baino ez da geratzen bizirik. Neska bat, ni baino hamar urte zaharrago zen hura. 86 urte egin behar ditu. Hiru urte egon nintzen han, gurasoak ezertarako ere ikusi barik. Nire neba eta biok Turnauten egon ginen eta beti eduki genuen lotura handia. Ni joaten nin-tzen eurengana, edo bera etortzen zen guga-na. Nire nebaren familia "maila handiagoko-a" zen, eta nirea, oster, normalagoa; merkatariak, gure moduko saltzaileak -aitak ere denda eduki zuen eta Zornotzan-, eta hori niri primeran etorri zitzaidan. Dendan ere lagundu egiten nien, lanean eta saltzen. Tartak eroaten eta. Urteak pasa eta, askotan esaten zidaten han: "Akordatzen zara, korri-dorean, zelan jausi zinen, zelan bota zenuen tarta paretaren kontra?". Hura disgustua!

Zornotzara itzulera?

German eta biok Belgikan geunden bitartean, ama Uztartitzen geratu zen beste bi umeekin. Gero, aita ere hara etorri zenean, bakoitza bere lekura! Gainera, Bigarren Mundu Gerra sartu zen eta Belgikan ere sirenak eta bonbar-

Gerrako umeak

Galtzen ari den belau-naldia da. Kalkuluen arabera, 30.000 haur bidali genituen erbes-tera. 4.000 Ingalate-rrara. 3.000 Belgikara. 10.000 Frantziara. Beste batzuk, Erresu-ma Batura, Sobiet Batasunera, Danimar-kara... joan ziren. Garaiko Eusko Jaur-laritzaren artxibategi ofizialetan 15.000ren datuak ageri dira. Gerrako ume dira, betiko. Margarita Zarandonak ez daki, ezin eduki bere erbes-teratzearen kontzien-tzia zehatza: Habana ontziak ekainaren 13ko egunsentian irten zuen Santurtzitik, Bilbo frankisten mende jausi baino bost egun lehenago. 4.500 ume zihoazen bertan, euskaldunak gehienak. Bordelerai-no. Bertan lehorreratu ziren asko, Margarita-ren familia, besteak beste. Beste ume askok bestelako hel-buruak izan zituzten: 1.495 haur Sontay ontzira sartu zituzten, Leningradorantz. 1937tik goiti, gerrako umeen garrasiak gizarte gorraren isilta-suna urratzen du egun eta gauero. Zein Picassok pintatuko digu ume hauen negarra?

daketak hasi ziren eta aitak eta amak erreklamatu egin gintuzten. Orduan, Bordelera etorri ginen denok. Eta Landetara joan ginen, Machique parajera. Ez ginen herrian ere egon, handik hiru kilo-metrora baino. Ondo gogoratzen naiz, zeren mezatara joaten ginen eta hiru kilometro ziren. Domekan, aitak eta amak euren bizikletak

hartu, amak ume bat atzean eta beste bat aurrean, eta aitak berdin, eta denok mezatara, bizikletan. Zuk badakizu hori zer den? Familia batuta. Pentsatu ere ez genuen egiten etxean ez geundela! Landetan denbora gutxi egin genuen. Aitak eta amak lizentziarik ez zeuka-ten Zornotzara etortzeko, eta hantxe. Aitaita eta amama hemen geratu ziren, jakina. Lizen-tzia hartu zutenean Eubara etorri ginen, San Migel partera, pasiotarren kolegioa baino goratxoago, elizaren atzean. Han baserritxo bat eduki zuten aitaita-amamak. Zornotzan ez zeukaten zer eginik. "¡Aquí no hay nada vues-tro!", esaten zieten Zornotzan. Halako batean, urteak pasa eta baserritik herrira jaitsi ginen, gure aitaren lagun batek, Lauri Urkijok, lagun-duta. Laurik Bilbon egiten zuen behar, bar-kuen administrazioan edo horrelako zer edo zertan. Aldaba asko zituen, eta handik edo hemendik, lagundu zigun. Eta gero, Larrean, txalet bat zegoen, beste Urkijotar batzuen, eta gure aitari goiko planta utzi zioten, bertan bizitzeko, gure etxea izango zena, gerra aurrean amaitu barik zegoena, egiteko lizen-tzia eman arte. Lau urte edo biziko ginen Larrean gu, Urkijotarren etxe hartan. Gero, gure etxea atzera egin zuen aitak, Txorienekoa, lau planta eta zortzi bizitza, eskuma-ekzer. Eta denda jarri zuen gure aitak behean. Tindategia. Tindategia Zornotzan, tindategiaren sukurtsa-lak gero Otxandion eta Gasteizen, eta horrela egin genuen berriz ere aurrera. ■

Bertsoa

DOINUA:
LUDI BIZIA ABESTI GOZOTZ

Gerra baten ondorioz
biktima behin betirako,
gerraren oroitzapenik
ez duzu noski faltako
Baina aurrera egin zenuten,
aurrera egin beharko,
eguneroko bizitza ere
gerra txiki bat delako.

Aitor Mendiluze

Bella Vascongada

Txinatar esklaboen heriotzerako bidea

1854ko urtarrilean, Bella Vascongada izeneko fragata batek itsasoa zeharkatu zuen alderik alde, haizea lagun, hainbat ozeanotan ibili zen, Asia urrunetik Panamaraino. Amerikako istmo hartan utzi zuen bere kargamendua, giza kargamendua. Ts'ing dinastiatik ihesi joandako txinatar *coolie* esklaboak ziren, bertako trenbidean lan egitera behartuak. Baina zein da asiar hauen historia? Eta zer egiten du itsasontzi euskaldun batek tartean? Pio Barojaren nobela onenak ere ez luke historia honen tragedia asmatuko.

URKO APAOLAZA

XIX. MENDEA izan zen merkatal globalizazioaren mendea, itsasontziek izugarritzko aurrerapenak egin zituzten teknologian eta lurreko garraio bideetan berriz, trenbideek etorkizun oparoa erakusten zuten. Momentu hartan Londres zen mundu mailako merkata-

ritzaren zilborra, sare handi baten korapiloa eta giltzarria. Urte mugituak duarik gabe, bai politika eta baita mundu mailako merkataritzan ere. Gauzak horrela, bideak mozteko eta errazteko proiektuak behin eta berriro aztertu zituzten eta hortik sortu ziren mun-

Bella Vascongadaren litografia Itzean dago gordeta. Irudia *Los Baroja y el mar* liburutik jasoa da. Donostiako Untzi Museoak egindako erakusketa baten ondorioa da liburua.

● Bella Vascongada fragata

duko kanal ospetsuenak, Suezekoa lehenengo eta Panamako gero.

Panamako trenbidea, txinatarren hilobi

Panamak 1821ean lortu zuen independentzia baina segituan Kolonbiarekin bat egin zuen eta herrialde horren barruan geratu zen 1903a arte. Lur zirrista hura Atlantiko eta Pazifiko arteko pasabide izan zitekeen bertan kanal bat eraikiz gero, eta modu horretan itsasontziek aukera izango zuten Patagoniako Cabo de Hornos arriskutsua saihesteko. Baina horren aurretik, Panama alde batetik bestera gurutzatuko zuen trenbidea egiten hasi ziren eta kanala eraikitzeko –1914an inauguratu zen Panamako kanala– trenbide hark berebiziko garrantzia izan zuen.

1848an Panama Railroad Companyk kontratua sinatu zuen trenbidea martxan jartzeko, New Yorkeko hainbat handikiren kapitalarekin. Konpainia honek irlandarrak erabili zituen trenbidea egiteko, baina gero ikusi zuen txinatarrek kontratatzea merkeago ateratzen zitzaiola eta 1851n lehenengo langile txinatarrek garraiatu zituen istmora. Horrela aritu ziren, europarrak Atlantikoan eta asiarrak Pazifikoan, kolpez kolpe burdinari bidea irekitzen.

1854ko urtarrilean beste txinatar multzo bat garraiatu zuten Panamara, mila langile inguru. Ez zen gozoa izan txinatar hauek jasan zutena. Bi ontzitan eraman zituzten Cantonetik milaka militar zegoen herrialde tropikalera: Sea Witch eta Bella Vascongada. Lehenak ez du aurkezpenik behar, Amerikako Estatu Batuek mende hartan izandako ontzi azkarrena da Sea Witch, Txinatik New Yorkera 75 egunetan iritsi zen eta Amerika osoari bira emateko 100 egun besterik ez

Fragata Manilan eraiki zuten
bertako egurrarekin, euskaldun
batzuek seguruenik, eta 600 tona
pisatzen zuen. Urte askoan
Cadiz eta Manila arteko bidea
egin zuen

zituen behar izan. *Clipper* famatu honek –garai hartan sortutako belaontzi mota azkarra da *Clipperra*–, 907 tona zituen eta 1846an itsasoratu zuten Manhattan-en. Hamar urte egin zituen ur gainean, Habanatik gertu zegoela arrezife baten kontra jo zuen arte. Tripulazioa, bidaiariak eta kargamentua bapore batek erreskatatu zituen. Gaur egun, Amerikako Estatu Batuetan talde bat ari da lanean, Sea Witchen maketa bat eramateko Shangaien 2010ean egingo den Munduko Expora, eta bide batez, *Clipper* ontzien museoa sortzeko.

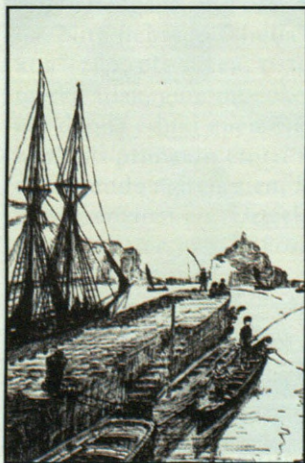
Sea Wichen eta baita Bella Vascongadan garraiatu zituzten txinatarrek, benetako infernua pasa zuten ontzi horien sotoetan, asko hil ziren bidean, gosea eta gaixotasunak pasa eta gero.

Txinatarren trafikoa esklabo beltzen trafikoa erekin alderatu daiteke. XIX. mende erdian hasi ziren txinatarrek Amerikara eramaten, Peru eta Kubara batik bat; Kubako lehen txinatarrek Londresen bizi zen euskaldun familia batek eramanda iritsi ziren, Zulueta familiak. Txinak arazo latza zuen bere lurraldean Ingalaterrak opioa sartu zuenetik; gainera, agintean zeuden mantxuen errepresiotik ihesi milaka txinatarrek alde egin zuten, Amerikara bidean zihoazen ontzietako sotoetan sartuta, esklabo. 1854an Panamara bizirik iritsi ziren mila txinatar horiek trenbidean lanean hasi orduko harri-patu zituzten malaria, min horia eta horrelako gaitz tropikalak, eta asko hil ziren. Beste askok beren buruaz beste egin zuten konpainiak opioa kendu zienean, eta bizirik geratu zirenak Jamaikatik ekarritako beltzen truke aldatu zituzten. Horrela bukatu zuten: gehienek hilda eta gutxi batzuek kaleetan eskale.

Kalkulatzen da Panamako trenbidea egiteko 12.000 lagun hil zirela, horietatik asko txinatarrek. Mende erdi geroago gauza berbera pasa zen, kanala egiterakoan, orduan ere txinatarrek erabili zituzten lanerako eta askok beren arbasoak bezala bukatu zuten. Panama txinatarren hilobi handi bat da.

Bella Vascongada: Manilara Indikoan zehar

Bella Vascongadaren izena ez da oso aproposa, txinatarren zoria ikusita behinik behin. Baina zein da fragata honen historia? Ontzia Manilan eraiki zuten bertako egurrarekin, euskaldun batzuek seguruenik, eta 600 tona pisatzen zituen. Urte askoan Cadiz eta Manila arteko bidea egin zuen, Afrikako Buena Esperanza lurmuturretik pasa eta Indikoan zehar. 1841ean egin zuen lehen bidai Cádizera, 127 egunetan, eta han Jose Matia Calvo merkataria arabarraren esku geratu zen ontzia.

Ricardo Barojak *Las Inquietudes de Shanti Andia* libururako marraztutako irudiak.

Barruan daramagu

Gure jaia da.
Gure egun handia.
Ezin du bestela izan.
Barruan daramagu.

Gora Azpeitia! Gora Donostia!

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

● Bella Vascongada fragata

Jose Matia merkatal familia bateko kide zen; gaztea zela Cadizera joan zen eta bertan merkatal sare sendo bat osatu zuen Andaluziako eta Filipinetako bi hirien artean. *Bella Vascongadaz* gain bazituen beste belaontzi batzuk: *Colon*, *Teide*, *Mariveles*... Denetarik garraiatu zuten ontzi hauek, eta jakina denez, Jose Matiak esklaboekin ere trafikatu zuen, bai afrikarrak eta baita asiarrak ere -1854an Panamara eramane zituzten txinatarrak, esaterako-. Zahartzaroan Laudioke gure merkataria filantropiara dedikatu zen eta bere testamentuan agindu zuen herentziako zati bat bideratu zedila Cadizen eta Donostian zaharrentzako bi egoitza eraikitzen. Horrela egin zuten: 1888an Matia Fundazioa sortu zen eta Donostiako Antiguako geriatrikoak hor du sorburua.

Bella Vascongadak, merkataritzarako gaiak eramateaz gain, posta lanak ere egiten zituen. Urte korapilatsuak ziren itsas garraioarentzat, baporeak belaontziekin lehiatzen ziren, zein azkarrago izan. Borroka hartan baporeak atera ziren garaile, batez ere Suez-eko kanala ireki zutenean, 1869an. *Bella Vascongada* bezalako belaontziek denbora gehiegi galtzen zuten Suezeko bidetik, Itsaso Gorriko haizeak ez baitzien mesederik egiten; horren ordez, Buena Esperanza lurmuturreraino joan behar izaten ziren. Hala ere, belaontziek ozeanoak zeharkatzen jarraitu zuten urte askoan, generoa eta posta eramaten.

Gutxi gorabehera lau hilabeteko bidaia izaten zen Manilaraino. *Bella Vascongadaren* bidaia bat nola zen ezagutzeko dokumentu bitxia geratu zaigu historiarako. Eduardo Gutierrez de Cabiedesek idatzitako egutegi bat da eta bertan azaltzen dira Manilara itsasontzi honetan egindako bidaiaren nondik norakoak. Gure bidaiariak kontatzen duenez, oso ondo tratatu zuten bertan, jateko asko eta zerbitzari indioak ere bazituzten. Belaontzi azkarra omen zen *Bella Vascongada*, beste itsasontziek ezin zioten aurre hartu eta haizea popatik zutenean 11 milia egiten omen zituzten ordu betean (20 km orduko). Lehenengo Kanariak pasa zituzten, gero Cabo Verde eta azkenik Buena Esperanza lurmuturra. Narra-tzaileak dioenez, Afrikako punta hartan hotz egiten zuen eta ekaitz arriskutsuak pasa behar izan zituzten, marinela estu ibili ziren belak biltzeko. Ontzi gainean denetarik egiten zuten ez aspertzeko, egun batean orkestra bat ere antolatu zuten denen gozamenerako. Baina iskanbila faltarik ez zuten izan, marine-len ganberan borroka bat izan zen behin eta eurretako bat zigortu egin zuten, kainoi bati lotu buruz behera eta 200 aldiz jo zuten giza-joa soka batekin. 1850eko uztailaren 5ean hasi zuten bidaia Cadizen eta urriaren 29an iritsi ziren Manilara.

Barojaren fragata nobelatur

Pio Barojaren itsasoari buruzko eleberriek *Bella Vascongada* ur gainean utzi dute betiko. Manilako fragata honen timoia hainbat kapitainen eskuetatik pasatu zen eta horietako baten iloba zen Pio Baroja, Justo Goñi kapitainarena. Goñitarrak, nafarrak jatorriz, Donostian jarri ziren bizitzen eta laster aberastu ziren itsas merkataritzatik. Justo Goñi Cadiz-Manila bidean aritu zen lanean, 1848an lehen aldiz, *Bella Vascongada* gidatzen. Pio Barojari amaren amarengandik dator-kio Goñi abizena eta bere senide marinela inspiratuta idatzi zituen hainbat eleberri: *Las Inquietudes de Shanti Andia*, *El Laberinto de las Sirenas* edo *La estrella del Capitán Chimista*. Justo Goñi zen *Shanti Andia* eleberriko Juan de Agirre, protagonistaren fikziozko osaba.

Agian, Barojaren itsas sormenean zerikusia izan du Berako Itzean gordetzen den *Bella Vascongadaren* litografiak; agian pintura horrek imajinario eta abentura puntua piztu zion Pio Barojari. Litografia horretan belaontzi bat azaltzen da olatu artean, ekaitzari aurre eginez, Rodrigo isla ondoan. Diego Gonzalez de Sacedaren obra da eta *Bella Vascongada* irudikatzen du, Justo Goñi kapitainaren agindupean. Horretaz gain Manilatik ekarritako txinatar oroigarriak ere gordetzen dira Itzean. Horiek guztiak goñitarren etxean zeuden hasiera batean, Donostian. Bertan bizi zen Cesarea Goñi, familiako izeba neska zaharra. Nortasun handiko emakumea zen eta Pio Barojak bere eleberrian irudikatu zuen, Doña Celestina ize-narekin. Ezin da ukatu barojatarren lanak itsasoarekin izan zuen lotura, Caro Barojaren ikerketak irakurri edo Ricardo Barojaren pinturak ikustea besterik ez dago horretarako.

Ziur aski, belaontzi azkarrak denen begiratuak jasoko zituen Cadizeko portuko barradera artean sartutakoan. Batzuentzat merkataritza indartsu baten zorioko sinboloa zen; baina beste batzuentzat, Panaman geratu ziren mila txinatar horiek kasu, errealtate bihurtu zen amesgaizto baten egur eta oihalezko mamua. ■

Suezeko kanala 1869an ireki zuten. *Bella Vascongada* bezalako belaontziek denbora gehiegi galtzen zuten Suezeko bidean.

HIZTEGI ETIMOLOGIKO Lehen URRATSAK :

ZINEGOTZI.

-zinegozio:

KARGU publikoa baliatzen duena
bere ondasunen emendatzeko

-ezinegotzi:

ERABATEKO ZIGORGABETASUNA
GOZATZEN DUEN KLEPTOKRATA

ZERI SO
ZAUDETE?
"NI
KONTSEILARIO
NAIZ!"

MAKURRAGO,
PALACIOS
MAKURRAGO!!!

Pello Apezetxea
APEZA

Badena ez dela

Zerbait badelakoa gure zentzumenak baieztatzen digu. Ikusteak, entzuteak, ukitzeak, sentitzeak adierazten digu zerbaiten edo norbaiten izana. Gure zentzumenek nolabait somatzen ez dutena, guretzat ez da. Fedeko errealitateak alde batera utzita, horrela gauzatzen da giza-kiaren ikuspegia. Ikuspegi hau ahalik eta oso-ena izan dadin, bere zentzumenak ahalik eta egokien zaintzen eta erabiltzen saiatzen da jendea.

Bada, ordea, bertze jendeak errealitateaz ez jabetzea nahi duena, zenbaiten komenientzia-gatik, noski. Bitxia da Nafarroan Olentzero-rekin gertatutakoa: Iruñeko karriketan ibiltzeagatik, sosa ordaindu beharra Udalari. Ahal bada Olentzerorik karrikan ez agertzeko, oztopo bat. Auzo batzuek ordaindu badute ere, bertzeek ukatu egin dute. Baina baita udaltzainengandik laguntza hartu beharrean, traba eta debekuak jasan ere. Eta ikusteko dago, dena horretan geldituko den, zigorren bat gaineratuko ez ote dieten. Eta, zer da ba Olentzeroren ibilaldia, herri tradizioko pertsonaia arrunt baten gogoratzea, besta giroan eta haurren gozamenerako? Tradizio hori, ordea, euskal herrietako kulturen kokatzen da, eta, ahal bada, euskal kultura propiorik ez dela erakutsi nahi da. Badena ez dela.

Areson egin dutena ere aski argia bilakatu da horretarako argudio. Olentzeroren iduri bera desagerrarazi. Ez doaz bide okerretik, hemengo errealitatea aldatu nahi dutenak. Ez bada egiten, ez bada ikusten, ez bada kontatzen, ez da tradizio. Eta bertze ohitura batzuk hartzen dira, arrotzak, baina urteekin bertakoak bailiran erabiltzen direnak. Bazena ez da. Nik bezala, bertze hainbatek bizi izanen dute Francoren denborakoa: oraindik telebistarik ez, lehenengo irrati aparailua etxean sartu, eta diktadurako informazio traketsa, alde batetik, eta musika

ALBERTO ELOSEGI

espainola ordu guztietan. Zer gertatu zen? Anitz jende musika espainol zale porrokatu bihurtu zen. Euskal kantuak, euskal antzerkiak, euskal literatur lanak ez ziren inon somatzen, gordekako elkartze batzuetan ez bazen. Eta ez entzute, ez irakurtzetik ez-zagutza borobilean bizitu ginen urtetan. Euskarazko dena zokoratua, bazen baina ez zen.

Joan berri den urtean Europatik erran dute, Nafarroan ez dagoela behar bezala errespetatua euskara. Nafar gobernua, berriz, berehala zera erran du, Europako txostenak haren jokaera onesten duela. Euskararen hainbat erabilera publiko eta ofizial ez betetzeaz gain, debekuak eta laguntza murriz-

ketak hedatzen ari da. Baina, zer nahi duzu, euskararen alde ari omen dira, euskararen onerako erabakitza jotzen dituzte. Egia-tan, ordea, badena desagerrazteko eginahalean ari dira. Horregatik ebidenteak ere ukatu.

Urte honetan, Xabierko Frantziskoren 500. urteurrena dela eta, hari buruzko ekitaldi ugari antolatzen ari dira. Frantziskoren haurtzaroan hasi zen, hain zuzen, Nafarroako konkista, gaztelarren eskutik. Frantziskoren familia orduko jende handiakoa izateaz gain, bere aitak Nafarroako Erregeondoko kargu handienetakoren ardura zuen. Anaiek, berriz, konkistak iraun zuen urteetan, Nafarroaren aldeko bataila garrantzitsuetan nabarmen hartu zuten parte. Xabierko gaztelua, bizilekuz gaineko gaztelu zen zati guztia suntsitu egin zuten Gaztelako agintariek.

Frantziskoz hitz egitean, eta bere bizitza kontatzean, familia hainbertze astindu zuten gertaera horiek ez dira aipatu ere egiten. Bere haurtzaro eta gaztaroa zeruko goibel artean egin balu bezala aurkezten dute Frantziskoren bizitza. Gaztelua ikustera joaten denak ere, bertako gidariaren ahotik ez du argi handirik jasoko horietaz. Azken une honetan ez badute aldatu, behinik behin. Bazena, ez zen izan. Bazena ixildu. Badena ez dela. ■

« Bitxia da Nafarroan Olentzerorekin gertatutakoa: Iruñeko karriketan ibiltzeagatik, sosa ordaindu beharra Udalari. Ahal bada Olentzerorik karrikan ez agertzeko, oztopo bat. Auzo batzuek ordaindu badute ere, bertzeek ukatu egin dute. Baina baita udaltzainengandik laguntza hartu beharrean, traba eta debekuak jasan ere. Eta ikusteko dago, dena horretan geldituko den, zigorren bat gaineratuko ez ote dieten. Eta, zer da ba Olentzeroren ibilaldia, herri tradizioko pertsonaia arrunt baten gogoratzea, besta giroan eta haurren gozamenerako? »

Xabier Portugal

ZINEMA KRITIKARIA

Asmo onak ez dira aski

Nafarroako Erkidegoaren Zaindariaren egunean, euskararen eguna ospatzen dugun horretan, hedabideek gure nazio hizkuntzaren aldeko aldarri, egitasmo eta hitzez bete zuten hainbat orri. "Hizkuntza ereduen sistema gainditzeko eskatu dio Legebiltzarrak Jaurlaritzari" irakurri genuen lehen orrian. Bestalde, argitaratutako informazioaren arabera, Legebiltzarreko talde guztiek euskararen aldeko konpromisoa hartzen zuten, jarduera politikoan eta bereziki jendaurreko saioetan euskara "gero eta gehiago eta normaltasunez" erabiliko dutela zin eginez.

Egunkariak Ibarretxeren hitzak ere jaso zituzten, Lehendakariak euskararen aldeko eguna "basamortuan ur tanta bat ez dadila izan" eskatu baitzuen bezperako ekitaldi batean.

Informazio hauen guztien arabera, abenduak lehen larunbat hark beste egun askok baino hobea zirudien. Hala ere, txoko batean tinta beltzaren orbona azaltzen zen. Hitzetatik ekintzetara pasatzeko, asmo guztien bermeak hutsean gelditzen ziren berriro ere —non dago, esaterako, 1998an onartutako Kirolaren Legea garatzeko Gobernuak erakutsi beharko lukeen borondate politikoa? Nahikoa al da urtero, inozenteen egunean, Euskadiko Selektzioa jokalarien partida ikustea?—.

Lehendik ere euskarazko tokiko telebistak kezkatu azaldu ziren lizentzien eta digitalizazioaren aurrean, baina egonezin horien abiapuntua abenduaren 3ko egunkarietan agertzen zen albistean aurkitu ahal izan genuen. TDTko (*Televisión Digital Terrestre*) lizentzia berrien banaketa arautzeko Jaurlaritzak kaleratu duen dekretuaren zirriborroan eskaintzaren esku uzten ditu euskara hutsezko telebistak, ez baitu lizentzia bakarren bat ere gorde euskara hutsean izan dadin.

Aurtengo lehen hilabete honetan Jaurlaritzak onartuko bide duen tokiko telebisten legearen zirriborroaren arabera, EAE hamaibost barrutitan banatu da: Gasteiz eta Audio Araban, Bilbo, Getxo, Barakaldo, Mungia, Durango eta Bermeo Bizkaian eta Donostia,

ALBERTO ELOSEGI

Zarautz, Tolosa, Eibar, Arrasate, Beasain eta Irun Gipuzkoan; bakoitzean lau tokiko telebista aurreikusten dira, gehienez ere —guztira, hirurogei telebista kate izango lirateke—. Lau kate horietako bat publikoa izateko aukera dago, bailarako udalek kate hori nahi dutela adieraziko balute.

Gakoa, beti bezala, irizpideetan datza. Hedabide hauen eragina eta euskararen erabilpenarekiko TeleDonostik edo Localiak, esaterako, erakusten duten interes eza ikusirik, garbi dago ikus-entzunezkoen sektore hau estrategikoa dela euskararen berreskuratzeko planetan nahiz eskualdeek beren nortasuna behar bezala egitu-

ratu ahal izateko. Euskararen normalizazioaren ikuspegitik legearen zirriborroak ez du barruti bakoitzeko lau kate horietatik batek ere euskara hutsez emititu behar duenik bermatzen. Jaurlaritzak, lizentziak banatzean, euskararen erabilpena lehenetsi baino ez luke egingo, "edo, kasuan-kasuan, ezarritako gutxienezko gainditzeko dutenen aldeko jarra" erakutsiko luke. Udalek katearen bat beren gain hartuko balute programazioaren erdia euskaraz egin beharko lukete eta besteek tokian tokiko errealitate sozio-linguistikoa arabera. Adibidez, euskal hiztunak %25 baino gutxiago diren bailaretan programazioaren laurdenak euskaraz izan beharko du eta hamar urte barru %50 hartu beharko luke.

Kate pribatuak ere, gutxienez, euskal hiztunen ehunekoaren arabera antolatu beharko dute beren programazioa. Edukien aldetik, gutxienez lau orduko berezko programazioa bete egin beharko dute, eta emisioen %10 soilik eskaini ahal izango diete euskal ikus-entzunezko ekoizpenei.

Euskal Herria eta Kataluniako egoerak ezin konparatuzkoak badira ere, haiek jarritako portzentajeak eta epeak gure erabakien erdia izan beharko lukete, berdinak ez badira ere. Gure artean, berriz, inongo bermerik ez badago eta ausardi handiagoa erakusten ez badugu, hemendik hamar urtera gure arrangurak alferrik joko dute murreren kontra.

Ile urdina orrazten hasi garenok aspaldi ikasi genuen zerua asmo onez harritatua dagoela. ■

Gakoa, beti bezala, irizpideetan datza.

Hedabide hauen eragina eta euskararen erabilpenarekiko

TeleDonostik edo Localiak, esaterako, erakusten duten interes eza ikusirik, garbi dago ikus-entzunezkoen sektore

hau estrategikoa dela euskararen

berreskuratzeko planetan nahiz

eskualdeek beren nortasuna behar

bezala egituratu ahal izateko

Iñaki Martínez de Luna

EHUKO SOZIOLOGIA IRAKASLEA

Unidad Alavesa bizirik ote?

Unidad Alavesa (UA) 2005ean desegin zen, Eusko Legebiltzarreko hauteskunderetan eserlekurik gabe gelditu eta gero. Egia da, halere, alderdi politiko horren hondar instituzionalak ez direla guztiz iraungi, Arabako Biltzar Nagusietan ordezkaritza oraindik baduelako. Gogora dezagun, labur bada ere, UAk egin duen bidea. Bere debut elektorala 1990eko EAeko hauteskunde autonomikoetan izan zen, Arabako hautesleen %11 eta 3 eserleku lortuz. Hala ere, bere erpina, eremu autonomikoan, lau urte beranduago erdietsi zuen %19 eta 5 ordezkarari ateraez eta Arabako bigarren indar bihurtuz. Hortik aurrera gainbehera etorri zitzairen *alavesistei*, iazko hauteskundeek 15 urteko ibilbideari amaiera jarri zioten arte. Hortaz, 1994an bost arabarretik batek indar horren aldeko hautua egin zuen. Zergatik?

ALAVESISMO SOZIALAREN SAKONTASUNA.

Erantzun bila, urrats berri bat eman behar dugu: UAtik *alavesismo* soziale-ra. Aitortu behar da UAren sortzaileak estrategia ezin abilagoak izan zirela, gizartearen puri-purian zegoen sentimendua ederki baliatu zutelako. Sentimendu hori zertan zetzan azaltzeak luze joko luke, baina motibo guztien arte-tik Arabako nortasun desberdina-rena gailentzen zen; ezberdina eta arbuaiatua, nonbait. Izan ere, Bizkaiko burgesiaren XIX. mendean izandako tirabiren zapo mingotsa, euskal nazionalismoak —bere adiera guztietan— gidatzen zuen berpizkunde nazionalarekin eta erakundetze autonomikoarekin areagotu zen. Bizkaia eta Gipuzkoatik Arabara iristen zen guztia, *alavesismo* sozial horrentzat, arabarren kontrakoa omen zen, jarrera hori mutur ezin bitxiagoraino eramanez; adibidez,

ALBERTO ELORRIAGA

Jaurlaritzak bere egoitza nagusia Gasteizen kokatzea ere gaitzetsi zuen *alavesismo* sozialak.

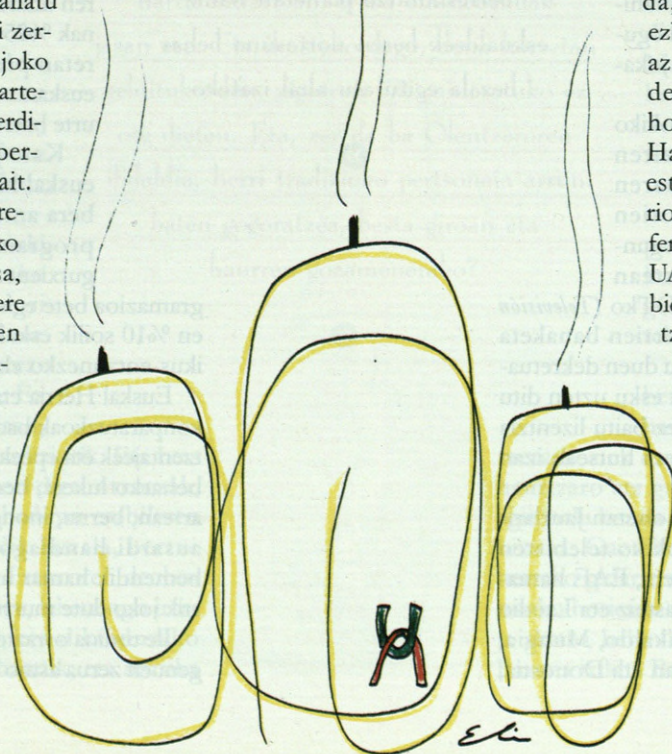
Tirabira horren funtsean bazegoen borroka ideologiko sakona: bi nortasun nazionalen arteko lehia; alegia, espainiar eta euskal nazionalismoen artekoa. Izan ere, *alavesismoak* espainiar nortasuna bere egin zuen, aldi berean euskal nazionalismoari aurre eginez. Hartara, Madrilgo zentralismoak Arabako eskubide historikok murriztu izana *alavesismoak* salatu ordez, erakundetze autonomiko berriari leporatu zion bekatu zentralista. Ildo beretik, Espainiak era-

gindako asimilazio kulturala *alavesismoak* ontzat ematen zuen bitartean, nazionalismoak bultzaturiko euskal kulturaren berpizkundea —euskara barne— gaitzesten zuen.

Euskal Herriaren pluraltasun
kulturala eta politikoa ezbairik gabe
gure egin arte, beti egongo da herri
komun bat osatzearen asmoari uko
egingo dion periferiaren bat;
espazial, ideologiko edo kulturala

KEXAREN ARRAZOIAK ETA GEHIEGIKERIAK.

Alavesismoaren kexa batzuek, halere, oinarri sendo bat aurkitu zuten euskal nazionalismoaren baldarkerian. Mugimendu nazionalistak landu dituen estrategiek eta taktikek Bizkaia eta Gipuzkoa izan ditu ardatz, gehienetan arabarren berezitasunak aintzakotzat hartu gabe. Araba ez da, halaber, Euskal Herrian ezberdina den bakarra, Nafarroaz zein Iparraldeko hiru lurraldeetako bakoitzaz ere beste horrenbeste esan daiteke-eta. Hartara, Euskal Herriko irudi estu eta murriztu horren ondorioz euskal lurralde batzuk periferia bihurtu dira. Arabara itzuliz, UA sortu baino lehenagoko adibide bakar bat —gehiegi ez luza-tzearren— emango dugu, kasu honetan nazionalismo instituzionalaren baldarkeriaren adierazlea dena: lan-egutegia ezartzeko eskuduntza Jaurlaritzak bere gain hartzean, uztailaren 25eko Santiago Apostoluaren festa lan-egun izendatu zuen, data hori Gasteizen oso jaiegun inportantea zela konturatu

Lan-egutegia ezartzeko eskuduntza

Jaurilaritzak bere gain hartzean,

uztailaren 25eko Santiago Apostoluaren

festa lan-egun izendatu zuen, data hori

Gasteizen oso jaiegun inportantea zela

konturatu gabe: Blusen Eguna. Halako

ekintzek ederki lagundu zuten

alavesismo soziala berpizten

gabe: Blusen Eguna, hain zuzen. Halako ekin-
tzek ederki lagundu zuten *alavesismo* soziala ber-
pizten.

Alde horretatik begiratuta, *alavesismo* sozial
kexati horren izenean politikan aritu nahi zuen
edonorentzat Araba lur emankorra zen, eta UAK
bete-beteen asmatu zuen ikur hori baliatzen.
Alabaina, arabarrak bizkaitarren eta giputzen
kontra jartzen UA sutsuki saiatu zela ere, salatu
behar da; baita, bide horretatik gehiegikeria asko
egin zuela ere -80. hamarkadako lehorre gogo-
angarrian, Araba Bilboko txongil edo *botijo*
bihurtu zutela batere lotsarik gabe esaten zue-
nean, adibidez-.

LEHENGO LEPOTIK BURUA. 2005ean ere, arabar izaera
ze gutxi ezagutzen den begi bistakoa izan da,
beste behin; oraingoan, Euskadiko kutxen bate-
ratzearen kasuarekin. Arabarrentzat sentsibilitate
handiko gaia izan zitekeela erreparatu gabe, hiru
kutxak batzeko proposamena kaleratu zen.
Horretaz jabetuta eta *alavesismoaren* ikurra astin-
duz, ekimen hori erakunde arabar peto baten
kalterako zela aldarrikatzeko eta ekimen horren
kontrako sostengua antolatzeke, oso adi ibili zen
PP. Erantzun hori ikusita, sozialistek atzera egin
zuten, ziztu bizian. Izan ere, hautesleriaren zati
koskor batengan *alavesismoak* bizirik dirau, inkes-
ta baten emaitzek garbi adierazten duten bezala:
Vital Kutxak bat-egite hori atzera botatzeari ara-
barren %41ek ongi deritzo, %25ek txarto, %16k
ez ongi-ez txarto, eta gainontzeko %17k ez daki
zer erantzun.

Alavesismoaren sendotasunetik begiratuta,
UAren biziraupenaz galdetzea ez da hain hutsala.
Are gehiago, Euskal Herriaren pluraltasun kultu-
rala eta politikoa ezbaierik gabe gure egin arte,
beti egongo da herri komun bat osatzearen
asmoari uko egingo dion periferiaren bat; espa-
zial, ideologiko edo kulturala. ■

TXANDAN
Amatino

Euskadi eta Katalunia

Auskalo gero Katalunian gertatzen ari dena adierazga-
rri ote den euskal aldarrien aukerabideak aztertzeke
orduan baina, zer gerta ere, badirudi espainiar gizar-
teak errazago uler dezakeela Euskadiren salbuespena
Kataluniarena baino.

Historiaz, Konstituzio espainiarrak onartzen du euskal arazoa,
Kataluniarena ez bezala, Konstituzioa bera baino 139 urte lehen-
gokoa dela. Eta alderantziz, sinbologiaz, euskal ikurrak ez dira
espainiar memorian agertzen, Kataluniarenak eta Gaztelarenak
Estatuaren sortze berean agertzen diren artean.

Soziologiaz, espainiarrek sumatzen dute euskal bakantasuna.
Turismo-azterketek adierazi bezala, Euskadi exotiko samarra da,
"un País dentro de otro País" alegia. Hizkuntzaz, berriz, espainiarrek
katalanei baino errazago ulertzen digute euskaldunoi, besteak
beste gaztelaniaz hitz egiten diegulako.

Finantziarioz, jakin nahi duenak badaki arabarrek eta nafarrek
ez diotela inoiz Estatuari zergarik zuzenean ordaindu eta bizkaita-
rrek zein giputzek Francoren diktadurapean baino ez. Espainiako
Erresumak ez du sekula euskal zergarik zuzenean bildu eta ahaztu
egin zaizkio, oster, Katalunian biltzen ez zituen garaia. ■

HIRUKO TXIKIAN
Joxe Mari Ostolaza

Atarian gaude

Futbolaz ari natzaizue noski. Eta Afrikako Melillan
Europara egin nahi luketenekin gertatzen ari direnen
dokumentalak ikusirik, Alemaniako futbol mundiale-
tako sailkapenetan zaleekin bizitzen ari direnak hus-
keriak ditugu. Pierre Wome izeneko futbolari kame-
rundar etorkin batek, hondar minutuan penalti bat huts egin eta
zaleek bertan zuen patrimonioari sua eman diote. Gaitzerdi
bera barnean ez zegoenean. Brasileko taldearen entrenamendu
batean, hilak eta zauritu andana izan da. Eta hau, hasi besterik
ez da egin. Enpresa arduradunen artean modan ditugu eliteko
kirol jardunen balioak eta sistemak aztertzea, beren egituretan
aplikagarriak direlakoan. Eta kirol egituretan aritutako zenbait,
horren pagotxa usaindurik kurtsoak ematen dabil bere eskar-
mentua esportagarria biltzan. Negozioa martxan dago. Baina
Wome ez da pateran etorritako langilea. Melillan baso soilduan
zurubia egiten dabilena, ez da eliteko kirolaria. Honek pena
eman bai, baina inor ez du maitemintzen. Inork ez du jainko-
tzen. Ez dauka penaltirik hutsegiterik. Bestalde, enpresa komer-
tzial batek kirol zaleek adinako pasiorik duen bezeriarik balu,
pertsonak oreinen buruak genituzke, hain da erraza eta ohikoa
hornitzailea aldatu eta konpetentziakoarekin adarrak jartzea... ■

Andoni Egaña

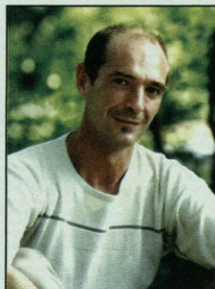
BERTSOLARIA

Sisifo Baztanen

Urtero izaten gara abenduaren hasiera-
rekin Baztan aldean, Arizkungo bide-
gurutzean. Lagunak egin ditugu asko
urteen buruan. Badira Baztanen bertsotan
aski ongi moldatzen diren gazte eta gazte-
txoak, Mariano Izeta erlojugile zenari, alde-
gin zuelarik, ez baitzitzaion ahaztu kuerda
emanda joatea. Aurten edadeko gizon baten
joerak harritu gaitu ordea. Olabidekoa da
izatez, eta bertsotan poliki moldatzen da.
Bertso zaharrak jatorrizko doinuak kanta-
tzea du baina, berezitasuna. Kasete bana
oparitu zigun inguru haietako bertso zaha-
rren —ehunen bat— grabazioarekin. Ez diru-
di mirari. Baina kaseteak banan bana graba-
tuak zirela jakitean ahoa bete hortz utzi
gintuen. Egungo ikuspegitik batek baino
gehiagok barre egingo lioke aitonari, zinta
bakoitza banan bana zer grabaturik ez
dagoela titiko haurrak ere badaki eta. Gaur
dena da kopia eta kopiaren kopia. Baina gai-
nerakook oker eta aitona zuzen ez ote dabi-
len jabetu naiz. Sisifok ere ez zuen bere hel-
bururik lortu baina ahaleginean giharrak
landu zituen. Olabideko aitonari ez zaizkio
sekula hainbat aldiz grabatutako bertsoak
ahaztuko. Eta helburua ez zen lan gutxire-
kin etekin handia ateratzea ezta? Orduan
ba!

Raimundo

Edo *Riomundo* edo dena dela-
ko eleberri hori. Argia ikusi
ondotik ez dut irakurri, haur-
dunaldia gertu samarretik
segi nion baina. Kontuak
kontu, gure adiskide bat
Durangon Arzalluz eta Ote-
girekin "salduena"ren borro-
kan. Askok ez du ezagutuko
baina Jon Maia Soriaren umorerako
joera etengabea da. *Riomundo* idazten ari
zela, hasten zehazki, alegia buka-
tzen, etxe-aldaketa batek
harrapatu zuen bete-betean.
Zortedunok badakigu etxe
berrirako mudantzak zenbat
lan ekarri ohi duen: obraren
gainean egon, batekin hitz egin, besteari
erregutu, mehatxuren bat egin tarteka, tre-
petak lekuz aldatzen hasi... Jonek etorkinei

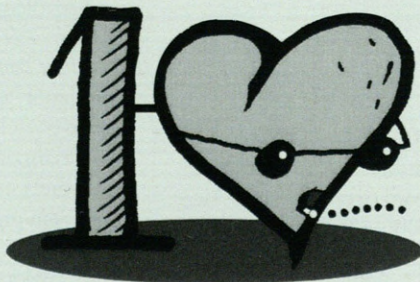

DANI BLANCO

bestelako begiz nola begiratu irakatsi digu.
Eta literatura-ikasgai bat ere eman digu.
Hainbeste mendeko ika-mika, zirt-zart
batean erabaki du. Literaturak balio du, txi-
metaraino zauzkan *azulejista* akabatzeko.
Fikziozko hilketa batek ere izugarri lasai-
tzen baitu barrua.

Indio naborí

Urtearen azkenurreko egunarekin eman du
azken hatsa Kuban. Ez dakit zehatz-mehatz
zenbat urte zituen, baina
duela bederatzi oso
zahartzat jo nuen. Bera
zen ezagutu dugun
inprobisatzailerik itzal-
tsuena. Itsua zen gaine-
ra. Iberoamerikar orok
aitortzen zion "déci-
ma"ren jiran izan
zuen eragina. Kuban,
joandako mende osoan
repentismoak izan duen izar eta aitzindari
nagusitzat jotzen zuten. Ni beste detaile
batekin geratu nintzen Veracruzen, Mexi-

« ¿Está rico verdad, Eloina? »

galdetzen omen zion Naborík.

‘Mucho mi amor’ erantzuten,

bihotza bi zati, Eloinak. Joan da

Naborí emaztearen maitasun

neurrigabea berarekin duela,

tamalez halere, azal eta hezur

»

kon, elkar ezagutu genuenean. Eloina,
emaztea, zuen itsuaurreko. Eta Eloinak, afa-
londo batean kontatu zidan, ahapeka
badaezpada senarra urrun samar egon
arren, blokeoaren kariatz ez zutela izaten
nahi hainbat okela jateko. Hamabostean
behin edo tokatzen zitzailea, Naborí Litera-
tur Sari Nazionalaren jabe izan arren. Eta
kontatu zidan, ahotsa are apalagotuz, berari

irudiak:

Antton Olariaga

Jonek etorkinei bestelako begiz
nola begiratu irakatsi digu. Eta
literatura-ikasgai bat ere eman digu.
Hainbeste mendeko ika-mika,
zirt-zart batean erabaki du

zegokion okel-arrazioa senarrari ematen ziola, honen itsutasuna baliatuz. "¿Está rico verdad, Eloina?" galdetzen omen zion Naborík. "Mucho mi amor" erantzuten, bihotza bi zati, Eloinak. Joan da Naborí emaztearen maitasun neurrigabea berarekin duela, tamalez halere, azal eta hezur.

Debekatuta dago

Ez da abenduak kontua, urtearen bigarren egunekoa baizik. Baina artikulaska hauek idazten ari naizela gertatu zait eta... Herriko taberna bateko sarreran txarteltxoak ipini du nagusiak. Gaztelaraz argi dio: SE PERMITTE FUMAR. Irriño bihurriak egin dit ihes, etxetik oso eskura geratzen baitzait taberna hori. Azpialdean ordea, hau ere argi, euskaraz: ERRETZEA DEBEKATUTA DAGO. Behazundu egin zait irriñoa. Galdezka hasi naiz, erdaldun bihurtzeko prest erretzeko eskubidea izate aldera. Nagusiak argitu dit gertatutakoa. Gaztelarazkoa bere kabuz idatziz du. Euskaraz ez daki eta Internetera jo du nonbait, laguntza eske. Eta aurkitu duen euskarazko txarteltxo oro debekuzkoa zen. Bat hautatu, ipini eta kitto! Diglosiak gailurra jo du.

Abenduak 18

Ezin dut erabat saihestu, ahalegindu naiz baina. "Ze po, ze popoz, zepopoz handia!" deskribatu zuen Bernardo Atxagak Marino Lejarretaren Tourreko etapa garaipen bakar hura. Eskale bat, astelehen goizeko bederatzia aldera kale izkinatik etorri eta "enhorabuena"ka. Asteartean, lau urteko

Eta betiko dilemma sortu zait:

ez nuke jakingo ze urte sasoitan,
itoetan edo lasaietan, izan naizen
zoriontsuen esaten. Orain
apalategian jarriko dut agenda
zaharra, libururik kuttunenak baino
gordeago eta sailkatuago

mutiko bat euskalduna, beltza, ile kixkurra eta irribarre distiratsua, Zuhaitz izenez, bertsoak nola pentsatzen diren galdezka Postetxeko leihatilako txandan. Asteazkenean, Jokin Urainen gutuna, auskalo nongo presondegitik, datorren txapelketan entzule izateko duen itxaropenaz mintzo. Ostegunean... Hitzak. Printzak. Azken batean, horixe baino ez da memorian iltzaturik geratzen dena. Ez da gutxi.

Agenda zaharra: libururik kuttunena

Itxi dut, betirako, 2005 agenda. Beltza zen, eta mehea, urtean zehar tarteetan sartzen joan naizen orritxoek izugarri potolotu dute baina. Gainbegiratu eman diot miraz, leku batetik ez itzultzeko ziurtasunez aldegitan egiten den bezalatsu. Urdinez, beltzez, gorritz, berdez, boligrafoz, errotulagailuz, lapitzez... zirriborratu ditut orriok, eskura nuenaz, agenda norberarena baita, ez dotore bete eta inori erakustekoa. Urteko soilgune apurretara aldegin dit begiradak, eta ardi-kaken antzera letra txiki txikiz egun gutxian pilaturiko egin-behar askotako tarteetara ere bai. Eta betiko dilemma sortu zait: ez nuke jakingo ze urte sasoitan, itoetan edo lasaietan, izan naizen zoriontsuen esaten. Orain apalategian jarriko dut agenda zaharra, libururik kuttunenak baino gordeago eta sailkatuago. Hasierako urteetan berdin ez jokatu dut damu. Egin duguna eta egitera iritsi ez garena, izan ginea, edozein liburuk baino hobeto islatzen du agendak egunerokotasunaren zamatik askatzen denean. Egun batetik bestera gorrotagarri izatetik maitagarri izatera pasatzen den objektu bakarretarikoa baita. ■

Kike Diez de Ultzurrun Sagala

KAZETARIA

Euskalerria Irratia

Urak bidea egin du Euskalerria Irratiak bere lehendabiziko irratsaioa aireratu zuenetik, 18 urte joan baitira 1988ko azaroaren 7 hartatik hona. Lizentziarik gabe ekin zion lanari eta lizentziarik gabe dirau, baina legezko aitorten hori hurbilago dateke epaileek eman berri duten epaia-
ren ondotik. Egia erran, inork Iruñeko irrati-
ri buruzko historia idatziko balu, Nafarroako politikagintzan azken 20 urtean gertatu direnak eta ez direnak moldatu beharko lituzke paperean, bai eta gure herrialdeko agintaritzak izan duen ezaugarri nagusia azaleratu ere, hots, ustelkeria. Izan ere, irrati lanean hasi zen, Gabriel Urralburuk azpiko dirua esku-
beteka kolkoratu zuen urteetan. Bada, Urral-
bururen eta eskuindarren buruzagi Aizpunen arteko tratatuak zokoratu zuen Euskalerria Irratia 1990eko irati-lizentzien banaketatik. Ustel-
keria nabarmena izan zen hura. Auskalo noren esku dauden orain urte hartan lizentziak eskuratu zituzten bi irati-proiektuak. Nik dakita nolako bide bihurriak ibili dituzten urte horietan guztietan. Hori bai, bide guztiak sasiko, legez-
ko iduri. Konparazio batera, baimen horietako bat Radio Blanca izenekoari eman zioten. Inoiz izan-
nik gabeko izenik izan bada, horra Radio Blanca. Ez zuen sekulan irratsaio-
rik aireratu eta, garai hartako prentsaren arabera, lizentzia berehalako batean saldu zuten 70 bat milioi pezetan. Gauza bera egin zuten Espainiako Estatuko hogeiren bat probintzietan. Atera kon-
tuak Felipe Gonzalezen alderdiak azpitik feriatu omen zuen dirutza-
ren zenbatekoaz.

1998an, Miguel Sanzen agindu-
pean ari zen Angel Sanz Bareak –lehengusuak dira– baimena ukatu zion Iruñeko euskal irra-
tiari. Aldiz, Opus Deiren Unibertsitateak eta NET-21 izenekoak eskuratu zuten lizentzia bana. Teknikarien mahaia emandako punta-
zioaren arabera, Euskalerria Irratia zegoen lehenbiziko tokian, baina orduantxe, Sanz Bareak eskua sartu, ber-
ge kolkotik asmatutako irizpideak erabili, hasierako sailkapena itzuli-

MIKEL SAIZ

purdikatu eta Euskalerria Irratia hirugarren tokian utzi zuen, hau da, lizentziarik gabe. Epaileek orain erran dute Sanz Barearen joka-
bide hura legez kontrakoa izan zela. Izan ere, epaileek berek eskaturik, hiru txosten egin dituzte hiru adituk –proiektuen alde ekonomi-
koaz, teknikoaz eta kazetaritzakoaz–, eta hiru-
rak izan dira euskarazko irratiaren aldekoak. Ondorioz, 98ko banaketa baliogabetu dute. Epaile jaunek, ordea, ez dute haratago jo. Hau da, ez dira aferaren muinerraino iritsi: zergatik jokatu zuen Sanz Bareak horrela? Zergatik hankaz goratu zuen teknikarien mahaia emandako sailkapena? Bada, Euskalerria Irra-
tia lizentziarik gabe uzteko. Baina epaileek ez ikusiarena egin omen dute. Epaileentzat, Sanz

Bareak ez zuen gibel-asmoz jokatu. Okertu egin zen bai, baina ez asmo txarrez, borondate onez baizik. Ondorioz, ezin deus egin bide penalez Sanz Barearen aurka, ezta Gobernuaren aurka ere.

Azken finean, afera horren hari-
tik, Euskalerria Irratiak Nafarroako egungo estatusaren hiru oinarri topatu ditu bidean: UPN, Opus Dei erakundea eta *Diario de Navarra*, hots, NET-21 irratiaren jabea, gaur egun. Egia erran, egunkari horrek manupean ditu, alde edo moldez, Nafarroan ari diren gaztelaniazko komunikabide gehienak. Nafarroa-
ko informazio osoa galbahetu nahi du eta informazioa kontrolatzeko goseak ez du mugarik. Hori dela eta, laster hitzarmena egingen du sozialisten inguruko PRISA komu-
nikazio enpresarekin, zertarako eta PRISAk Iruñean duen Canal 4-
Localia toki telebistako albistegi erregionalez jabetzeko.

Horra berriz ere eskuindarren eta sozialisten arteko hitzarmena, non eta Nafarroan, Nafarroan baizik ez. Hori guztia jakinda, ezin igarri zer ekarriko dion etorkizu-
nak Euskalerria Irratiari, baina frogak mahai gainean, eguneroko lan oparoak bultzaturik, entzuleriak hats emanik, Iruñeko irratiak ekarpen handia egingen dio Nafarroako etorki-
zunari, herrialde honetako botereari darion ustel urrina begien bistan jartzeagatik. ■

Euskalerria Irratiak Nafarroako egungo estatusaren hiru oinarri topatu ditu bidean: UPN, Opus Dei erakundea eta *Diario de Navarra*, hots, NET-21 irratiaren jabea, gaur egun. Egia erran, egunkari horrek manupean ditu, alde edo moldez, Nafarroan ari diren gaztelaniazko komunikabide gehienak. Nafarroako informazio osoa galbahetu nahi du eta informazioa kontrolatzeko goseak ez du mugarik

Literatura
Patri Urkizuk
balada zaharrak
aztertu ditu

□ *Ezpalak*
□ *Argitalpenak*

□ *Denbora-pasak*
□ *Ihesi*
□ *Makina bat kontu*

Osasuna
Ahotsa
zaintzeko
dekalogo

ARGIA

erdiko kaiera

kultura eta aisia

Maskarada

Zinean, aktore nagusien agerpena egunsentiaren parekoa da: izar handi bakar baten argiak urruneko izar ñimiñoak, apenas puntutxoak, estaltzen ditu. Horretaz mintzatzen da Marie Jones irlandarraren *Extrak* antzezlan, baina kasu honetan izar txikiak dira argitsuenak, behingoz askoz hurbilago agertzen zaizkigulako besterik ez bada ere. Abenduan egin zen estreinaldia Bilboko Arriagan, eta otsailean hasiko du Euskal Herrian zeharreko ibilaldia Maskarada taldearen eskutik datorkigun lan honek.

UNAI BREA

Ezkerretik eskuinera: Carlos Panera, Gorka Minguez, Nabar Zarraga, Joxe Mari Carrere eta Joxe Mari Pertusa.

ARGIA

29

Izar txikien distira

MORENO ESQUISABEL

HOLLYWOODEKO film baten errodaje taldea Irlandako herri txiki batera ailegatu da, bertakoen bizimodua hankaz gora jarritz. Herriko biztanle asko extra lanak egiteko hartu dituzte pelikula egileek, jende asko agertzen den eszenetan betegarri izan daitezten. Aukera paregabea –eta ordaindua, gainera– ametsetako mundu hori hurbiletik ikusteko, pantaila handiko izarrak ia ukitu ahal izateko... Ametsa amesgaizto bihurtuko da ordea; zine mundua ez izan kanpotik eman lezakeen bezain ederra! Eta, egia aitortu dezagun, gauza bera esan liteke herri txikietako bizimoduaz.

Horixe da Marie Jonesen *Stones in his Pockets* antzezlanaren argumentua. Umorea, ironia eta tragedia elkartuz, Belfasteko egi-

leak AEBetako zine industriaren parodia osatu du, normalean distirarik izaten ez duten pertsonaiei lehentasuna emanez. Extrak dira benetako protagonistak, eta horregatik Maskarada taldeak hitz hori (*Extrak* euskaraz, *Extras* gaztelaniaz) erabiltzea erabaki du, Euskal Herrirako egindako egokitzapenaren izenburu.

Konpainiako zuzendari Carlos Paneraren ustez, jatorrizko izenburuaren itzulpen zuzenak (*Harriak baren patriketan*, izango litzateke) ez zuen nahikoa adierazten antzezlanaren izaera. "Lan hau zine munduan kokatuta dago, eta guretzat hori zen garrantzitsuena. Bigarren mailako aktoreei eman nahi genien lehentasuna, antzezlanean bezala izenburuan ere". Abenduaren

Umore isileko lana dela azpimarratu dute, ironia finekoa, ezpainetan etengabeko irribarrea itsasten duenetakoa, algaratan lehertzekoa baino.

1ean euskaraz eta 2an gaztelaniaz egin zuten estreinaldia, Bilboko Arriaga antzokian, eta oraingoz horietatik izan dira antzezpen bakarrak. “Otsailean ekingo diogu *Extrak* Euskal Herrian zehar erakusteari, hil horren 3an Elgoibarren egingo den emanaldiaz”, argitu digute.

Aktore ezezagun bila

“Antzezlan erakargarria iruditu zitzaigun”, azaldu du Panerak, “arrazoi birengatik: batetik gaia, Hollywoodeko industria erraldoiaren eta herri txiki bateko bizimoduaren arteko talka; bestetik, istorioa zelan kontatzen den, pertsonaia askorekin baina aktore gutxirekin”. Zehatz esateko, hamabost pertsonaia agertzen dira *Extrak*en, baina antzezle bi besterik ez. Euskaraz Nabar Zarraga eta Jose Mari Carrere aritzen dira, gaztelaniaz Gorka Minguez eta Jose Mari Pertusa.

“Ez nuen nahi aktoreak oso ezagunak izaterik”, azaldu digu Carlos Panerak. *Extrak*en itzalean egon ohi direnek dute protagonismoa, eta Maskaradako zuzendariak ildo beretik jo zuen antzezle aukeraketa egiterakoan. “Carrereren kasuan ez da guztiz egia, baina haren ospea ipuin kontatuetik dator batez ere”. Oreretarrak horixe izan du zeregin nagusia azken hamabi urteetan, baina antzerki dezenteko egindakoa da. Nabar Zarraga, berriz, LaRessistens izeneko taldean dabil, Bilbon. Panerak

dioskunez, are ezezagunagoak dira erdarazko bertsioan dihardutenak.

Entzute handikoak ez izan arren, Panerak antzezle onak nahi zituen *Extrak* taularatzeko, erronkak ez baitu gutxiago eskatzen. Lanak ia ordu bi irauten du, eta ez du etenik. Aktore biak ia une oro daude ohol-tzan, eta bakoitzak zazpi edo zortzi pertsonaia desberdin jokatu behar ditu. Bategandik bestearenganako jauziak berehalakoak dira –hala behar du, erritmoa gehiegi motelduko ez bada–, eta ikusleek argi izan behar dute nor den nor momentu bakoitzean. Gehienetan, jantziaren baten posizioa mugituz edo gorputz-jarreraren aldaketa txikiak eginez lortzen da hori: baita ahotsa aldatuz ere, noski. Gainera, tarteka pertsonaia bik baino gehiagok parte hartzen zuten eszena batean. Halakoetan, aktoreak alegiazko norbaiti mintzatu behar zitzaizkion, ikusleei hura ikusaraziz inor ez zegoen tokian.

Kasualitateari eskerrak

“Gehitu egiozu horri testu mordoa ikasi beharra, eta buruz gainera; ezin da koma bakarra lekuz aldatu”, gogoratu du Jose Mari Carrerek. Berak eta Zarragak Maskaradaren proposamena onartu aurretik, zenbait aktorek uko egin zioten *Extrak* antzezteari, lan zailegia zelakoan Carlos Paneraren ustez.

“Bitxiene da Marie Jonesek modu arruntetan antzezteko idatzi zuela lan hau”, dio taldeko zuzendariak, “hau da, aktore bat pertsonaia bakoitzeko”. Antza denez, egilearen lagun bi, txantxetan-edo, obra osoa antzezten hasi ziren, eta Jonesek aukera polita ikusi omen zuen hor. Modu horretan sortu zen, kasualitate hutsez, *Extrak*ek duen ezaugarririk behinenetako bat.

Galdera ezinbestekoa da: lanak xarma

Estreinaldian ez zen dena perfektua izan

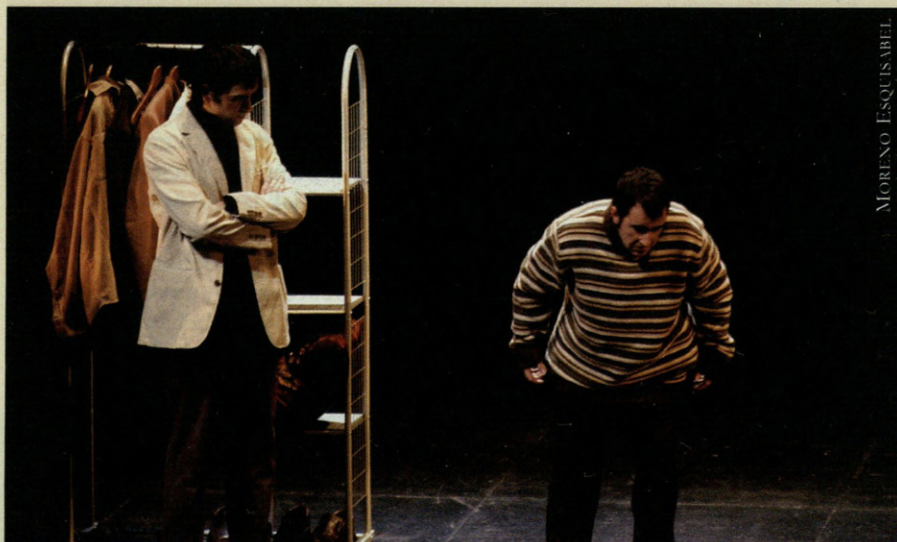
EXTRAK euskarazko estreinaldia –oso ikusle gutxiaren aurrean egindakoa, bide batez esateko– polita suertatu zen orobat, baina huts batzuk ere izan ziren. Horietako batzuek antzeztanaren izaerarekin lotura estua dute: pare bat alditan, Jose Mari Carrerek okerreko izena erabili zuen alegiazko pertsonaia ikusezin bati deitzeko, une hartan bera antzezten ari zen pertsonaiarena erabiliz hain zuzen. Hala ere, bai Carrerek bai Zarragak ederto erabili zuten gorputz-hizkera pertsonaia bereizte aldera. Benetan beste

pertsona bat bihurtzen zirela ematen zuen batzutan, apenas pare bat segundotan.

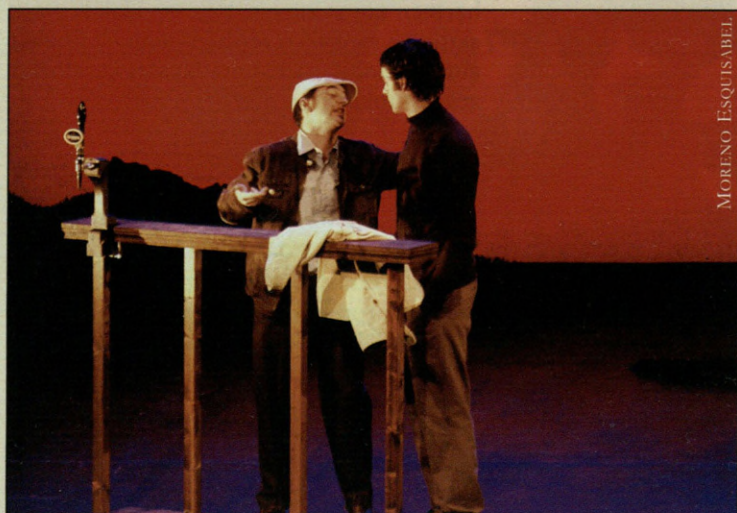
Arazorik handienek soinuarekin zerikusia eduki zuten. Zenbait esaldi –gehiegitxo, beharbada– ez ziren ongi aditu, Nabar Zarragak esandakoak batez ere. “Askotan, aktoreak ahaztu egiten gara ahotsaz”, azaldu digu Jose Mari Carrerek. Are gehiago keinuek hainbesteko garrantzia dutenean.

“Antzezlan honek asko jardutea eskatzen du”, iritzi dio Carlos Panerak,

“aktoreek gauza askori eman behar dietelako arreta”. Euren burua zuritzeko inongo asmorik gabe, zuzendariak eta aktoreek estreinaldia prestatzeko izandako zailtasunez berba egin digute: “Euskarazko bertsioan batez ere, ez dugu nahi beste denbora eduki, aktore batzuek ezezkia eman zutelako eta beranduegi lortu genuelako antzezteko prest zegoenik. Produkzio aldetik ere atzerapenak izan dira, antzezpen-eskubideak direla-eta arazoak izan ditugulako besteak beste”.

MORENO ESQUISABEL

MORENO ESQUISABEL

bera edukiko luke hamabost aktoreekin, ala antzezteko modua da, hain zuzen, arrakastaren gakoa? Jose Mari Carrereren iritziz, “indar bera eduki behar luke, plazaratzen den mezuagatik: nork bere istorioaren berri eman behar du, nahiz eta istoriorik sinpleena izan. Hori bi edo hamabost aktoreekin egiteak berdina dio. Egia da birekin bakarrik egitea deigarria dela berez, baina hori lehenengo ordu erdiko kontua da. Denbora hori igarota, ikuslea jabetu egin da lanaren mekanikaz, eta zerbait gehiago behar du: istorioa bera, hain zuzen”. Eta hala da: *Extrak*en hasierako zatian pertsonaia gehienak aurkezten zaizkigu, baina ez da gauza handirik gertatzen. Pentsa liteke, oharkabea baino ez bada ere, Jonesek propio idatzi zuela antzezle birentzat.

Umore isila

Extrak antzezlan umoretsutat aurkezten da, baina euskarazko bertsioaren estreinaldian behinik behin, ez zen algarra handirik

entzun. Maskaradako zuzendaria nahiz aktoreek umore isileko lana dela azpimarratu dute, ironia finekoa, ezpainetan etengabeko irribarrea itsastan duenetakoa, algaratan lehertzekoa baino. “Nik, egia esan, entzun zirenak baina barre gutxiago espero nuen”, dio Nabar Zarragak. Tragikomedioa da, izan ere, *Extrak*. “Eta, *Nerudaren postarian* bezala, osagai tragikoek gero eta leku handiagoa hartzen dute kontakizunak aurrera egin ahala”, uste du Panerak. Marie Jonesen lanak amets hautsiei buruz dihardu, baina baita sortzen diren amets berriei ere.

Ezin gehiagorik argitu antzezlanaren amaiera zein den esan gabe. ■

Antzezlan arrakastatsua

*Extrak*en jatorrizko izenburua *Stones in his pockets* (*Harriak haren patriketan*) da. Egilea, Marie Jones, Belfasten jaio zen 1951n, eta hantxe bizi da gaur egun ere. Charabanc Theatre Company-ren sortzaileetako bat izan zen, eta antzezle modura hamaika lanetan parte hartu du. Beraren agerpenik ezagunena, zalantzarik gabe, Jim Sheridanen *In the name of the father* (Aitaren izenean) pelikula entzutsuan izan zen; Jonesek Sarah Conlonena egin zuen orduko hartan.

Jonesek hogeai antzezlan inguru idatzi ditu. Horietako batek, *A night in november*-ek, TMA Award eta Glasgow Mayfest sariak eskuratu zituen. Baina arrakastarik handiena, ezbaierik gabe, *Stones in his pocket*ekin lortu du egile irlandarrak. 2001ean egin zuten estreinaldia Londresen, eta horrekin batera Olivier sari bi irabazi zituen (komediarik onena eta antzezpenik onena). Dagoeneko mundu osoko dozena batetik gora herrialdetan antzeztu da, txalo artean beti ere. Broadwayn, esaterako, hiru Tony saritarako hautagai izendatu dute, eta Frantzian bost Molière saritarako.

Euskal Herrian Maskarada taldeak ekarri digu oholtza gainera *Stones in his pockets*. Maskarada, Euskal Herriko antzerki-konpainiarik garrantzitsuenetako bat, 1980an sortu zen Bilbon. Ibilbide oparoa eduki du, sona handiko lan asko taularatu: *The importance of being Ernest*, *El cartero de Neruda*, *Gastibeltzako karabinak*... Orain *Extrak* dute erronka, eta ez da erronka makala, Arriagako estreinaldian argi geratu zenez.

Patri Urkizu

«Kanta batentzat inportanteena egilea nor den ahaztea eta herriko bilakatzea da»

Ederrak dira kantu zaharrak, eta are ederrago haiek plazer osoz kantatu ahal izatea. Baina

Patri Urkizuk dioenez, plazer hori askoz ere handiagoa izango litzateke kantu horiek kontatzen duten istorioa abeslariak benetan konprenituko balu. Ahoz aho edo bertso paperen bidez iritsi zaizkigun kantuekin, ordea, askotan zail samarra gertatzen da. Eginkizun horretan euskal kantari guztiei lagundu nahirik osatu du Erein argitaletxearen eskutik plazaratu duen *Balada zaharrez*, folklorearen transmisioan kantu hauek jasan dituzten aldaketak agerian uzten dituen saioa. Baladen etorkiaz, bilakaeraz eta jasan dituzten manipulazioez mintzatu zaigu ondorengo elkarrizketan.

Zergatik aukeratu zenuen balada hitza zure saio honen izenbururako?

Badira euskaraz beste zenbait hitz: eresiak, erromantzeak, kantoreak... Pixka bat frantsestuak direnek konplentak esaten diete, konplenta dolorosak, Julen Lekuonak esan ohi zuen bezala asko urkaberako kantak direlako. Baina baladak ere badira. Eta liburuaren lehendabiziko kapituluan jartzen ditut hitzak beren artean eztabaidatzen: zergatik hau, eta huraxe zergatik ez; nork noiz nola erabili izan duen hitz bat eta zer arrazoiengatik. Nolanahi ere, nazioarteak eta orain erromantze horiei buruz gehien iker-

PILAR
IPARRAGIRRE
Argazkiak: Dani Blanco

tzen saiatzen direnek balada hitza erabil-tzen dute. Adolfo Arejitak ere horrela deitu zien orain dela hamar urte argitaratutako liburuan eta nik ere hitz horri heldu diot saiotxo honetan.

Zer dira baladak?

Istorioak bertsoan eta kantatuak. Balade-tan, bat-batean istorioaren barnean sartzen zara. Ez duzu deskripzio handirik behar gizonak eta emakumezkoak elkarrekin ezta-baidatzen ikusteko, eta askotan bukaera tristea izaten dute. Horietan kontalaria agertzen da, bai hasieran, bai bukaeran,

istorioa urruntasunean utziz, hodei artean bezala, gehiegi argitu gabe. Nik argitasun pittin bat eskaini nahi izan dut, suziria jarri kanta horien nondik nora-koak argitzen saiatuz.

Ezer baino lehen, kanta apokrifok ikertu dituzu...

Bai. Adibidez, *Leloren kanta*, euskaldunak eta erromatarrek haien artean gerran ibiltzen zirenekoa; azken batean, kanta hori ez zelako erromatarren garaian kantatzen, XVI. mendean erudit batzuek asmatu zuten. Kantak "Lekobide" teatrogileek pertsonaia inportante gisa aurkeztu zuten XX. mende hasieran, Bizkaiko jaun bezala. XVI. mendeko testua aztertuz gero, kontua da Lekobide ez zela pertsona bat, aditza baizik. Baladak zioen Augusto erromatar enperadorea zela mundu guztiko jauna, "lekobide" -alegia, salbu-Bizkaiko. Gero norbaitek esango zuen: Lekobide Bizkaikoa, eta jada asmatua dago, kito! Horrelako gauzak askotan gertatu izan dira gurean. *Annibalen kanta* Xahok eta Hiribarrenek asmatua da. Eta *Altabiscarreko kanta*, Errolan eta hori guztia. Hor badago pastoral bat ere askotan antzetzu izan dena,

Idazle emankorra

Patri Urkizu (Lezo, 1946) Filologia Erromanikoan lizentziatua eta Euskal Filologian doktore dugu. Gaur egun Euskal Hizkuntza eta Literaturako irakasle titularra da UNEDen. Poesia eta narratiba landu ditu, baina batez ere saiakera alorrean eta testu zaharren argitalpenean ahalegindu da, Joan Perez de Lazarragarren *Dianea & Koplak* delarik bere azken ekarria esparru horretan. Nolanahi ere, makina bat lan dauzka argitaraturik. Besteak beste, *Sekulorum sekulotan* (1975) eta *Nola Kursaal berria suntsitu zen* (1984) narrazioak; *Etsipenez, Jon Chahoren memoriaizunak* (1984) nobela; *Dorrejiko kanta* (1977) eta *Zeren azken finean* (1994) poesia liburuak; *Literatura eta kritika* (1970), *Euskal teatroaren historia* (1975), *Astolasterrak* (1984), *Euskal antzerkia* (1984), *Zuberoako irri teatroa* (1989) *Bertsolaritzaren Historia* (1991n argitaratutako 2 liburuki) saioak; 1987an argia ikusi zuen *Bertso zahar eta berri zenbaiten bilduma* (1798), *Anton Abadía. 1810-1897* biografia, *Maria Dolores Agirre eta Euskal Antzerkia* (2004), eta Andima Iñiagabeitiaren zein Jon Miranderen gutunak.

Hori guztia salatzen ahalegindu al zara zure lan honetan?

Bai eta baita ere esaten antzerkirako iturri izan direla. Egia da batzuek zorrotzegi kontsideratu izan dituztela kanta apokrifok hauek, adieraziz ea zer arraiotarako balio duten asmakizun horiek benetako historiako. Gaur egungo ikerleek begirunez ikusten dituzte, nire ustez, zeren esaten dute herri txikietan asmakizun hauek -eta asmakizun asko izan ziren Ingalaterran ere- hizkuntza eta kultura berpizteko eta duintze bidean jartzeko oso baliagarriak izan direla. Eta nik uste dut euskal teatroaren historian dudarik gabe istorio hauek beste dimentsio bat hartu dutela, eta horregatik uste dut interesgarri direla, dudarik gabe.

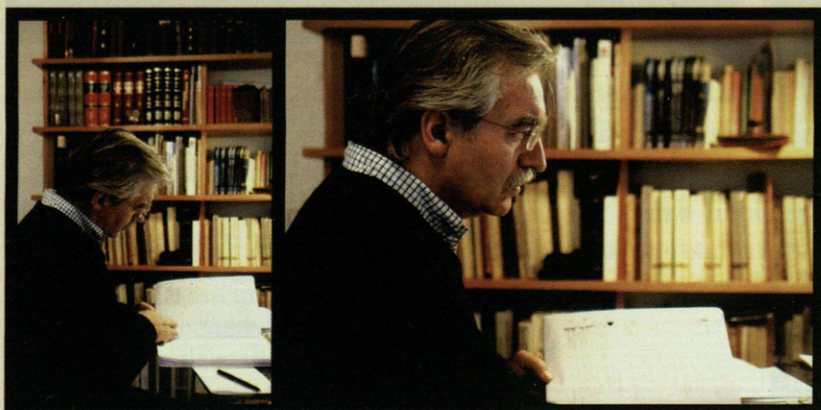
Hala ere, baladen nondikakoei ere ematen diezu astinaldirik...

Eta horretarako egin behar izan dudana da beste literaturetako poemak, baladak eta bertsoak ikusi, eta euskarazkoekin konparatu, ea zer ikustekorik bazuten. Ea haien ama, aita edo lehengusua ziren, edo zer nolako harremana zuten. Iparraldeko baladak aztertu ditut batez ere, eta ohartu naiz badirela berdin-berdintsuak, gai bera erabiltzen dutenak katalanez, portugesez, gaztelaniaz, frantsesez, gaskoinez, italieraz, ingelesez eta alemanez ere. Horietan gutxienez.

Hizkuntza batetik bestera, alderik ez al dute?

Egia da antzekotasuna dutela, eta baita euskaratzerakoan ere, balada horiek moldatu zituen poetak bere xarma eta grazia erantsi zien eta. Hori garbi dago. Adibidez, *Hirur kapitainak*, *Neska ontziratua*, *Orein bilakatu neska* -pentsa zer polita izan litekeen teatro-rako gai bezala-, *Egun bereko alargüntsa...* garbi dago horiek guztiak eta askoz gehiagok badutela beren jatorria, eta askotan moldatzaileak jatorri hori ezkutatu egin duela, baina egia da baita ere euskaraz egin dituela, eta gainera momentu batean hark egindakoa herriak bereganatu egin duela, berea balitz bezala abestuz. Eta hori da kanta batentzat inportanteena: egilea zein den ahaztea eta herriko bilakatzea.

Zentsura ere jasan omen dute baladek...

eta bukaeran Errolan hil egiten dena, euskaldunek edo mairuek -auskalo nortzuk izango ziren- jaurtikitako harriak gainean dituela. Hori ez zen noski VIII. mendean asmatu, gertaera jazotako unean. XIX. mendean kazetari saltsa-maltsari batek asmatu zuen, lehenik frantsesez, eta gero Louis Duhaldek euskaratu zuen, euskara nahiko kaskarrean gainera. Kazetari honek beste balada batzuk ere asmatu zituen, hala nola *Urthubiako albaba* eta *Gainkoak (sic) deizula egun on*.

Jakina! Eta baita txukuneria ere. Hor beti izan baitira apaiz batzuk biltzaile: Azkue, Barbier, Lafitte... Eta horiek beti, batzuetan garbizalekeriagatik, hitzak aldatu izan dituzte. Esate baterako, "bestitu" agertzen bazen, "jantzi" jarriko zizuten, hasierako baladen grazia propioa saihestuz. Esate baterako, *Triste bizi naiz eta...* kantuari, Santiago Onaindiak noizbait egin zuen bezala, triste hitza borratu eta "hits" jarriko bagenio bezala. Baina horiez gain, baziren kenketak ere, ze gordinkeria batzuk kentzen saiatzen ziren. Eta eransketak ere egiten zituzten. Hau da, agian kanta zaharrak ez zuen inolako moralismorik, eta Lafittek edo dena delakoak hartu, eta apaizen azken hitza eransten zion.

Nolakoa izan da kanta zahar

"Iparraldeko baladak aztertu
ditut batez ere, eta ohartu naiz
badirela berdin-berdintsuak, gai
bera erabiltzen dutenak,
katalanez, portugesez, frantsesez,
gaztelaniaz, italieraz,
alemanez... ere"

hauen zabalkundea?

Bertso paperen bidezkoa. Gogoan dut gazte garaian Hernanira joaten ginenean dantzara, han ikusten genituela, tren geltokitik gora, bertsolariak bertso paperak saltzen. Hori oso arrunta izan da Euskal Herrian. Frantsesez *feuilles volantes* deitu izan dira, gaztelaniaz *pliegos sueltos*, portugesez *folhetos de feira*... Zergatik? Feriaz feria saltzen zituztelako! Zabalkunde honekin aldaketa asko ere izan dituzte baladek. Adibidez, XIX. mendeko eskuizkribu batek "kopla bitchiak" zioen eta oraingo kantariak "kobla bikiak" abesten dute. *Yo nací dentro de Ronda* famatua ere denborarekin *Yo nací entre las ondas* bilakatu zen. Horrelako adibide asko eskaintzen ditut liburuan. ■

kulturagenda

Urtarrilaren 16tik 30era

Urdaneta kalea, 9 | 20006 donostia

Bi produktu berri jarri ditugure web orrialdean:

www.albumsiglo19mendea.net

XIX. mendeko

Euskal Herriari buruzko

1.500 irudi ikuska

ditzaitezue (grabatuak,

marrazkiak

eta akuarelak)

www.gipuzkoa.net/kultura/katalogoa

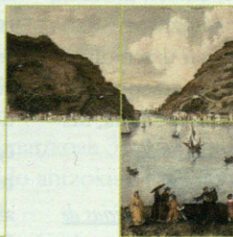
Koldo Mitxelena Liburutegiko

katalogo berria.

200.000 dokumentu

zure eskura kontsulta metodo

berri honen bitartez.

arteleku

www.arteleku.net

Lantegia. Otsailaren 22tik 24ra bitartean

Enthusiasm_archive_workshop

Koordinazioa: Carles Guerra eta Leire Vergara

Gonbidatuak: Neil Cummings, Marysia Lewandowska,

Lukasz Ronduda, Maurizio Lazzarato, Renata Salecl.

Izena emateko epea: otsailak 10

Mintegia. Otsailaren 1etik 3ra bitartean

Kultura eta gizartea

Koordinatzailea: Mikel Iriondo

Gonbidatua: Rafael García Alonso

Lehen ikuspegia Jose Ortega y Gasseten

estetikari buruz.

Otsailaren 1a. 17:00

Otsailaren 2a. 11:00 eta 17:00

Otsailaren 3a. 11:00

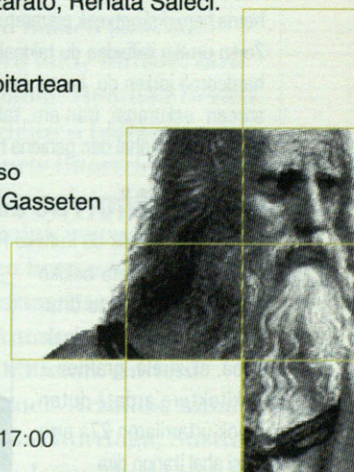
Gonbidatua: José Luis Pardo

Politika eta estetika platonismo

alderantzikatuaren garaian.

Otsailaren 13 eta 14a. 11:00 eta 17:00

Sarrera libre da

Ezpalak

KATIXA GARATE

ALBERTO ELOSEGI

Joxean Muñoz

izendatu dute Donostiako Tabacalera jarriko duten Kultura Garaikidearen Nazioarteko Zentroaren (KGNZ) zuzendari,

Miguel Aiertzak ezetz esan eta gero. Muñozek Tipula komunikazio enpresan jardun du orain arte, gidoigintzan eta erakusketak diseinatzan. Joxean Muñozek, Santi Eraso eduki zuzendariak eta Iñaki Galarraga arkitektura zuzendariak hamalau hilabeteko epea izango dute KGNZko edukiak eta kudeaketa mamitzeko.

Urtzi Urkizu

kazetariak *No Excuse* dokumentala zuzendu du, Errenteriko (Gipuzkoa) Mikelazulo kultur elkartearen hamargarren urteurrenaren kariatara. Kultur sorkuntzaz dihardu eta JosAnton Artzeren poema batek harilkatzen du.

Andoni Salegik

Otsobeltz komiki liburua plazaratu du Uztarría Azeptiko kultur koordinakundearean eskutik. *Uztarría* aldizkariako sortu zuen Salegik Otsobeltz eta zenbait urtez plazaratu zituen haren tirak. Orain bestelako biñetak egiten ditu *Uztarrí*arako eta komiki bloga zabaldu du www.uztarría.com gunean.

Konter

musika talde algortarrak estreinako lan luzea plazaratu du: *Aro berria*. Diskoa Musikerria herri diskoetxeak plazaratutako lehena da. Zortzi urteko ibilbidea du taldeak eta metal eta hardcorea jotzen du. Laster jarriko dute diskoa sarean eskuragai; izan ere, taldearen asmoa beren musika ahal den gehiena hedatzea da.

Xabier Morras

artista iruindarrak erakusketa zabaldu du Iruñeko Pintzel galerian. Formatu handi eta txikioko margolanak paratu ditu, hainbat teknikan eginak: olio, akuarela, grafitoa... Arkitektura ardatz duten lanok urtarilaren 27a arte ikusi ahal izango dira.

I. U. / ARGAKI PRESS

Dokumentalari begirada

BIGARREN URTEZ egingo dute Iruñean Ikuspuntua zinema dokumentalaren Nafarroako jaialdia. Sail ofizialera 362 lan dokumental aurkeztu ziren eta horietatik hamabost lehiatuko dira film dokumental luzeen atalean hilaren 25a bitarte. Film laburrenean, bederatzi izango dira lehian. Dokumental luze onenak 9.000 euro jasoko ditu eta labor onenak 4.000 euro. Horiez gain, ikusleen saria eta hiru aipamen berezi banatuko dituzte. Aurtengoan *Mila urteetako zinema* zikloa eskainiko diote Japoniako zinema dokumentalari eta Espainian estreinatu gabeko film ugari proiektatuko dituzte. II. Mundu Gerran debekatuta izan zen *Tatakau heitai* filmatik hasi eta gaur egunekoetaraino. Halaber, liburua plazaratuko du jaialdiak Japoniako zinema dokumentalari buruz. Omenaldirako tarterik ere izango da. Juan Huarte enpresa gizonak sortutako X Films ekoiztetxea omenduko dute.

Antzerki eta zinema garaia Goierrin

URTEROKO ZITA da Beasain eta Ordizian Bi herrietako kultura sailek, Gipuzkoako Aldundiarekin eta Sarearekin elkarlanean antolatzen duen *Antzerki Garaia*. Apirilaren 8a arte *Egin dut egin esan* (tARTEan), *El hombre de los dados* (Txalo), *Todos nacemos vascos*, *Cincuentones* (Fuegos Fatuos), *Larru haizetara* (Ez dok hiru), *Ongi ibili* (Pok) eta *El florido pensil*—Tantaka taldea berriz hasiko da obra arrakastatsu hau taularatzen— ikusi ahal izango dira Beasaingo Usurben eta Ordiziako Herri Antzokian. Beasaingo Goieniz zineklubak ere ekin dio 23. urteari.

J. C. R. / AGAZKI PRESS

Andres Nagel artistak *El Diario Vasco*ri esanak: «Orokorrean, pinturak eta eskulturak nolabait teko jazarpena sufritzen dute. Diru ofiziala erabiltzen dutenek, museoei eta instituzio artistikoek, bigarren mailan uzten dituzte. Abangoardia kontzeptuarekin gertatzen ari dena bitxia da, instituzionalena bihurtu da».

Iker Murillo dantzaria *Noticias de Gipuzkoan*: «Euskal Herrian eskola bat edo balet bat irekitzea oso pozgarria litzateke, baina funtzionatuko ez ote duen beldur naiz. Atzerrian baleta ikaragarri estimatzen dute (...) Artista gisa errespetatzen zaituzte. Dantzaria zarela esan eta biziki maite zaituzte. Artista sentitzen zara. Hemen dantzaria zarela esan eta jendeak 'dantzaria, zerena, telebistakoa?' galdetzen dizu».

Xabier Sagardia *Entzunleko* koordinatzaileak adierazpenok egin zizkion *Berriari*: «Prentsa musikala, oro har, nahiko minoritarioa izan da beti, eta ez bakarrik Euskal Herrian. Estatu espainiarrean argitaratzen diren aldizkari indartsuenek ere ez dute askorik saltzen. Musikak eguneroko bizitzan duen lekua-ekin alderatuta oso txikia da aldizkari espezializatuen eragina. Baina lekua badago, bakoitzak hartu behar du eta gu ari gara betetzen geurea, ahal dugun neurrian».

Ibon Sarasolaren hitz hauek jaso zituen Garak: «Gaur egun denok dakigu zein diren idazle onak, azken 10-20 urtean idazle horietako bakar bat ez dago Euskaltzaindian. Eta hori oso larria iruditzen zait».

Renoko (AEB)
Euskal Ikasketen
Programako bilera
bat irudian.

Euskal kultura atzerrian ikasten

Munduko geroz eta leku gehiagotan ikasi daiteke euskara, Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailaren *Euskara munduan* programari esker. Hizkuntzaz ez ezik, euskal kulturaz ikasteko aukera gehiago dago. Eusko Jaurlaritzak akordio berriak sinatu ditu eta hemendik aurrera euskal kulturari buruzko ikastaroak eskainiko dituzte Berlingo Freie Unibertsitatean, Valentziakoan, Mexikokoan, Varsoviakoan eta Helsinkikoan. Horrek unibertsitateotan euskal kulturaz gehiago ikertzea ekarriko du eta kanpotik nola ikusten gaituzten jakiten lagundu. Eusko Ikaskuntzen Programa martxan duen Frankfurteko Unibertsitatea, esaterako, estatuturik gabeko herrialdeen aukerei buruzko bilkura egitekoa da aurtien.

Apirilaren 6a bitarte, film andana eskainiko du ostegunero Usurbe antzokian, 21:00etan. *Code 46*, *L'enfant*, *Sud express* eta *Madame Brouette* esaterako.

Flamenkoa Gasteiz eta Barakaldon

GITARRA FLAMENKOA eta cante jondoaz gozatzeko aukera izango da hilaren 20tik apirilaren 1a arte Gasteizen eta Barakaldon. Bai Barakaldoko Flamenko Topaketek, bai Gasteizko Flamenkoa XXI. Mendea zikloek hamar urte bete dituzte eta ohi bezala, programazioa partekatuko dute. Hilaren 20an Son de la Fronterak abiatuko du Barakaldon zikloa eta 21ean Gasteizkoa. José Menese (otsailak 3-4), Arcángel (otsailak 17-18), Sonantas de Oro (martxoak 3-4), Paco del Pozo (martxoak 17-18) eta Ginesa Ortega (martxoak 31, apirilak 1) artistek eskainiko dituzte emanaldiak Barakaldo antzokian eta Gasteizko Hegoalde zentroan eta Printzipal antzokian.

Amarica eta Udala ez daude ados

HIRIGINTZA OBRETARA zuzenduko zen diruaren %2 artelanak erosteko baliatzea erabaki zuen Gasteizko Udalbatzak, aho batez, 1999an. Ordutik hona sei milioi euro bildu ditu Udalak eta diru horrekin zer egin da desadostasunaren muina. Udalak proiektu publiko erraldoia egiteko asmoa zuela jakinarazi zuen ekainean eta haren ardura Pablo J. Rico komisarioaren esku utzi du. Ricok nazioarteko artista ezagunei obra publikoak egiteko eskatu nahi die. Gasteizko artistak biltzen dituen Amarica plataforma ez da horrekin ados. Hiriaren kultur egoera kaskarra ikusita, bestelako lehentasunak daudela dio (artistentzako bekak, artisten lana sustatzeko ekimenak...) eta araudia alda dezaten eskatu du.

Literatur egunak Ataunen

Ataungo Torto gazte asanbladak literaturaren gaineko ekitaldi sorta mardula atondu du. Hilaren 12an hasi zen Harkaitz Canoren *Arraroa da idazten ez duena* hitzaldiarekin. 13an Juan Luis Zabala *Galdu arte* nobelaz mintzatu zen. Urtarrilaren 20an Goierriko Kasta taldeak poesia emanaldia eskainiko du Aia auzoko Aitzarri elkartearen. 25ean Jon Maiaren txanda izango da eta duela gutxi aurkeztutako *Riomundo* eleberria izango du hizpide. Amaitzeko, hilaren 26an Uxue Apaolaza idazle gaztea *Umeez gezurra esaten dutenetik* narrazio liburuaz ari-tuko da.

Jon Maiak *Riomundo* nobelaren inguruko hitzaldia eskainiko du Ataunen.

Hendaia bertsotako eskolak hogeitau urte bete ditu

Bi hamarkada bete dira Hendaia bertsotako eskolak ekin zionetik. Eta hazten joan da. Egun, hiru talde dituzte, hiru bertsotako eskola, Hendaia Bertsutan elkartearen baitan; guztira, 8 eta 18 urte bitarteko 25 ikasle inguru. Ereindako haziak ez dira makalak izan eta horixe ospatzeko bertsotako saioa eskainiko dute urtarrilaren 20an, Soko Burun, Antoine d'Abbadie gelan, 20:30etan. Andoni Egaña, Amets Arzallus, Amaia Agirre, Unai Iturriaga, Sustrai Colina eta Jexux Mari Irazu ari-tuko dira kantuan.

Argitalpenak

PILAR IPARRAGIRRE

Gure mundu txikitik

Batzuen artean

ELKAR

70 orrialde
9,90 + 12 euro CDa

Haurrentzako poemak eta ipuina

Itziar Martiarena *Mattinen* marrazkiak lagun dituztela hainbat idazlek irakurle gazteenentzat sortutako olerkiez eta ipuinez osatua dago *Gure mundu txikitik*. Aurten Igeldon Eskola Txikiek ospatu behar duten festaren karietarat egindako liburua dugu eta, beraz, herri txikiek eta herri txikietako eskolek duten giroa daukate erreferentzi nagusi idazleen lanek. Besteak beste, Juan Kruz Igerabidek *Bi inurri, lau inurri*, Mirri-marra eta *Tilin-tilin, tilin-tin* poemak idatzi ditu; Patxi Zubizarretak *Mundutxo* kontakizuna, Arantxa Iturberen *Hamabost egun obean* ipuina; Jesus Mari Olaizola *Txilikuk* *Black Panther* kontakizuna eta Joxean Ormazabalen *Denboraren gurpilean* poema. Liburuarekin batera, izen bereko diskoa plazaratu dute. **I**

Panther kontakizuna eta Joxean Ormazabalen *Denboraren gurpilean* poema. Liburuarekin batera, izen bereko diskoa plazaratu dute. **I**

Uholde unibertsaletik gaurko katastrofismora

Juan Ignazio Abrisketa.

Joseba Etxeberria

GAIAK

158 orrialde/ 17 euro

Klimaren ikuspegi historikoa, mitikoa eta zientifikoa

Mendeetan zehar eta kokagunearen arabera egurats giroa eta eguraldiaren ezaugarrien multzoa nola ikusi izan diren azaltzen du Gaiak argialetxeak plazaratutako *Uholde unibertsaletik gaurko katastrofismora*. *Klima: historiaren, mitoaren eta zientziaren artean* liburuak, klimaren gaineko hainbat historia, mito, gertaera eta interpretazio zientifiko biltzen dituen lanak. Lantzen dituen gaien artean honakoak daude: Antzinatetik Errenazimentura artekoak, filosofo eta ilustratuen klima, XIX. mendea eta Ipar-mendebaldearen nagusitasuna, XX. mendeko klima aldaketak, hala nola klimari buruz ere eman zen Ipar eta Hegoaren arteko leizea; uholdearen logika; klimaren, ekonomiaren eta ideologiaren artean dagoen harremana, eta klimaren historia. **I**

Itoiz taldearen historia

1974an sortu zen Indar Trabes musika taldetik hasiz 1988an talde bezala musika emanaldirik gehiago ez ematea erabaki zuen Itoiz mitiko haren agur esateko ordura artekoak jasotzen ditu Jon Eskisabalek —taldekideekin eginiko elkarrizketak eta garai bakoitzeko argazkiak lagun— Paper Hotsak argitaletxearen *Haria* bilduman kaleratutako lan honetan. Nortzuk osatu zuten Indar Trabes, nork lagundu zien taldea osatzera koan, zein eragozpen gainditu behar izan zituzten, plazaz plaza aritutako garaia, lehen diskoa grabatzeko Itoiz izena hartu zuteneko, harekin Durangoko Azokan rock disko onenaren saria eskuratu zuteneko; ondorengo kontzertuak; Itoiz desegin eta Juan Carlos Perezek *Ezekiel* sortu zuteneko; Itoiz berriro abiatu zuteneko eta beste hainbat eta hainbat xehetasun jasotzen ditu egileak bertan. **I**

Itoiz. Hari xingle bat

Jon Eskisabel

PAPER HOTSAK

216 orrialde
12 euro

Zehar aldizkariaren azkena

Trantsizioa izenburua jartzea erabaki dute Artelekukoek euren *Zehar* aldizkariako azken zenbakia-ri, aurrerapenaren eta aldaketaren ideia agertu nahian, nahiz jakin badakiten aurrerapena eta aldaketa ezegonkortasunaren iturri direla inoiz, elkarrekintzako prozesu dinamikoak abiarazteko oinarri ere badi dira uste dutelako. Horregatik aztertzen dituzte bi trantsizio, Espainiakoa eta Armeniakoa. Eta horrez gain, Belen Gopegui *Alferrikakoaren egia*ren inguruan elkarrizketatu dute, baita Charles Esche ere *Artea, aukera eta demokraziaz*, Geert Lovinnek medio berriak, teknologia eta artea ea zorigaitzeko ezkontza ala sintesi perfektua diren argitzen du, Anna Barseghianek *"Feminismoa" oraindik hitz gordina den lekua* lana plazaratu du, eta Forum atalean Copyrighta eta museoen etorkizun digitala eta Creative Commons lizentziak dituzte hizpide. **I**

Arteleku

Batzuen artean

GIPUZKOAKO FORU

ALDUNDIA

76 orrialde

Narrazioak eta olerkiak

Batzuen artean

EUSKALTZAINDIA, BBK

124 orrialde
3 euro

Resurrección Maria Azkue lehiaketako sariak

Urtero bezala, Euskaltzaindiak eta Bilbao Bizkaia Kutxa Fundazioak plazaratu dute euskal eskola umeak literaturgintzara bultzatzea helburu duen Resurrección Maria Azkue literatur lehiaketako sariak jaso dituzten lanen bilduma. Besteak beste, narrazioei dagokienez lehen saria bereganatutako 13 urteko Enma Aresteguiaren *Hazparne*; bigarren saria eskuratutako 13 urteko Laida Zabalaren *Denboran barrena*; lehen saria eskuratutako 17 urteko David Fernández-Rodríguezen *Triste nago*, eta bigarren saria eskuratutako 15 urteko Garazi Ansa Arbelaizen *Askatasunak larrosa usaina du*,

baina.... Olerkiei dagokienez, berriz, lehen saria 15 urteko Miren Estibaliz Vivancoren *Engoitik Ithakan* da. ■

Julio Medemen zineaz Angulok eta Rebordinok osatutako lana

Jesús Angulo eta José Luis Rebordinosen artean Julio Medemen zinemaz idatzitako lan hau Euskadiko Filmategiaren eta Huescako Zinemaldiaren artean argitaratua izan da. Bertan, *La pelota vasca. La piel contra la piedra* filma zela-eta halako erasoak jaso behar izan zituen zine zuzendari honen lana filmaz filma aztertzeaz batera, Julio Medemi bere lana aurrera eramateko garaian zein behin hura plazaratu ondoren bizitzea egokitu zaizkionak ere jasotzen dira, Julio Medem beraren ikuspegi-tik gainera. ■

Contra la certeza

Jesús Angulo,
José Luis Rebordinos

EUSKADIKO FILMATEGIA
326 orrialde / 22 euro

TXILLARDEGI

«Nik ezagutu ditudan ETako asko kezka handiko jendea da»

Zaila izan al zaizu hamazazpi urtez preso egondako baten sentipenak asmatzea?

Beno, luzaroan ez, baina neroni ere egon naiz hiru aldiz barruan. Ez dira neuk ezagutu ditudan euskal preso askoren egonaldi luzeak izan, ezta hurrik eman ere, baina ezagutu, ezagutu dut espetxea, eta horrenbestez, ez zait Ihartzegarairen gorabeherak sumatzea guztiz zail gertatu. Urteen zifren atzean, berriz, beharbada Torre Altonaga mungiarra egon daiteke. Hamazazpi bat urte egin zituen hark, eta nik harreman handia izan nuen berarekin, tesi bat egiten saiatu zelako kartzelan, eta ni hara joaten nintzelako. Baina beste asko ere ezagutu ditut. Izan ere, nork ez du ezagutzen gure herrian kartzelan luze egon den pertsonarik?

Zure pertsonaiak bizitzaren aurreko jarrera nahiko etsia du...

Giza patuari dagokion zerbait da. Nik ez dut uste hor gauza arraro bat asmatu dudarik. Unamunoren kezka metafisiko nagusia horixe da: bizi nahi dut, baina adimenak erakusten dit hilkorra naizela. Baina Egipto zaharreko faraoiek ere kezka berbera zeukaten, eh! Eta, bestalde, nik ezagutu ditudan ETAn ibilitako asko eta asko kezka handiko jendea da.

Nola osatu zenuen preso ohiaren kontrabiografia?

Hautatu nituen gertakari batzuk, norberaren bizian halako zedarriak izan daitezkeenak: hor agertzen dira bi maitasun –sinbolikoak dira, bi fase bezala: harreman sexuala ezagutu ez zuen garai-koa, eta ezagutu ondokoa–; eta agertzen dira ere umetan izandako gertakari funtsezkoenak.

egileari galdezka

Hamazazpi urtez preso egondako baten geroa

Zer senti dezake Espainiako hainbat kartzeletan urte luzez preso egondako ETako par-

taide batek espetxetik atera eta bere sorterrira itzultzen denean? Horixe da Jose Luis Alvarez Enparantza *Txillardegik* azkeneko eleberrian jorratzen duen gaia. Berrogeita hamar urte ditu Antton Ihartzegarai hori gertatzean. Hamazazpi urte egon da barruan, eta bitarte horretan gurasoak ez ezik, jaio zen baserria ere galdu du. Bestalde, egundoko aldaketak sumatzen ditu herrian, bai paisaiari dagokionez, bai egoera politikoan ere, kartzelan prestatu zuen bidaia kontra-kronologikoa egitera-koan. “Politikeria” deritzaion asko ikusten du inguruan, eta nolabait lekurik gabe aurkitzen da gizona. Lagunek esaten diote kulturara edo politikara lotu behar dela orain, dagoeneko ez dauzkala ez osasuna ez urteak koman-

Labartzari agur

Txillardegik

ELKAR

228 orrialde
15,30 euro

do bateko kide izateko. Anttonek, ordea, Euskal Herriaren independentzia lortu nahi luke, eta horretarako borroka armatua derrigor ikusten du, berak egin ala ez. Negozioazioaren bidea komeniko da, dio, baina ezpatarik gabeko naziorik ez da inoiz sortu, eta Euskal Herria sortzeko ere ezpata beharrezkoa da. Azkenean, etsirik, denei agur esan eta badoa Labartzatik, bakarririk bizitzera. ■

Denbora-pasak

LUMA

Hitz gezidunak

	* DEITURA	▼		Fruitu mota	▼		Pisua	▼		Eraikina	▼		Intsektu mota
	Eboluzioa			Harri txintzar			Errepikatuz gorotza			Modua			
		▶		▼			▼			▼			▼
	Malkoen jarioak	▶											
	Erretoki												
Zelai bihurtu	▼	Utzi	▶ ▼				Gauza	▶					
Laboraria		* IZENA					Trebe, abil						
▶		▼					▼			Modu atzizkia	▶		
										Musika nota			
Amildegia	▶								Noka, da	▶ ▼			
Nafarroako udalerria									Errusiako enperadore				
▶									▼				
					Aitaren aita	▶							
					Torturen aurka								
49	▶				Ogi, hitz elkarketan	▶			Osmioa	▶		Kontso- nantea	▶
Alkandora					Kontso- nantea				Kalearen hasiera			Infusio mota	... egin, goitik ari
▶				▼					▼				
									Duela 24 ordu	▶			▼
									Röntgen				
United States	▶				Ogi saskiak	▶			▼				

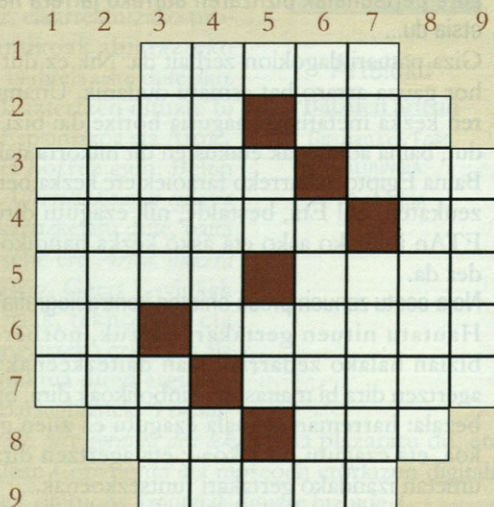
Hitz gurutzatuak

EZKER ESKUIN

1.- Belar pilaketak. 2.- Balio Erantsiaren gaineko Zerga. Instintu. 3.- Harginaren lanabes. Helduak euskalduntzeko eta alfabetatzeko erakundea. 4.- Xumeak. Galioren ikur kimikoa. 5.- Toka eta noka. Diosal hitza. 6.- Galderetan. Jasan, pairatu. 7.- Memoria mota. Bustia. 8.- Norekin atzizkia. Infusio mota. 9.- Bizkaieraz, nuen.

GOITIK BEHERA

1.- Ez berri, aspaldiko. 2.- Trebeak, abilak, iaioak. 3.- Pluralean, elizkizun mota. Oinaze. 4.- Bizkaieraz, inolaz. Neonaren ikur kimikoa. 5.- Kontsonantea. Sodioaren ikur kimikoa. Lohiaren erdian. Kontsonantea. 6.- Artsenikoaren ikur kimikoa. Egunkaria. 7.- Suari dariona. Lodi, potolo. 8.- Negu sasoia. 9.- Bizkaieraz, garestia.

Hizki zopa

Aurki itzazu zortzi hegazti arruntan izenak.

A	K	U	R	T	S	O	N	U
B	I	A	U	X	I	M	I	A
O	S	H	E	M	A	I	M	R
I	A	R	O	T	R	I	G	R
B	E	L	T	X	A	R	G	A
U	Z	D	I	M	Z	H	O	L
G	S	P	O	S	T	I	A	I
I	T	K	A	T	N	E	P	O
L	O	H	O	U	A	L	I	D
A	O	K	N	E	M	A	L	F
I	K	U	A	I	N	A	I	M

Bost bider bost

Ezker eskuin eta goitik behera, zenbaki bakoitzean hitz bera aterako zaizu.

	1	2	3	4	5
1					
2					
3					
4					
5					

1. Belardi, belaze.
2. Zerbaitek.
3. Ez latza.
4. Hats.
5. Jakiten ahalegindu.

Kike Amonarrizen umorea

Apaiza Alaskan

Apaiz euskaldun hura Groenlandiara bidali zuten, Ternua aldean arrantzan zebiltzan marinela euskaldunak zaintzera.

Halako batean, Euskal Herriko gotzain bat hurbildu zitzaion bisitan:

– Eta? Zer moduz moldatzen zara hemen?

– Tira! Hasieran gogorragoa izango zela uste nuen, baina egia esan, denbora ere agudo pasatzen zait irakurriz, lorea zainduz eta egunean bi whisky kopatxo edanez. Hori bai, horiek gabe, akabo! Portzieto, ez diot ezer eskaini eta, hartuko al luke berorrek whisky kopatxo bat?

– Bai, gustura asko gainera!

– Lorea! Ekarri bi whisky kopatxo, mesedez!

Soluzioak

I	K	U	A	I	N	A	I	M
A	O	K	N	E	M	A	L	F
L	O	H	O	U	A	L	I	D
I	T	K	A	T	N	E	P	O
G	S	P	O	S	T	I	A	I
U	Z	D	I	M	Z	H	O	L
B	E	L	T	X	A	R	G	A
I	A	R	O	T	R	I	G	R
O	S	H	E	M	A	I	M	R
B	I	A	U	X	I	M	I	A
A	K	U	R	T	S	O	N	U

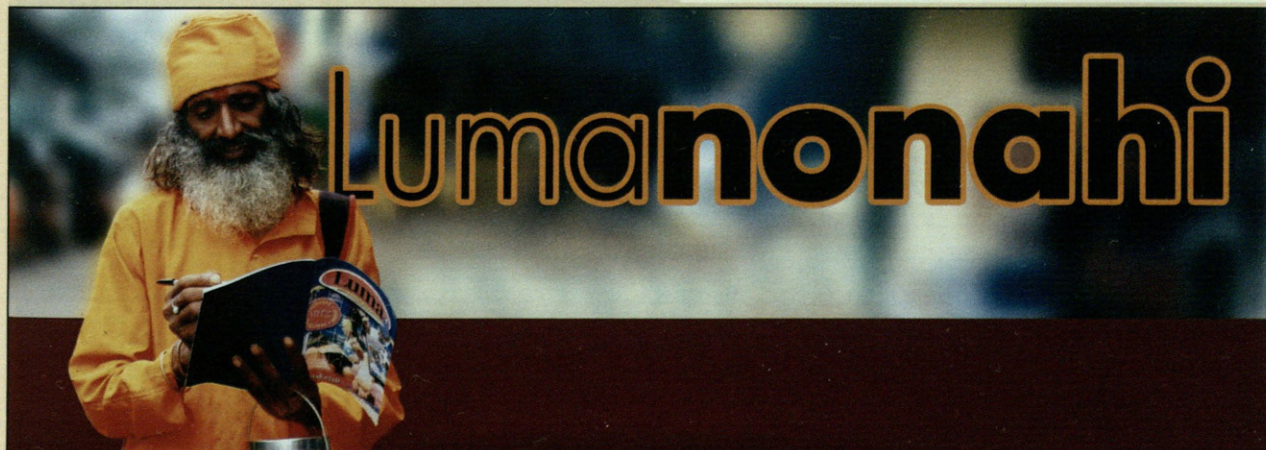
Hizki zopa

I	K	A	S	I
A	R	N	A	S
L	E	U	N	A
E	Z	E	R	K
Z	E	L	A	I

Bost bider bost

E	K	S	L	B	I	L	A	K	A	E	R	A
K	R	A	G	N	E	G	A	R	A	R	A	K
A	I	L	A	Z	A	R	I	A	R	A	R	A
A	I	L	A	G	A	G	A	G	A	G	A	I
A	I	L	A	B	A	R	A	R	A	R	A	K
N	E	K	A	A	R	A	R	A	R	A	R	A
G	A	R	E	S	A	I	T	O	N	A	A	K
A	T	O	R	R	A	K	A	T	Z	O	A	K
U	S	U	S	U	S	U	S	U	S	U	S	U

Hiz
Ezker eskuin:
Mecak. 2. BEZ. Sen.
3. Zizel. ABEK. 4.
Apalak. Cia. 5. Hika.
Agur. 6. Al. Nozitu.
7. Ram. Hezeta. 8.
Kin. Tra. 9. Neban.
Goztik behera: 1.
Zahar. 2. Biplak. 3.
Mezak. Min. 4. Eze-
lan. Ne. 5. T. 1a. Oh.
B. 6. As. Kazeta. 7.
Kca. Gizen. 8. Negu-
ica. 9. Karua.

Ihesi

Euskal Herria ezagutuz

ARGAZKIAK ETA TESTUA:
ESTITXU EIZAGIRRE

Donamartiri (Nafarroa Beherea)

Bordaz borda

Hazparneko kantonamenduko 300 biztanleko Donamartiri herriak 1.469 hektarea ditu eta Isturitze, Oragarre, Mehaine, Armendaritze eta Donostiri herriak dira bere mugakide.

1249ko agirietan jada aipatua zen, "Saint Martin de Belhorritz" izenaz. Arberoa bizkonderriko Gorteak Donamartirin egiten zituen bilkurak eta oraindik Erdi Aroko etxeek zutik diraute. Oso menditsua ez denez –mendi garaienetakoa den Eltzarruzek 421 metro ditu–, edade eta egoera denetako jendearentzat aproposa da ibilaldi lasaiak egiteko. Gu Aborrote mendira igoko gara eta horrez gain, gazta nola egiten duten ikusiko dugu. Otsozelai eta Isturitzeko kobak ere eskura daude.

Donamartiri. Eliza XVII. mendekoa da eta San Martini eskainia.

A-8 autopistaz Baionako irteeraino joan, handik Hazparnera jo eta berehala iritsiko gara Donamartirira. Isturitze eta Otsozelaiako harpeak etengabe seinalatzen dituzte errepideko hesiek. Jarraitu horiei.

Kotxea herriko plaza ondoko aparkalekuan utzi eta Bil Etxearen parean, bi ibilbideren berri ematen digun afixa dugu. Bata Eltzarruze mendira doa (6 kilometroko itzulua da, 2 ordukoa) eta bestea, berriz, Bordaldera (11 kilometroko itzulua, 3 ordukoa). Guk hirugarren bat egingo dugu, Aborrote mendira igoz, 2 ordukoa. Egun berean ibilbide bat baino gehiago egin nahi izanez gero, ondoko mapan markatu dizkizuegu hiru ibilbideak.

Ezker paretarik gabeko frontoia izango dugu abiapuntu. Thierry Arizmendi atzelariaren zenbat kolpe jasoko zituen horma gajoak! Frontoi paretik ezkerrean doan bidea hartuko dugu, Borda Zelai aldera doana. Malda behera lehunean goaz, Eltzarruze mendia aurrez aurre dugula.

Ehiztariak azeri dabilta

Lehen bidegurutzerantz iritsitakoan, 29. ibilbidea markatzen duen txartela ikusiko dugu. Bide hori doa Eltzarruzera. Guk hori utzi eta ezkerrekoa hartuko dugu.

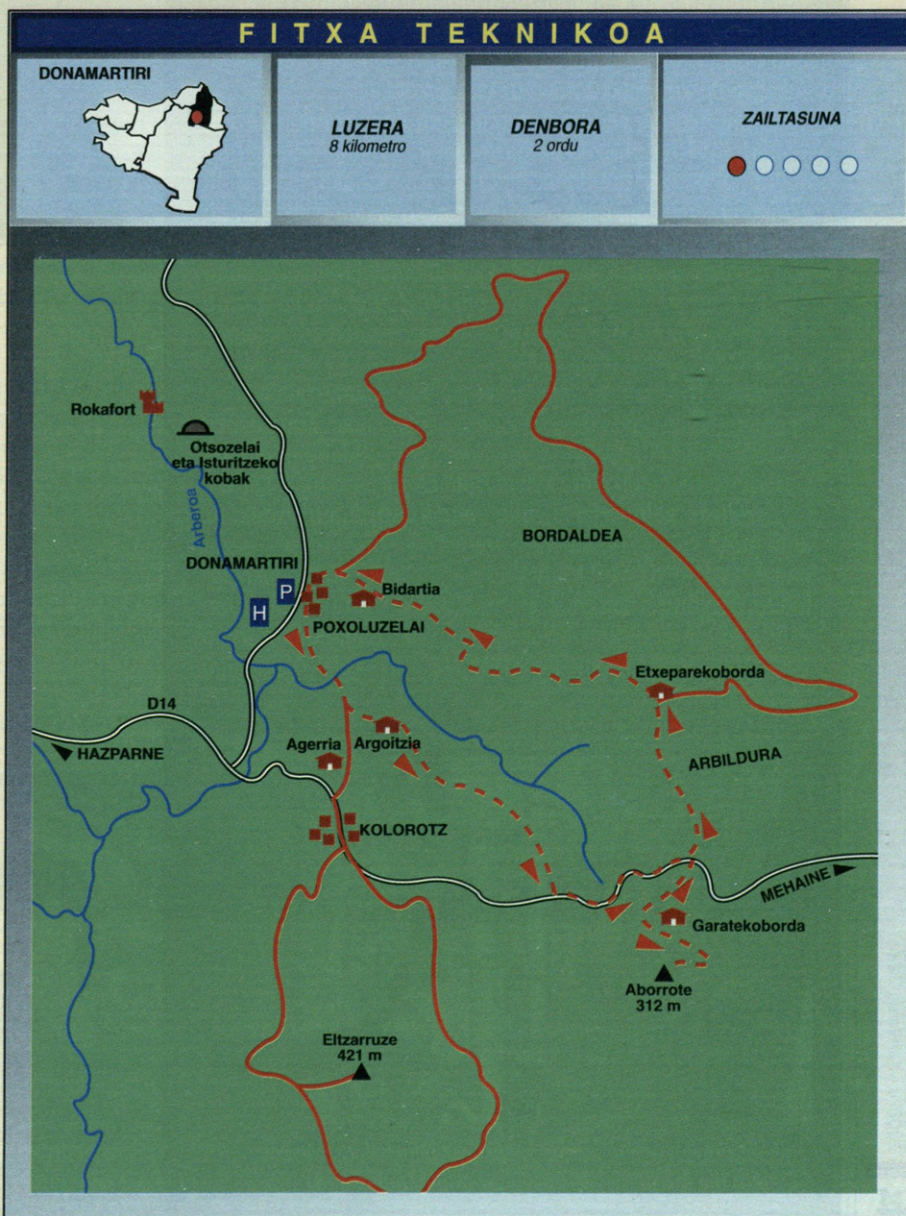
Heriotzaren bidegurutzea hartzerantz behartu duten azeri eder batekin egin dugu topo. Bide ertzean datza gajoa. Ehiztarien tiroa jaso du, baina bere arrastoa galduta dute, nonbait.

Argoitzia

Gaurko ibilaldiaren malda gogorrenari ekin diogu. Arnasa estutzen hasi zaigunerako, zorionekoak gu, Argoitzia etxearekin egin dugu topo. Auzoan lehenago etxe hori bakarrik omen zen, eta goizian argi hastian, bere leiho hegiak hartzen omen zituen herriko lehen printzak. 1340-1350 urte bitartean egindako etxea da, eta bertako senideak ezkontzen zireneko seinalea dute harri landuek. Etxeko andre Argitxuk abegikor hartu gaitu, rikarta eta oportoarekin likidoak berreskura ditzagun. XVIII. mendetik honako etxearen jabetza-aren dokumentuak gordetzen dituz-

Herritik ibilbidea abiatu berri. Aurrez aurre, Eltzarruze (421 metro) mendia.

Argoitzia etxea 1340-1350 urte ingurukoa da. Bertan balio handiko pieza hauek gordetzen dituzte: 1869ko ekonomika eta sutondoa.

Etxeko gasna puntako teknologiaz egina

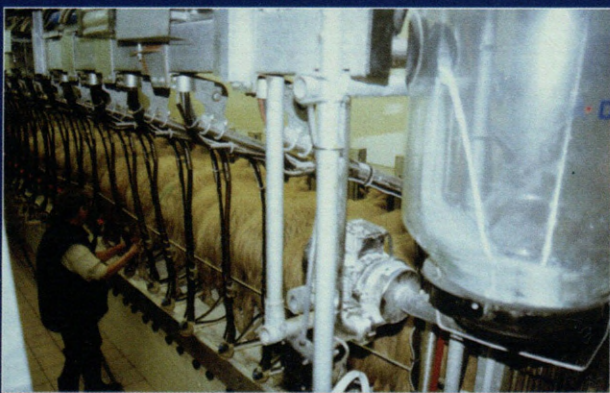
AGERRIA baserrira agertu gara iluntzeko 19:00etan, eta ardi gazta nola egiten duten erakutsi digute.

Latxa arrazako 200 buru ingururi jaten eman diegu lehenengo. Belar ondua ematen dietela ikusi dugu eta ez dutela ezer transgenikorik erabiltzen azpimarratu digute. Ondoren jezteko gelara sartu dituzte ardiak eta jezteko makinaren berri izan dugu: 200 ardi ordubetea jezten ditu makinak! Ardi bakoitzaren errapeari 3 minutuz tiratzen dio.

Esnea bilduta, oztu egiten dute hiru egunez iraun dezan. Esnea ez pasteurizatzea da gazta honen ezaugarrietako bat, gustu hobe ematen baitio. Puntako tresneriak berotzen du esnea, eta gatzagia nahasita gogortutako esnea ebakitzen du lehenik, eta gazura kentzen dio ondoren. Gaztanbera hori zulo-dun moldeetan sartu, eta beste makina batek prentsatzan ditu moldeak, gaztaren forma eman eta kendu beharreko gazura dena kentzeko. Gazura inguruko txerriei ematen diete, koiperik gabe hazteko ezin hobe baita.

Azkenik, gazta lehortzeko gelara pasata, astean behin buelta ematen diete, alde denetatik berdina egin dadin. Egun osoko lana eskatzen dio pertsona bati gazta denei buelta emateak! Gazurarekin ematen diote kolore zuria gazte, ez dituzte ketzen.

Zuzeneko salmentaren alde egiten dute Agerriakoek, ez dute gazta supermerkatuetara eramaten. Eta egiterako, gazta denak salduak dituzte! Martxoan joan beharko du bila jaki biritu hau etxeratu nahi duenak. Gaztarekin batera, inguruan ekoiztutako produktuak ere salgai dituzte: kanpoan hazitako euskal txerriarekin egindako pateak eta saltxitxoak bizitu digu gaurko afaria.

Ardiak txintxo-txintxo sartu dira bakoitza bere lekura. Makina tiraka hasi da, eta eskuinaldeko kristalezko ontzira isuri du esnea.

te, eta baita 1869ko ekonomika eta sutondoa ere. Bertakoak agurtu eta etxeparetik doan bideari berriro eutsiz, malda gora jarraitu dugu.

Aborrote

Antzarrak hazten dituen etxaldea nabarmen da, dena lokatz utzi dute eta. Antzar taldea ondoko belazean dago, artaldea bailitzan, baina guk foiegras koadrila bat baizik ez dugu ikusten, hamaiketakoaren ordua gainean da eta.

Errepidera irtengo da gure bidea eta ezker izkinatik kaxkoraino igoko gara. Lasai, ez da kotxe gehiegi pasatzen eta. Kaxkoan eskuinera eginez, Bordaberria eta Garatekoborda pasa –bi etxeok osorik aloka daitezke– eta Aborrote gainetik Arberoa bailara osoaren ikuspegi paregabea izango dugu. Beste aldera begiratuta, Pirinioak elurtuta ageri zaizkigu.

Berriro jaitsiko gara, bide beretik, errepidera.

Zeharka-zeharka berriro herrira

Daramagun bidearen pare parean, errepidearekin gurutzea eginez, “Arberoko ibarra” kartelak markatzen duen bidea hartuko dugu. Arbil-

Era denetako abereak zaintzen dituzte Donamartirin: zaldiak, behiak, aha-teak, oiloak, ardiak... Piztiak, ordea, ehiztarien eskutan erortzen dira.

dura muinoari bira emanaz goaz, eta hainbat borda pasatuko ditugu bidean. Marka horiak jarraituko ditugu aurrerantzean.

Malda behera gustura goaz eta hurrengo bidegurutzean beherako bidea jarraituko dugu, ezkerrera borda eta etxe bat utziz. Bide bazterretan, mendiak zukututako urak jarriko digu soinu banda.

Maldatxoa igota Poxoluzelai auzunera sartuko gara, eta bukaeran, XV. mendeko beste etxe bat dugu ikusgai: Bidartia, 1435ekoa.

Berehala agertuko zaigu herriaren beste aurpegia: Elizatzea, hilerria bista duela. Herri sarreran, afixak hiribildua markatzen du ondoko auzo baterantz, izan ere, garai batean han egon zen Donamartiriko eliza eta zentroa.

Bazkaldu eta gazta egiten ikustera goaz Agerriara. ■

Interesguneak

✓ **AGERRIA BASERRIA:** Gazta nola egiten duten ikusgai egunero, eta bertako produktu ekologikoen denda. Telefonoa: (0033) 559294539. E-posta: ferme.agerria@wanadoo.fr.

✓ **OTSOZELAI ETA ISTURITZEKO KOBAK:** Europako hegoaldeko santutegi paleolitiko garrantzitsuenetakoa. Animalien margoak eta estalaktita-estalagmitak ikusgai. Martxotik azarora daude zabalik kobak eta bisita gidatuak eskaintzen dituzte, aurrez eskatuta. Helduen sarrerak 6,5 euro balio du eta 14 urtez beherakoenak 3,2 euro.

Kontaktua:
(0033) 559296472 edo (0033) 559470706.
E-posta: cromagnon@grottes-isturitz.com.

Ordutegia:
Martxoa-apirila-maiatza-urria eta azaroan:
14:00etatik 17:00etara.
Ekaina eta irailean: 11:00etatik 12:00etara
eta 14:00etatik 17:00etara.
Uztaila eta abuztuan: 10:00etatik
13:00etara eta 14:00etatik 18:00etara.

✓ **ROKAFORT GAZTELUA:** Isturitze eta Otsozelai koben muinoan dago. Bere lehen aipamena 1249koa da eta bere funtzioa Nafarroako Erresumako muga zaintzea eta Baionara zihoan bidea kontrolatzea zen. Informazio historikoa: www.hiru.com/historia/gazteluak.

✓ **OSTATUAK:** Etxe osoa alokairuan hartzeko, www.gites64.com helbidean dituzu denak.

Alokatu daitekeen etxeetako bat, Garatekoborda.

Errespetatu ditzagun pertsona eta herri guztien eskubideak, eta erabil dezagun

gure hizkuntzan bizitzeko eskubidea

Bizkaiko Foru Aldundia
Euzko Lege
Diputación Foral de Bizkaia
Departamento de Cultura

gure artean euskaraz

Makina bat kontu

JOXERRA AIZPURUA

ZOOLOGIA

Tukanaren moko arin eta indartsua

TUKANAREN mokoari buruz egindako lehen ingeniari azterketan lortutako emaitzak oso interesgarriak izango dira hegazkin eta automobilen fabrikaziorako. Mokoa harrigarri dago optimizatua erresistentzia handia eta oso pisu txikia izateko.

San Diegon dagoen Jacobs Ingeniaritza Eskolako ikerlari den Marc A. Meyers-ek bere haurtzaroa Brasilen igaro zuen eta txiki-txikitik zegoen erabat txundituta tukanen mokoaren gogortasun eta arintasunarekin.

Meyers eta laguntzaileek ezohiko material biokonposatu bat topatu dute tukanen mokoetan. Mokoaren barnekoa espuma zurrun bat da eta hezur-zuntzez eta mintzez osaturik dago danbor eran. Geruzen artean keratina

dago, hain zuzen ere azazkaletan, ileetan eta adarretan dagoen substantzia.

Hegaztiaren biokonposatuak pistak eman

Osasuna

JABIER AGIRRE

Ahotsa zaintzeko dekalogo

AHOTS-KORDAK beste edozein gorputz-atal bezala zaindu behar genituzke. Eta ez da opera-kantaria, aktorea edo irakaslea izan behar nahitaez, afonia edo erlastasun-arazoak edukitzeko. Afonia egoeran ahotsa edo soinuak sortzeko gaitasuna murriztu egiten da. Ondoren, ahotsa zaintzeko hamar arau emango ditugu, errazak bezain sinpleak izanagatik, sarri bete gabe geratzen direnak:

✓ Baztertu zarata eta hotsa. Horixe da gure ahotsa gehien kaltetzen duena, oso bolumen altuan hitz egitera behartzen baikaitu.

✓ Ez hitz egin zure ahalmenen gainetik. Pertsona bakoitzak dauka hitz egiteko erresistentzia-gaitasun jakin bat. Gaitasun hori norberaren ezaugarrien eta ahotsaren entrenamenduaren arabera izan ohi da.

✓ Erabili ongi zure ahots-baliabideak. Hitz egiterakoan ez agortu zure biriketako aire guztia. Mintzatzerakoan lepoko zainak nabarmentzeak esan nahi du garrasi egiten ari garela edota airea agortzen ari dela.

✓ Ez erre. Tabakoaren kea da osagai toxiko nagusia, eztarria urratzeaz gain, lehortu ere egiten baitu.

✓ Mantendu hidratazio-maila egokia. Ahots-kordek ongi lubrifikatuak egon behar dute. Edari alkoholodunek eta kafeina dutenek gorputzari ura "kendu" egiten diote,

ahots-kordentzat hain beharrezkoa den lubrifikazioa gutxituz.

✓ Egin behar adina lo, eta baztertu garrasiak eta tentsio psikologikoak. Ahotsa oso sentibera da lo-falta dagoenean. Egunean 6 ordu baino gutxiago lo egiteak nekea eragiten du ahots-kordetan eta lesioak sortzeko aukera handitu egiten da.

✓ Ahal dela, saihestu garrazpera eta eztula. Eztarria "garbitzea" (garrazpera) eta indarrez eztul egitea ekintza traumatikoak dira ahots-kordentzat.

✓ Laringitis-kasuetan, ahalik eta gutxien hitz egin. Goiko arnasbideetako katarroa dagoenean, ahots-kordetako mukosa kongestionatua egoten da, eta ez da kome-ni ahotsa behartzea.

✓ Zaindu osasuna, egin ariketa pixka bat, eta elikadura orekatu. Egoera osasuntsuak ahots-kordetako erresistentzia handiagotu egiten du.

✓ Ahotseko arazoa 15 egun baino gehiago luzatzen bada, zoaz otorrinolaringologoarengana, eta aditu horrek esango dizu zer egin zehazki.

landareak

ditzake abioi ultraarinak eta ibilgailuen hainbat osagai ere egiteko, metal eta polimeroen arteko nahasketetan oinarrituz.

Baina ikerketan lortutako emaitzarik harrigarriena, inguruan gertatutako talka handietan mokoak energia xurgatzeko duen ahalmen handia izan da. Horrela, mokoaren egitura kopiatuz, automobil-gidarien ziurtasunerako panelak eraiki baitaitezke.

Tukanak Amazonian eta Erdialdeko Amerikan topa daitezke eta azterketan hildako animalien mokoak erabili dituzte; dena den, oraindik topatu ez duten beste materialik ba ote dagoen susmoa dutenez, azterketekin jarraitzea erabaki dute. ■

INGURUMENA

Itsas hondoko arrainak arriskuan

URTARRILAREN 5ean *Nature* aldizkariak argitaratu emandako artikuluan arabera, itsas hondoko arrantzak arriskuan jartzen ditu ugaltze motela duten espezieak. 70eko hamarkadara arte ez zen itsas hondoko arrantzarik egiten, baina geroztik oso arrunta bihurtu da itsasontziek sareak 500 edo 1.000 metrotik behera jartzea.

Jennifer Devine-k zuzendutako biologo taldeak ondoko bost espezie aztertu ditu Ipar Atlantikoan: *Coryphaenoides rupestris*, *Macrourus berglax*, *Antimora rostrata*, *Bathyraxa spinicauda*, eta *Notacanthus chemnitzii*. Azterketarako Kanadako Arrantza Ministerioaren erregistro ofizialak arakatu dituzte.

1978 eta 1994 urteen artean aipatu espezieen murrizketa %87 eta %98 bitartekoa izan da. Arrain-espezie baten populazioa hiru belaunalditan %80 jaisten denean, espezie hori desagertze-arriskuan diren artean katalogatzen dute zientzialariek.

Aztertutako espezieak 60 urtetik gora bizi daitezkeenez, goiz da hiru belaunalditan gertatuko dena asmatzeko: beren heldutasun sexualerako urte asko behar dutenez, ezin izan dira oraindik bigarren belaunaldiko datuak aztertu.

Espezie horietako batzuk ez dira merkatal ustiapenean sartzen, baina beste batzuk bai. Dena den, nahita arrantza eginez edo nahi gabe izan, datu kezagarriak dira *Nature* argitaratu emandakoak. ■

JAKOBA ERREKONDO

mandio@zerain.com

Arbelako mosaikoa

NAFARROA BEHEREKO Arbela eskualdean, Arberoa eta Laharana ibaien arteko Aborrote mendiaren magaletan ibiliak gara, putre artean. Ederki zuritutako Pirinio zorrotz handiak atzean, penditz zakarrik gabe erreka eta ibai arteko isuri gozoko mendixkak dira hemen.

Sail zelai hauetan garomen, soro, sagardi eta belardiak tartekatuz, nekazarien urtetako lanak mosaiko ikusgarria du emaitza. Erreka bazter eta etxe, borda eta ukiulu handien inguruetan harizti politak, lepatuak bezala gabeak, garai bateko basoen kondar. Belaze ugaritan, han hemenka ahalte xuriak samalda zabaletan, artalde dotoreak eta haragitarako nahiz esnetarako behikundea nagusi. Tartean, urriago, behor jendea, mardulaskoa, ondoan dagoen Heletan egin ohi den behor-azoka sonatuan prezio ona egingo lukeen horietakoak.

Frantziako lorazaintza estiloaren eragin nabarmenez urrutira antzematen diren koniferoen hesi exotiko bakan batzuk, hesiak baino hamartaka metroko hormak, kopeta tente haizeari gotor. Konifero eskasiak Euskal Herriaren ekialdean gaudela dakarkigu gogora, mendebaleko pinu-putzu beltzetatik urruti.

Ehiztari, txakur eta azerien artean Agerria base-rrira goaz, hau ere nabarmen: atari aurrean duen magnolia gutxitan ikusten den tamainakoa. Gazta aparta, egin aurretik saldua dutena. Artaldearen bazka ikusita ez naiz harritzen: bailarako soroetan lantzen dituzten tritikale gari berexia, artoa eta baba, hegoaldeko luzerna eta etxeko belazeetako ondua, lehen belarrarena soilik, bi- eta hiru-belarrenik ez. Artzainaren kontaerak samurra egiten du merezi duen bisita.

Ilunabarrean ilunbistako ortzadarra ikustera goiko bordara igo eta hara! putrea tontorreko haritzean arrantzalearen emaztea talan gisan mosaikoari so. Mendi zorrotzen elurra gorritzen elkarrekin ikusi dugu, ni bere alorrean urduri, la putria!

Web, CD-ROM eta paper formatuetan soluzioak alor guztietan

Ikerketa

Soluzioak

Zerbitzuak

Erremintak

Adur SOFTWARE PRODUCTIONS

Adur Software Productions, S. Koop. (ASP)
Industrialdea 1, 20160 Lasarte-Oria
Tel: 943.37.18.49
e-mail: adur@adur.com

INFORMAZIOAREN UNIBERTSOA

Iñaki Garcia Koch

Donostia, 1963. Itoitzekin Solidarioak kolektiboko kidea. 1996an, Itoizko urtegiaren aurkako sabotajea -kableen mozketan- burutu zuten zortzi kideetako bat da. 2001ean poliziak Leonen harrapatu zuen hainbat urtez ihesi ibili ostean: lau urteko espetxe zigorra bete zuen. Kide haietako seik sasitan segitzen dute, eta zazpigarrena, Ibai Ederra, espetxean dago. Solidarioak mugimenduaren historia, izaera, xedeak, pozak eta minak jalgi dira Iñakirekin solasean.

MIKEL ASURMENDI

Argazkiak: Josu Santesteban

«Otsailean 'libre' izango naiz eta borrokan jarraituko dut»

Okupazio mugimendu historikoen partaidea da, desobedientzia eta intsumisio bidean aritutakoa. Gipuzkoako zenbait herritan okupatzaile aritu ondoren, 1995ean, Iruñera iritsi zen Euskal Jairen okupazioan parte hartzeko. Hiriko etxeen okupatzaile izatetik mendiko herri abandonatuen okupatzaile izaterainoko bidea egin zuen. Solidarioek Itoitz urtegiaren eraikuntzako kableak moztu zituztenean Arizkuren herrian bizi zen. Egun Irati oihanaren inguruan bizi da, baldintzapeko askatasunean. Lurrari atxikia segitzen du, laborantza lanetan: "Ez naiz ekologista, laboraria baizik. Azkeneko hotzek ganbarako patatak izoztu dizkigute, arraioa!", diosku irribarretsu Iñakik.

Arizkunen bizi zela, Itoizko Koordinadorako Patxi Gorraiz eta Dani Unziti bizilagunak ezagutu zituen, besteak beste. Urtegiaren eraikuntzaren aurkako konpromisoa hartu zuen. 1996rako Koordinadorak legezko bide guztiak urratuak zituen urtegia geldiarazteko, baita Auzitegi Gorenak arrazioa eman ere. Hots, urtegia legearen aurka eraikitzen ari zela erakutsi zuten. Sistemak baina, hamaika jukutria erabiltzen du bere interesen alde egiteko: "Baiki. Hartara, Solidarioak osatu genuenok beste borroka bide bati ekin genion: ekintza zuzenari. Baina betiere, pertsonen aurka ekin gabe. Urtegiko kableak moztu baino lehen 20 ekintza burutu genituen jada".

Eraikuntzako lanabesen aurkako ekintza haien egileek beren burua erruztatu edo inkulpatu zuten, eta oraindik ere zigorra ordaintzen ari dira. Urtegiaren kableak moztu zituztenek ere euren burua entregatu zuten. Estatuko instituzioek baina gupidarik gabe egin du euren aurka. Honatx horren lekukotasuna.

la hamar urte joan dira sabotajetik. Zer da Solidarioak taldeko kideez?

Egileek ekintzak gure gain hartu genituen, baita beste herritar askok ere. Ni 2001ean harrapatu ninduten, eta Ibai Ederra hiru urte beranduago. Ibaik martxoan bi urte beteko ditu espetxean. Zigor bera jarri ziguten. Beste

"Gure etxea defendatzeagatik –ama lurra defendatzeko eskubidea dugu– egin duguna ez da terrorismoa, haatik, 'terrorismoa' ren aurka ezarritako legeak eta zigorrak aplikatu dizkigute".

seiak bilaketa eta harrapaketa agindupean bizi dira, ihesari emanda. Jende askok ahaztua izango du, baina guk 1996an gure burua entregatu ondoren bi hilabete eman genuen espetxean. Herritarren mobilizazioari esker fidantzarik ordaindu gabe atera ginen. Gero epaituak izan ginen eta bakoitzari bost urteko zigorra ezarri ziguten. Ihes egin genuen. Legeak lege, ekintza harengatik ez genuen horrelako zigorraren arriskurik, baina epaileek Nafarroako Gobernuak urtegiko guardia eraso izanaren akusazioa ontzat eman zuten. Finean, burutu ez genuen delitu batenagatik kondenatu gintuzten.

Hautu latza eta zaila iheslari bizitzea. Euskal Herrian, zoritxarrez, iheslari samalda dago. Ni Hego Amerikan ibili nintzen ihesi eta harrituta gera-

tu nintzen, motibo ezberdinengatik Espainiako "justiziarengatik" ihesi zebilen jende piloa topatu nuen, bizi-modu finkorik gabe. Ni okupazioaren munduan aritutakoa naiz eta moldatu nintzen bizitza horretara –tira, gero ni harrapatu ninduten lehenengo, paradoxa (*kar, kar, kar*)– baina badaude lan finkoa izan dutenak, nominak, hipotekak edo konpromisoak dituztenak, etxea ordaintzen ari direnak, pentsa. Ihesari emanda bizitzea zaila da, beste mota bateko zigorra. Gure kasuan, ondo bidez, 12 urte ihesi pasa ondoren zigorra preskribitzen zaigu. Baina demagun, iheslaria 12 urte betetzear delarik harrapatzen badute, bost urteko zigorra bete beharko du. Psikologikoki hagitz gogorra da.

Zuk elkartasuna eskaini diozu kausa bati. Elkartasunik jaso al duzu zigorra betetzean?

Bai. Espetxean nintzela oso babestua sentitu nintzen, ez bakarrik Euskal Herriko pertsonen aldetik. Iruñeko espetxean egon nintzen bitartean 3.000 gutun baino gehiago jaso nituen: Euskal Herritik, Estatutik –eskerrik beroenak Zaragozako Torrero auzoko kolektibo errepublikazalearentzat–, Europatik eta beste kontinenteetatik ere bai. Presoak babesten dituzten hainbat kolektibo daude munduan, oraindik ere oilo-ipurdia jartzen zait.

Espetxean sartu aitzin Guardia Zibilaren esku izan zinen, baita tortura salatu ere.

Jakina, torturatua izan nintzen –izan ginen– eta ez bakarrik fisikoki, psikologikoki ere bai, eta ez ekintzaileok bakarrik. Sabotajea egin ondoren gure burua entregatu genuen eta Guardia Zibilak hedabideetako langileak albo batera eraman zituen eta tratu txarrak emateaz gain, euren materiala, milioiak balio zituen, hondatu zuten. Niri hantzeko zainak eta esku bateko nerbioa puskatu zizkidaten, besoa hiru hilabetez zintzilik izan nuen sentsibilitaterik gabe, tinpano bat leherrarazi zidaten... Espetxean sartzean ispilu aurrean jarri eta nire –gure– burua ez genuen eza-gutzen. Gure aurpegiak Unai Romanoren argazki zoritxarreko eta "ikusgarri"aren berdinak ziren.

Estatuak "terrorista" tzat hartu zaituzte.

Niri "terrorismo" hitza ez zait batere gustatzen. Niretzat borroka armatua gauza bat da, terrorismoa aldiz Estatuaren indarkeria da, hots, boterearen, kapitalismoaren eta instituzioen indarkeria da terrorismoa, finean eta funtsean *desarrollismoa* terrorismoa da. Egunero milaka pertsona gosez hiltzen dituen politika ekonomikoa ere terrorismoa da. Zergatik? Hargatik! Guk gure etxea defendatzeagatik –ama lurra defendatzeko eskubidea dugu, ezta?– egin duguna ez da terrorismoa, haatik, "terrorismoa" ren aurka ezarritako legeak eta zigorrak aplikatu dizkigute.

Euskal gatazka delakoa tarteko izanda, gogorrako jokatu dute zuekin, alegia.

ITOIZKO URTEGIA PUSKA LITEKE

«Ardurak argitu eta garbitu gabe ez dago demokraziarik»

Batetik haxe diot: puskatuko ahal da! Horrek arrazoia emango liguke, baina nik ez dut milaka lagun eta adiskide hildakoren bizkar arrazoia izan nahi. Are gutxiago ezagutzen ditudan herriak urak gaitzuta ikustea. Gainera lur horietan bizitzea eta lan egitea espero dut. Zaraitzu haranean bizi naiz eta inguruotan lurrikara txikiak daude, lurrikarak sentitzen ditugu gure azpian. Artzain eta baserritarrei horiei buruz galdetzen diegu eta beren hizkuntzan ondo baino hobeto azaltzen dizkigute lurrikaren nondik norakoak, gauza arraroak sentitzen dituzte bere etxe eta zango-petan. Zer gertatuko da? Auskalo! Zoritxarrekoa litzateke urtegia lehertzea, ikaragarria! Baina, mesedez, ez dadila Biescasko auzian bezala gerta! Kalte ordainak diruz estaltzea. Gurasoak, anaia eta arreba galdu zituen gazte batek zioenez "niri dirua berdin zait. Nik legez kanpo egindako obraren (Kanpina) erruz galdu nuen familia osoa. Nork baimendu zuen legez kanpoko proiektu hori egitea? Zergatik ez doa kartzelara?" Hau da, ardurak argitzen eta garbitzen ez diren bitartean ez dago demokraziarik.

Bai. Nafarroako Gobernuari oso ondo atera zaio gurea, den-dena nahastu du. Solidarioak kolektiboan ideologia ezberdineko jendea aritu gara, baina ideia oso garbi batez: gure borroka urtegiaren eta Nafarroaren ubidearen aurkakoa da, inposizioaren aurkakoa. Gobernuak "desinformazioarako hedabideak" ondo baino hobeto erabili ditu. "Kale borrokako komandoak" gine-la aditzera emateraino.

Ordainduak ez duela merezi pentsatu al duzu inoiz? Kostua handiegia dela, hots.

Borrokak badu bere kostua, jakina. Norberak ez du neurtzen zigor batek nola eragingo duen bere baitan. Niretzat, esaterako, kostua emozionala izan da. Espetxetik noiz aterako zaren ez jakiteak kiskali egiten zaitu. Nik, legez, bi urte bete ondoren libre izan behar nuen, ederki izorratu naute baina. Espetxeko zaintzak tortura psikologikoa lantzen du, beti duda-mudan zaitu, euren legeak ere ez dituzte betetzen. Euren legeen arabera, egin guenenarengatik ez ginen zigortuak izan behar, baina engainu eta amarruen bidez nahi dutena egiten dute. Zu euren legetara "egokitzen" zara, eta hala ere, eurek higatzen zaituzte lur jotzeraino. Horrek, batetik, dezente xahutu nau, baina aberastu ere egin nau. Kontzientzia argitu zait, bizitako-

"Beaumont familiak Patxi Gorraizi burua ederki berotu dio eta hauxe esan ere bai: 'Moztu harremanak Solidarioekin, bestela Koordinadorak larrutik ordainduko du'. Larrutik guk ordaindu dugu, bistan denez".

ak hainbat esparrutan ez nuen jakintza eman dit. Ez dizut esango nire bizitza berriz ere "arriskuan" jarriko nuenik, baina ez naiz ezertaz damutzen. Otsailan "libre" izango naiz eta borrokan jarraituko dut, borroka fronte asko dago-eta.

Borrokak baina gorabeherak sorrarazten ditu. Zer dela-eta Koordinadora eta Solidarioak kolektiboen arteko moldatu ezina?

Adibide batez erantzungo dizut: 18/98 auziaren karietara hitzaldi batean parte hartu dut orain gutxi, eta bertan desobedientzia zibila gaia eztabaidatu genuen. Ni ez naiz pertsona herratsua edo aihertsua, baina, hara, izateko moduko motiboak baditut. Alegia, Estatuak ondo jakin du "gatazka" delakoa erabiltzen eta batzuk eta besteak elkarren aurka jartzen. Borroka berean ari bagara, ezin duzuna da zure aldean ari direnak kriminalizatu, hau da, besteak behatzez seinalatu eta esan: "Zuek betikoak zarete, terroristak zarete". Beaumont familiak Patxi Gorraizi burua ederki berotu dio eta hauxe esan ere bai: "Moztu harremanak solidarioekin, bestela Koordinadorak larrutik ordainduko du". Larrutik guk ordaindu dugu, bistan denez.

Argitu iezadazu hori gehixeago, arren.

Koordinadorak gurekiko izandako jarrerak gure kolektiboaren kriminalizazioa ekarri du. Ni FIES-III preso izendatu ninduten eta Koordinadorakoa ere modu beretsuan harrezaketan. Adibidez, Estatuak Zumalabe Fundazioarekin edo Desobedientzialariak kolektiboarekin egin duena egin zezakeen Koordinadorekin. Ni espetxean nintzela Koordinadora publikoki deslotu zen Solidarioak taldearengandik. Ondo, normala da. Baina hori egin ondoren "horiek gaiztoak dira" esatea eta gu seinalatzea ez da zuzena. Horrek min ikaragarria egiten du. Nik Patxi Gorraizi eskutitzak bidali nizkion espetxetik, mesedez horrela ez jokatzeke eskatuz. Besteak beste, hauxe esan nion: "Ni zure autoan joan nintzen sabotajea egitera. Beraz, egindakoa egin ondoren, zu traidorea zara".

Horrela idatziko dut...

... badakit hitz hauek tirabira eta liskarrik sorrarazten dituztela, baina jendeak gertatua ezagutu behar du. Ibai Ederra preso dago, jende askok bilatua eta jazarria izaten segitzen du, sasitan dago borroka honegatik, kausa berarengatik. Hori esatea ez al da haizu eta zilegi? ■

NAFARROAKO UBIDEA

«Tamalez, dituen hektareen arabera balio du laborariak»

Itoizko urtegia eta Plan Hidrologiko Nazionalaren obrak gezurren gainean egiten ari dira, gezur ekonomiko eta *desarrollistan* oinarrituta. Politikarien *trapitxeoa* edota xehekako salerosketa handiak daude atzean. Ebro ibaiaren arroko laborari gehienak adin handikoak dira. Ubidea datorrela-eta, ubidearen lotura eta beren lurak ordaindu —dirutza— beharko dituzte berriz ere. Hauen seme-alabek bizitza osorako hipotekatu beharko dute, sistemak hautatutako uzta landu beharko dute, beren laboreak murriztua eta ureztatua izango da, beste lurralde batzuetako laborantza ordezkatzea behartuak. Murtziakoa kasu. Hango lurrak arrunt lehorreraziak daude engoitik. Negutegiko baratzeek —berotegiek— Erriberako lurak estaliko dituzte aurki, horrek inmigrazioaren ustiaketa dakar. Laborariak ez du deus balio, hektarea kopuruak baizik, tamalez, dituen hektareen arabera balio du laborariak. Uraren lotura hartzen ez duenak —txikia delako— ezin du lehiatu, eta hor dago *terratzenientea* bere lurra erosteko. Hau da, laborariak politika *desarrollistari* segitu ezinean, lurra laborantzako enpresa handien aldeko politika sustatzen dutenen esku geratuko da.

Ines Pagola

«Aranak hainbat hitz asmatu zuen, baina beste mila haren estilora daude eginak»

Ines Pagola EHUko irakasleak doktore tesia egin ondoren, argitaratu berri du *Neologismos en la obra de Sabino Arana Goiri* liburua (EHU-Euskaltzaindia). Sabino Arana euskararen alorrean egindako lanean, batez ere, euskarazko hitzak sortzeko zuen zaletasunagatik nabarmendu zen eta hitzak sortzeko bide horri, neologismogintzari, erreparatu diogu. Hitzen sorkuntzaz, asmakuntzaz, aranakeriez eta bestez galdetu diogu Pagolari.

AINHOA LENDINEZ

Argazkiak: Dani Blanco

INES PAGOLAK Sabino Aranaren neologismoen inguruan egin zuen doktore tesia, eta geroztik, euskararen historian murgildurik bizi da. EHUko Euskal Filologia saileko irakaslea da egun. Aranaren neologismo batzuk funtzionatu egin dutela uste du Pagolak eta horrek baliagarri egin dituela. Baina zer da neologismo bat? Jarraipenik izan al du Aranak hasi zuen bideak? Pagolaren ustez garbizalekeria ez zen ezeren kontrako izateko sortu, abertzaletasunaren ondotiko izan zen. Hiztegiean, morfologian eta joskeran purismoa ezarri nahi izan omen zuen Aranak, eta orobat Azkuek. Arana Goirik hizkuntzalartzan zuen bagajea ez zen aberatsa, baina argia zen eta indar politiko handia zuen atzetik. Aranaren neologismoei zorrotz begiratu izan die beti kritikak, baina Inesen arabera, sortu zituen hitz asko bereziak eta gogorrak izanagatik, hitz asmatuak dira, eta asko egunero erabiltzen ditugu. Egun sortzen diren hitz asko ere ez daude ongi sortuak euskararen berezko legeen arabera. Aranak sorturiko hitzak gaizki daude sortuta gramatikaren ikuspegitik, baina nahiko modernoak dira. Ilunak eta motzak dira gehienetan, baina askotan gramatikaren arauak jarraiki sorturikoak

"Arana oso kritikatu izan da eta hark egindako lanaren alde onak oso gutxitan aipatu dira".

baino arrakasta handiagoa izan dute. Horregatik egin du Pagolak Aranaren neologismoen alde.

Bizkaian eta Gipuzkoan arrakasta handia izan zuen Aranaren neologismogintzak. Iparraldean ez horrenbeste. Idazleengan eragin handia izan zuen, eta horrek bereizi egin zituen nabarmen herriak hitz egiten zuen euskara eta euskara jaso, jende xeheak ez baitzuen euskara modu hori ulertzen. Idazle onenek Aranaren moldean idazten zuten eta askok muturrera eraman zuten euskara garbia lortzeko ahalegina, eta garbizalekerian erori ziren, gerra piztu zenerako.

Ibon Sarasolak Pagolaren lanaren hitzaurrean dioenez, Sabinok sorturiko edo berari egotziriko neologismo guztien berri ematen digu Ines Pagolak. Alde guztietatik aztertzen ditu hitzak: noiz eta nola sortu ziren, zer hiztegi eta testutan agertzen diren, aldeko eta kontrako zer iritzi jaso zituzten eta abar. Askotariko bibliografia eta lehen eskuko informazioa erabili ditu horretarako egileak.

Irakurle bat baino gehiago txundituta geratuko da hitzak sortzeko sabindarrek nolako bideak erabili zituzten ikustean. Baina sabindarren garbizaletasunaren pareko fenomeno Europako hainbat herritan piztu zen. Eta ondoren, gerra aurreko garbizaletasuna gerra ondorengo abertzaletasunak ezabatu zuen. Eus-

kara Batua ezartzeko hizkuntzan iraultza sortu behar zen, gerra aurreko "garbizalekeria" suntsitzeko.

Non abiatu zenuen neologismoak bilteko lana?

Nik Aranaren lan guztiak hartu nituen, euskarazkoak eta gaztelaniazkoak. Ez nuen definitu neologismoa zer zen. Aranaren lanetan lehendabizikoz agertzen ziren hitzak atera nituen, hau da, ordura arte dokumentatu gabe zeudenak. Makina bat hitz banekien neologis-

“Hitzak ondo edo gaizki
sortuak izan,
ezin ukatuzkoa
da Aranaren estiloak
ikaragarritzko arrakasta
izan zuela”

moak zirela, nahiz eta lehenagotik dokumentatuta egon. *Biztanle* esaterako, Aranak jaso arren, Larramendiren hiztegian agertzen da lehenbiziko aldiz, berak asmatu zuen. Beraz, Aranak berak espresuki sorturikoez gain, neologismoak ez direnak ere hartu nituen.

Zein zen Arana Goiriren asmoa?

Bere asmoa ez zen hitz berriak egitea bakarrik. Arana Goirik gaztelaniazko eta oro har erdaretako hitz guztiak kendu nahi zituen eta horien lekuan euskaraz berriak

egin. Hitz berriak neologismoak dira, hizkuntza askotan baina aldameneko hizkuntzetatik ekarritako hitzak ere neologismoak dira. Baina Aranaren lanean ez dago horrelako neologismorik. Gaztelaniazko hitzak kentzearen ondorioz sorturiko hitzak eta berriak, horiek baino ez daude. *Euskadi, aberri, alderdi* eta beste hainbat kontzeptu berri sortu zituen, eta ondorioz, kontzeptu horiek izendatzeko hitzak ere bai. Politikaren eremuan bereziki hitz asko inbentatu zituen.

Arana Goiriren neologismo batzuk

Aranaren hitz batzuk oso ezagunak egin ziren eta orain ere erabiltzen dira. Beste batzuk oso gutxi hedatutakoak dira eta berak ere gutxitan erabilitakoak.

- ✓ Auti: hitza.
- ✓ Aberri: sorterri, jaioterri.
- ✓ Bultz: tren.
- ✓ Euzko- aurizkiarekin hasten diren hitz guztiak: euzkadi.
- ✓ Errittaldu: inmigratu.
- ✓ Guzparr: ebangelioa.
- ✓ Guturi: hiria.
- ✓ Idatzi hitza eta eratorriak: idazkola (bulego).
- ✓ Ikastola.

- ✓ Ikurpen: esanahi.
- ✓ Ikurrin: guda-zapi, herri-oihal, zapi, gudoihala.
- ✓ Izparringi: egunkaria, aldizkaria.
- ✓ Izpel, lobel: likidoa.
- ✓ Kulatz: puntua.
- ✓ Txadona: eliza.
- ✓ Txaide: kalea.
- ✓ Zenbaki.

*Neologismos en la obra
de Sabino Arana Goiri*
liburuaren azala.

Nola sortu zituen Aranak neologismoak? Arana Goirik gaizki egin zituen hitzak, ez zituen inoiz euskararen legeak erabiltzen. Erroak asmatu egiten zituen, toponimiatik edo bere gogoeta etimologikoetatik ateratzen zituen. *Ikurrin* bezalako hitzak neologismoak dira. Baina *dantzale* eta beste hainbat gaizki eraturiko hitzak dira *Aintza* sortzeko esaterako, *ain* oinak toponimian "garaiera" esan nahi zuela azaldu zuen. Ondoren -tza atzizkia erantsi eta kito. Atzizkiak ere gogoaren arabera erabiltzen zituen. *Orlegi* eratzeko *orri* eta -legi atzizkia batu zituen, baina -legi atzizkirik ez da ia inon ageri. Hitzak laburtzeko joera ere bazuen. Gotzon izenak esaterako "aingeru ona" esan nahi du. Berak, ordea, honako paradigmarekin azaldu zuen hitza: gogo-huts-on. Ondoren *huts* hori arrazoi etimologiko harrigarriengatik -tz bihurtu zuen. Nahastu egiten zituen konposizio eta eratorpen lege fonetikoak, eta ez zuen testuingurua kontuan hartzen. Emaizta iluna da oso, baina arrakasta izan zuen bere garaian.

Garbizalekeria eta asmakeria sarri askotan aipatzen dira Aranaren neologismogintzak ari garelarik. Zer irizten diozu horri?

Lehenik eta behin ez dugu ahaztu behar garai hartan Arana Goirik ikaragarritzko indarra izan zuela euskararen munduan. EAJ indarra hartzen hasi zen eta urte askoan eutsi zion. Aranaren neologismoek horregatik egin zuten aurrera, 20ko hamarkadatik 30ekora arte, gutxi gorabehera. Alderdiko diziplina nabari zen oinarrian, eta garbizalekeria joera handia zabaldu zen. *Enzkadi* hitza esaterako s-rekin idazten zuena kanporatu egiten zuten ia alderditik. Gainera, Aranaren hitzek aurrera egin zuten baina areago, beste milaka hitz haren moldera egin dira gero ere. Jende askok uste du urrutizkina Aranak sortu zuela baina

"Hitzak sortzeko nahikoa modu modernoa zuen, hitz laburrak eta euskal doinukoak zirelako, belarritik erraz sartzen direnak, euskarazkoak balira bezala".

ez da horrela. Aranak hainbat hitz asmatu zituen baina beste mila haren estilora daude eginak.

Aranaren hitzek biderik egin al dute gaur egunera arte? Nolakoa izan da bilakabidea?

Aranak sorturiko hitz gehienak galdu egin dira. Egun, oro har, beste modu batean sortzen dira hitzak, hizkuntza zibilizatu gehienetan bezala. Nazioarteko hitzak onartu eta berriak euskarak berak dituen konposizio eta eratorpen legeen arabera egiten dira. Batzuetan gorabeherak izaten dira, baina bateratze lan horretan dihardu hain zuzen euskararen erakunde gorenak, Euskaltzaindiak. *Adierazkor* proposatu eta gero *adierazgarri* hobetsi da, baina egun ez da *txadon*, *agurtza* eta *ikurrin* bezalako hitzik. Zer esan nahi dute Aranak sorturiko hitz horiek? Nondik sortu dira? Ez dakigu, oinarriarik gabe asmatuak dira.

Aranaren neologismogintzak izan dezake berriro arrakastarik?

Inondik ere ez, nire ustez. Egun hitzak ez dira horrela egiten. Orduko erroek zer esan nahi zuten ez zekien

inork, eta besterik gabe ikasi egiten zituzten. Estonieran antzeko zerbait gertatu zen lexikoa berritu zutenean. Aavik izeneko hizkuntzalari batek Aranaren antzera egin zituen hitz asko eta egun ere erabiltzen dituzte hitz horiek. Baina denak ere salbuespenak dira.

Zer ondorioztatu zenuen egindako azterketatik?

Lehenik eta behin, Arana oso kritikatu izan dela eta hark egindako lanaren alde onak oso gutxitan aipatu direla. Larramendik hitz asko sortu zituen bere Hiztegi Hirukoitzerako baina Lore Jokoen inguruan izan ezik ez zuten arrakasta handirik izan. Hori kontuan hartuta, Larramendiz geroztik hutsetik hitzak sortu zituen lehenengoa Arana Goiri izan zen. Bestetik, hitzak ondo edo gaizki sortuak izan, ezin ukatuzkoa da Aranaren estiloak ikaragarritzko arrakasta izan zuela garai batean. Gainera, hitzak sortzeko nahikoa modu modernoa zuen, hitz laburrak eta euskal doinukoak zirelako, belarritik erraz sartzen direnak, euskarazkoak balira bezala. ■

Babeslea: Hernaniko Udala

Hernaniko Udala

Euskararik egokiena, erabiltzen dena
www.hernani.net

Bero-beroan

Kataluniako estatutua lotzeko PSOEn premia

PSOek saltzen duen arabera, Kataluniako Estatutuaren eztabaida oso aurreratua dago eta ahalik eta lasterren itxiko dira akordio nagusiak. Finantzazioarena litzateke konpontzeke dagoen azken gai sendoa eta CiU ei da horretan amore ematen ez duena, beti ere PSOEn eta PSCren iturrietan irakurrita ondorioztatu daitekeen. PSOek presa du akordio orokor bat iragarri ahal izateko, eta azken kontu txikiagoak konponduko lirateke Espainiako Kongresuko batzordean. ERCK eta Iniciativak nahiago dute erritmo geldoagoa, baina emaitza hobea emango lukeena. CiU da finantzazioaren gaian ez duela etsiko adierazten ari dena, baina bide horren helmuga Estatutua Kataluniako Legebiltzarrera itzultzea eskatzea litzateke. Puntu honetara iritsita, pentsa liteke denak aurrera jarraituko duela, ez baitirudi CiU bera bakarrik hori egitera ausartuko litzatekeenik. Vila-web agerkari digitaleko zuzendari Vicent Partalen esanetan, Estatutu berriaren itzulera eskatu beharko balitz, hori CiUk eta ERCK batera eskatuta egin beharko litzateke, bestela ez da gertatuko.

PSE eta Kontseilu Politikoa

Eusko Jaurilaritzatik hilaren bukaera edo otsailaren hasierarako iragarri dute gatazkaren konponbideari begira dagoen Kontseilu Politikoa eraketa. PSEtik garrantzia kendu nahi zaio organo berriari: batetik, Ibarretxe lehendakariak EAJrekin ei dituen lidergo kontuetan kokatzen du kontseilua; bestetik, EAren eta EBren protagonismo nahian.

JACOBA MANTEROLA / ARGAZKI PRESS

BEC: seinale bat gehiago

Legeak unean uneko interpretazioetan oinarritzen dira, botere banaketa duen sistema batean ikuspegi horretatik egiten dira, eta hori da sistema judizialaren funtzio nagusia, legeak interpretatu eta horren arabera, zerbait legekoa den edo ez erabakitzea. Baina botere exekutiboa ere etengabe ari da legea interpretatzen: borondate politikoa deitzen da hori. Noski, lege bat nola dagoen egin funtsezkoa da berau malgutasunez interpretatu ahal izateko eta Alderdien Legeak ez du horretarako tarte handiegirik eskaintzen. Jose Luis Rodriguez Zapaterok, hala ere, Batasunaren ekitaldia gauzatzearen aldeko keinua luzatu du; PSEko Jose Antonio Pastorrek erdi iragarria zuen, baina bistan da ez dela gauza bera batak edo besteak esatea. Ekitaldia egiten bada, beraz, seinale ona, eta egiten ez bada, prozesuaren egoera pentsatu baino berdeago dagoenaren seinale. Bakoitzak bere bidea egin behar du, eta Batasunaren BECeko ekitaldia, legez kanpoko alderdi baten kongresuaz gain, hautu baten beharrezko antzezte ekitaldia ere bada.

Zer da...

Ikerlan

Ikerlan Teknologia Ikertegia irabazasmorik gabeko eta zerbitzu publikorako bokazioko erakunde pribatua da, oraingo Mondragon Corporacion Cooperativaren (MCCren) barruan. 1974. urtean sortu zen eta instalazioak eta egoitza soziala Arrasaten ditu. Bere jardunean, produktuaren garapen integrala eta diseinuko eta produkzioko prozesuen berringeriaritza eta produktuen eta prozesu energetikoaren lehenesten ditu. Ikerlanek lehiakortasuna hobetzen kolaboratzen du industriarekin, eta, horretarako, ezagutza teknologikoak aplikatzen ditu produktu berritzaile eta tresna eta metodologia berrien garapenean, diseinuko eta produkzioko

prozesuetan ezarriak izan daitezten. Erreferentziatzko zentroa da produktu mekatronikoen berrikuntzan eta garapenean, zeren 25 urtetik gorako esperientzia baitauka mekanikako, elektronikako eta informatikako teknologien konbinazioan eta aplikazioan. 160 lagunetik gora aritzen dira lanean, guztiak ere ikertzaile eta teknikari kualifikatuak eta diziplina arteko lanean esperientzia dutenak. Ikerlanek eta sektore hauetako enpresek erlazio estua dute: makinak eta ekipamenduko ondasunak, etxetresna elektrikoak, elektronika eta informatika, automobilgintza eta energia.

Daniel Udalaiz

Alain Lamassourek Frantziako eskualde hizkuntzak aurten onartu nahi ditu

ALAIN LAMASSOURE eurodiputatu eta Ipar Euskal Herriko Hautetsien Kontseiluko lehendakaria prest agertu da Frantziako hizkuntza gutxituak onartuko lituzkeen lege proposamenaren testua idazteko. Lamassourek Frantziako Konstituzioa aldatu beharrik gabe lortu nahi du lege proposamena onartzea. Horrez gain, bere helburua hizkuntza gutxituak aurten onartzea dela gaineratu du.

Info 7 irratiabiatzear

AZTI-BEGIA ELKARTEAK kudeatutako irrati berria, Info 7, urtarrilaren 27an hasiko da emititzen. Egun horretan aurkezpen saioa egingo dute eta hilaren 30ean hasiko dira programazio arruntarekin. Internetez hasiko dira emititzen eta bi hilabete barru satelitez. Dena dela, helburua FMz emititzea da. Gaztelania, frantsesa eta euskara erabiliko ditu Info 7 irratiak eta euskarak izango du toki gehien.

Sudokuak sarean

JAPONIATIK heldu zaigun denbora-pasak arrakasta handia lortu du eta egunkari eta aldizkarietako sudokuak gogotik egiten ari da jendea. Joan den urte amaieraz geroztik berriz, zenbaki-joko horietako mordoak daukagu sarean. www.magicsudoku.com-era sartuz gero, egunero sei sudoku dauzkagu eskura, zailtasun mailaren arabera antolatuta. Web gunea ingelesez, gaztelaniaz eta euskaraz dago. Sudokuz gain, jokoa ezagutzen ez dutenentzako azalpenak eta adibideak daude hiru hizkuntzetan.

Ondarroan Lore-jokoak

AURTEN Ondarroako Udalak Lore-jokoak antolatuko ditu Augustin Zubikarai idazlearen omenez. Bitarte horretan ordea, hainbat lehiaketa, ikerketa eta ikerketa-beketarako deialdia egin du. Hauexek dira antolatu dituenak: Konposizio lehiaketa; Ondarroa ikusgarria argazki lehiaketa; Arrantzaren arazoei buruzko ikerketa (iragana, oraina edo geroa); Augustin Zubikarai idazlearen biografia; Itsasoari buruzko poema-antologia; Emakumeen partaidetza gizarte aldaketetan; Emakumeen partaidetzari buruzko bideoa. Informazio gehiago Ondarroako Udalen web gunean: www.ondarroa.net.

Euskal curriculumuma bero-bero

EUSKAL HERRIKO IKASTOLEN KONFEDERAZIOAK V. Batzarra egingo du hilaren 21ean Donostian. Batzarreko gai nagusia euskal curriculumuma izango da eta datozen hilabeteotan ere gai horri helduko dio. Bestalde, Udalbiltzak hilaren 28rako antolatu ditu euskal curriculumari buruzko jardunaldiak. Han jasoko dira herri eragileek euskal curriculumari egindako ekarpenak. Igor Arroyo, euskal curriculumeko kideak esan duenez, urte bukaerarako amaituko dute curriculumua.

Datorren larunbatean, hilaren

21ean, Ermuko Foroak

Espainiaren Batasunaren aldeko

manifestazioa deitu du Iruñean.

Ermuko Foroak nora eta Iruñera

deitu behar halakorik burutzeko?

Aurrekoetan Donostian bildu izan

dira, baina oraingoan euskal

lurraldeetan abertzaletasunaren

aurkako eskuinaren gotorleku den

plazara jo dute, EAEn kontra

duten haizearen bila. Bitxia izango

da emaitza ikustea. Egun bat

lehenago, bestalde, nafar talde

batek Ermuko Foroaren ekimena

arbuizatzeko deialdia egin du

Iruñean bertan.

Hego Amerika: munduko ezkerren erreferentzia

Michelle Bachelet izango da Txileko

lehen lehendakaria eta Hego Ame-

rikan gobernu buru izateko hauta-

tzen den laugarrena. Ellen John-

son-Sirleaf, Liberiako lehendakari

hautatu berria, izango da Afrikako

estatu batean lehendakari izango

den lehen emakumea. Bakoitza

berean ezohiko mandatariak,

baina esparru ideologikoari begira

bederen Txilekoa ez da berria

azken boladan: Evo Morales Boli-

vian, Kitchner Argentinan, Tabaré

Vázquez Uruguain, Chavez, Cas-

tro, Lula... Ezkerra eta zentro-

ezkerreko korrante berria ageri-

koa da Hego Amerikan. Urte

gutxitan emaitza handiak eskatu-

ko zaizkie, eta neurri batean edo

bestean, aldaketa sakonak bultzat-

tu beharko dituzte beren boto

emailen esperantza egarria ase-

tzeko. Ezkerren erreferentzia

bihurtu dira mundu mailan, ez

Hego Amerikan bakarrik. Erronka

zail eta erraldoien aurrean, badute

abantaila bat, oinarritzko osagaie-

tan sarea osa dezaketela. Venezue-

lako petrolioan eta Kubako osasun

eta hezkuntza sisteman oinarritu-

ta, hori ari dira bultzatzen Chavez

eta Castro.

Gas naturalak berotuko du XXI.eko geopolitika

Erabaki eta istilu geopolitiko nagusien erdian joan den mendean petrolioaren egon zen modu berean, gizaldi berri honetan gasak garrantzia berezia izango omen du. Batzuetan tirabirak gas ekoizleen eta kontsumitzaileen artean gertatuko dira; beste batzuetan, ekoizleen beraien artean.

UKRAINA NON DAGOEN eta bere hiriburu Kiev dela Europako herritar askok seguru orain dela hiru aste jakin zutela: Putin eta Justxeneko-ren arteko istiluen-geatik neguan etxeetan gas naturalik gabe geratzeko arriskua ikusi zenean. Butanoa, propanoa edo gasolioa utzi eta gas naturala etxean sartu ala ez erabakitzerakoan, gasaren abantailak kontatu zizkiguten, eta herritarrok berriz, ez dugu galde-tu -burutik pasatzea ere- ea non ote dauden energia eroso honen iturria ireki edo ixteko kanilak. Lehenbiziko sustoa-rekin jakin dugu Moskuk daukala robinet bat, Kievek beste bat, Aljerrek ere bai berea...

Baina badira liskar gehiago munduan gas naturalaren garretan irakiten, Europako prentsan horien oihartzunik aurkitzen ez den arren. Txina eta Japoniak eztabaida gogorra daukate Txina Ekialdeko Itsaso-aren azpian dauden gas-hobi handiak direla eta. Txinak gas hori ekoizten has-teko asmoa azaldu duenean, japoniarrek mehatxu egin dute gerra-ontziak bidaltzearekin. Batean bezala bestean manifestazio nazionalistak izan dira, gas horren jabegoa aldarrikatzeko.

Alderantzizko bidean, India eta Pakistan gas naturalak ari ditu adiskidetzen: New Delhiko gobernuak gas-hodia eraiki nahi du Irandik Indiaraino. Ordainetan, Washingtongo gobernuan haserre dabilta indiarrekin, Irani ezarria dioten boikota horrek arintzen duelako.

Petrolioak XX. mendeko geopolitika

erdiz erdi baldintzatu duen bezala, gas naturalak garrantzi bera edo handiagoa edukiko omen du XXI. mendean. Hori da Michael T. Klare-k *The Nation* astekari amerikarrean *The Geopolitics of Natural Gas* artikuluan defenditu duena.

Michael T. Klare irakaslea da Amherst College-en, gerra eta bakeari buruzko ikerketan ari diren zenbait erakunde nagusitako kidea da (Human Rights Watch-ekoa, esate baterako) eta liburu saila dauka idatzita. Gaztelaniaz *Las Guerras por los recursos* publikatu zioten 2003an. Iaz argitaratu zuen ingelesez *Odola eta Petrolio: Amerikak daukan Petrolio Menpekotasun gero eta Handiagoaren Arrisku eta Ondorioak*. Klare ez da atzo goizekoa: 1974an plazaratu zuen *Amerikak gabeko Gerra: Amerika Hurrengo Vietnamak Prestatzen*.

Gauza da Estatu Batuak -Klareren iritzian- gero eta estuago daudela lotuta gas naturalari: beren energia beharren laurdena asetzen die. Petrolioak kenduz gero, iturri nagusia. Argindarraren %14 sortzen da gasetik, etxeetako kalefakzio-aren %45, industria eta nekazaritzarako gaiak ekoizten ari den petrokimikaren %31. Mundu aberats osoko datuak berdintsuak dira edo kopuru horietara ari dira hurbiltzen. AEBek badaukate gasa, baina hori urritu ahala "kanpoko hornitzaileetara jo behar dute, hala nola Qatar, Nigeria edo Errusiara. Petrolioarekin bezala, AEBak beren energi beharrak asetzeko hornitzaile horien oso mende

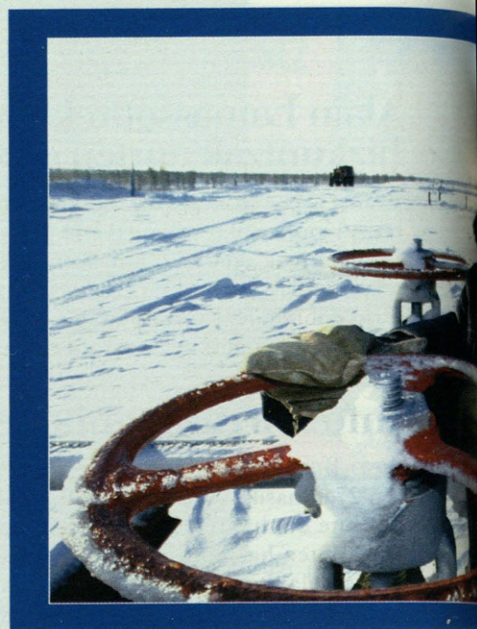
gera daitezke, honek segurtasun nazionalari lekarkiokeen arriskuarekin. Eta amerikarren aliatu nagusi asko, tartean NATOko herrialdeak eta Japonia, horiek ere inportazioen mende bizi dira". Tartean gu, europarrok.

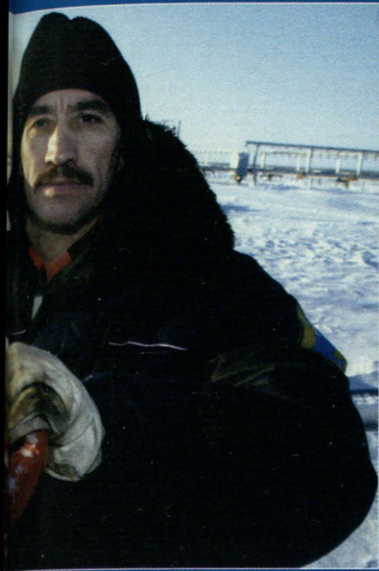
Irakaslearen datuetan, munduan ezagutzen diren gas eta petrolio erreseerbak alderatuz gero, oraindik gastatzeke dautzagun petrolio baina zertxobait gas gutxiago dago lurpean. Gertatzen dena da gaur egun askoz petrolio gehiago ari garela erabiltzen, eta horregatik kalkulatzeko dute adituek petrolio produktzioa gainbehera hasi ondoren ere artean gas natural asko geratuko dela. Zenbat? Ezin jakin zehazki; gogorra da optimisten eta pesimisten arteko eztabaida.

Norenak dira iturriak?

Kutsadurari dagokionez fama hobea dauka gas naturalak petrolioak baino: ez da erabat garbia baina energia bera ekoizteko behar den ikatzak botatzen duen karbono dioxido erdia ematen du gasak eta petrolioaren herena. Kyotoko itun famatua betetzea nahi dutenentzako interesgarria. Europan sortutako argindarraren %18 atera zen gasetik 2002an, eta kopuru hori 2030ean %29ra igozteko espero da. Txina, India eta Hego Koreak ere gero eta gehiago jotzen dute gasaren aldera.

Gasak ordea badauka eragozpen bat: gaur ezagutzen ditugun erreseerba guztien %67 Errusia, Iran, Qatar, Saudi Arabia eta Arabiar Emirerri Batuetan daukate. Errusia bera %26,7aren jabe da, eta aldiz AEBak %2,9arena.

Siberiatik eta orohar Errusiatik dator Europa berotzen duen gas naturalaren parte handi bat. Zelai elurtu batean galduta gas-hodiaren biradera zaintzen duen langile hau (irudian) izan liteke Europar Batasunak errusiarrekiko energiaren daukan menpekotasunaren ikur. Errusiak Japonia eta Txinari ere gero eta gas gehiago saltzen die eta litekeena da laster Estatu Batuei ere hornitzen hastea. XXI. mendeko geopolitikan gas naturalak garrantzia berezia daukala jakinda, beste itxura bat hartzen dute jadanik gertatzen ari diren gatazka batzuek. Ukraina eta Errusiaren artean urte hasiera honetan gertatu den gatazkak, askoren ustez mezu ezkutua zeraman europarrontzako. Iran nuklearraren arloan egiten ari den apostua ere ezberdin ikusten dugu, munduko gas erreserba handienetakoak daukala jakinda.

Errusia da Europaren gas hornitzaile nagusietakoa, baina Txina, Korea eta Japoniari ere zerbitzatzen die, eta iritsiko da AEBei saltzera ere. Errusiarrak saiatu omen dira nagusitasun hori harreman internazionalan nabarmenegi ez erabiltzen, baina ale batzuk erakutsi dituzte: 2000.ean Georgiari gasa eten zioten Errusiaren albotik gehiegi urruntzeagatik, eta abendu-urtarril honetan Ukrainarekin egindakoa bide beretik zihoan. Europako agintariak badute zertaz kezkatua, honantz iristen den gasaren %40a Gazpromek saltzen digu eta.

Iran da beste hornitzaile handi bat. Europa eta Asian saltzen du Persiar Golkoan ateratzen duen gasa. Hogeita bost urterako kontratua sinatu du Teherango gobernuak China National Petrochemical Corporation-ekin; batzuek ulertu dutenez AEBei aurre egiteko aliatu bila. Itsaso beraren beste aldean, Qatarrek ere 25 urterako tratua egin du, ExxonMobil amerikarrarekin.

Baina Qatarretik gasa itsasontziz era-

man beharko dute Amerikara. Horixe da amerikarrek gasaren arloan daukaten ahuldadea: atzerriko gasa itsasontziz eraman behar dutela, likidotuta; horretarako bapore berezietan eta gasa hoztu eta berotzeko portuetan inbertsio erraldoiak egin behar dituzte. Portu berri horiek ingurumenean egingo dituzten kalteak eta segurtasun arriskuak salatu dituzte herritar askok, baina Kalifornian horietako kai batzuk egingo direla gauza segurua da.

Ondorengo urteetan Errusia, Txina, Japonia eta bi Koreen arteko harremanetan izango dira gorabehera handiak, hala aurreikusi du Michael T. Klarek. Harreman kontraesankorrak. Zeren eta alde batetik elkarlan proiektu handi batean daude sartuta: Errusiarena den Sakhalin uharterako lurpean dagoen gas zaku erraldoia ustiatzeko tratuan ari dira denak, denen interesen mesederako. Gas-hodi bat eraikiko dute Sakhalindik Txinako iparraldera eta beste bat Japoniara. Eta ExxonMobil eta Royal

Dutch/Shell-ek gasa likidotu eta ontziratzekeo portu erraldoia eraikiko dute bertan, Amerikara eramateko.

Baina beste aldetik, Txinako itsasoan liskarrak izan dira eta are gehiago izango, baita AEBekin aliatu direnen artean ere, Hego Korea eta Japoniaren artean alegia. Istilurik gogorrena Txinako itsasoko hegoaldean gertatu zen. Ur azal samarrekiko itsaso horretan uste da petrolio eta gas altxor handiak daudela. Itsaso horren bazterretan dauden herrialde guztiek, (Brunei, Txina, Indonesia, Malaysia, Filipinak eta Vietnam) denek aldarrikatu dituzte 200 miliako itsas-eremuak berentzako. Aldarrikatzea bat da, eta kostalde nahasia eta milaka uhartetxoz aberastua den horretan mugak ipintzea bestea. Eskualde horretako potentzia nagusia den Txinak agresibitate handiz jokatu du, Vietnam eta Filipinen kontra bortxa erabiltzera iritsiz.

“Ikusteko dago –bukatu du artikulua Klarek– ea herrialdeek onura handiagoak ikusiko dizkioten gasa eskuratzeko elkarlanari ala bakoitzaren ekintza unilateralei. Gauza bat dago garbi: munduaren gas natural eskari gero eta handiagoak rol nabarmena jokatuko duela gasa saltzeko daukaten nazioen eta kontsumitzen dutenen artean. Energia beharrak erabakiko du gero eta gehiago botere nagusien agenda, eta gas naturalak –luzaz petrolioaren itzalpean egon denak– leku zentrala edukiko du”.

Gasak geopolitika berotu du... eta zenbait lekutan ostu egin nahi dietela ikusi duten herritar askoren haserrea ere bai. Hala ikusi da Bolivian. ■

<http://www.argia.com/nethurbil>
helbidean, gai honi buruzko informazio
gehiago eta Interneteko loturak.

Zure gorputzak 8 orduko atsedena behar du.
Zure begiek 24 orduko lasaitasuna.

Zure lasaitasuna da garrantzitsua. Horregatik, **MultiOpticasen** gure produktu eta zerbitzu bakoitzean kalitate eta garrantiarik handiena emateko konpromisoa hartu dugu. Izan ere, nahiko genuke zu gustura egotea Espainiako optika-sarerik handieneko – **MultiOpticas** – profesionalengan konfiantza izan duzuelako

ZINKUNEGI
MULTIOPTICAS
ZERBITZU OPTIKOETAN 1^a
Hernani, 4 - DONOSTIA

Jose Angel Irigaray

Iparra galdua Hegoaldean?

Iparraldea, hitzetik hortzerat darabilgun kontzeptua, teoria. Praktika, berriz, hutsaren hurrengoa... hegoaldean, eta ez herri osotasunari "aiher" zaion jendeen artean soilik. Hegoaldeko gehien-
go zabalarentzat –beren burua abertzaletzat daukaten asko barne– Lapurdi, Baxenabarre eta Zuberoa –ia ezabatuak– ez dira merkatu eta, onenean, zenbait jai-ospakizunen lurraldea baino askoz gehiago (Herri Urrats, Pastoral, Maxkaradak...); ia atzerria, funtsean. Eta hala ez denean, maizegi, errealtatearen eremuan bainoago sinboloenean kokatuz hura.

Naski, menpeko egoeran nekez garatu ohi da bi aldeen arteko "nahikotasun" mailako herrigintzarik, eraginiko –eta lagunduriko– alienazioa, eskolatik unibertsitateraino, sozietate arlo guztietan barna, luze eta sakona da-eta. Baina haren azpitik ibiltzea, egonkortuta, ordezkapena (aski) gauzatua izanaren seinale, eta kausa-ondorioa, da. Halakoetan, alferrik dira aldarriak, bereziki higadura, ahulezia eta koherentzia-ezaz zeharkatuta daudenean. Hitzak baino haratago, "ikusten" eta "erakusten" den muga bakarra menperakuntzak eraginikoa baita, are halakorik ez dela dioten artean.

Horiek hola, gutxi dira herria bere osotasunean hartuz oldozten diren ekimenak. Eta diren gutxiak, gutiz gehienetan, Iparraldean sortzen dira, nahiz demografia, kontzientzia eta ahalmena hain desorekatuak izan. Hegoaldean, joera nagusia agerian uzten duten salbuespenak ezik, ia behin ere ez; eta "Iparra" kontutan hartzen denean, aski "maizter" gisan izan ohi da.

MCCko Fagor Etxetresnak enpresak, adibidez, lantegi ttipi bat dauka Donibane Lohizunen. Fagorrek Elco Brandt frantses enpresa erosi du; "berrantolamenduan" Donibanekoa itxi asmo dute, Brandt-ek Paris ondoan daukan lantokiaren faboretan. Zenbait langile kalera bidean dira, beste zenbaiti, nahiz urte anitz bertan jardun izan, hara joateko eskaintza eginen omen diete, mila kilometrorat! Eta Lapurdiko kostaldean batzuk

Fagor ereduzko "euskal" enpresatzat zeukaten. Lotsa eta haserre. Nahiz ekonomiaren helburua etekina dela jakin, nekez onar baitezakete halakorik. Frantses eta frantximentak ez dira isilik, naski, Hegoaldetik datorkeen "euskal garapena" salatzeke garaian.

Edota hegoaldeko aurrezki erakunde "herrikoi" zenbaiten kasua. Lapurdin bulego bat edo beste zabaltzean, zenbait hurre-ratu ziren langile izateko menturan, beste batzuk bezero izateko asmotan, harro. Errealtatean lan baldintzak "har ala utz" gisakoak dira, soldatak eskasak... Hemen ere amorru eta ahalkea ez dira falta.

Baina ekonomian ez bezala, seguru kultur arloan bestela direla kontuak.

Bada ez. Hemen ere Iparraldetik datoz elkarlanean jarduteko ideia eta garapen gehienak. Hegoaldean egituraturiko deus guti dagoen ballet arloan, konparazio-ne, Biarritz Ballet taldea, mugaz gaindiko elkarlana helburu, Donostian gazteentzako egitura finko bat sortzen bermatu da. Hasia da jadanik bere fruituak ematen. Miarritzeko Théâtre des Chimères –erdaraz funtzionatzen duen– taldearen Bertolt Brechten *Kaukasiar kreazko berebela* euskarazko ekimen gogoangarria, bestalde, Hegoaldeko antzezleri zenbait eta ekoizle-partaideren bat kontuan harturik ondu da. Emanaldien garaiotan, eta teoriak Hegoaldeko zenbait erakundek "oniritzitakoa" bada ere, axolagabekeria da nagusi. Azkenik, legendetan oinarrituriko antzerki ekimen interesgarri bat ekoitzi du Euskal Kultur Erakundeak berriki: *Batekmila*. Hemen ere ideia eta bitartekoak Iparraldekoak, antzezleri gehienak Hegoaldekoak eta emanaldiei dagokienez berdintsu.

Aski adierazgarri. Ahalmen mugatu eta egitura eskasekin, herria osotasunean pentsatuta teoriak legokioketena baino gehiago sortzen da Iparraldean. Hegoalde ahalmentsuago eta ustez aise abertzaleagoan, berriz, teoriak legokioketena baino askoz ere gutxiago, ia deus ez.

Ifarra galduxe, Iparra galdua Hegoaldean? ■

Eta Lapurdiko kostaldean batzuk

Fagor ereduzko "euskal"

enpresatzat zeukaten.

Lotsa eta haserre. Nahiz

ekonomiaren helburua etekina

dela jakin, nekez onar baitezakete

halakorik. Frantses eta

frantximentak ez dira isilik,

naski, Hegoaldetik datorkeen

'euskal garapena'

salatzeke garaian

2006

ARGIA egutegia

jai-egunak, ospakizunak, santuak,
izendegia, eguzkia, ilargia,
efemerideak, gertakariak, urteurrenak

Azalean, eguzkia eta ilargiari dagozkionak, santutegia
eta gizon-emakumezkoen euskal izenak.
Atzealdean, egunarekin lotutako gertaera bitxi eta interesgarriak.

**Hemen duzu egutegirik osoena,
ARGIAk egindakoa.**

Egutegia: 7.5 €

Taula: 50 € + egutegia opari

ARGIA

ESKAERAK: Tel.: 943 371 545 • www.argia.com • denda@argia.com

informazioaren unibertsoa

■ SOLUZIOAK

Web/CD-Rom/papera formatuetan soluzioak ondoko alorretan:

- ▶ Berriak eta agendak
- ▶ Aldizkari eta egunkariak
- ▶ Liburutegi eta dokumentazio-zentroak
- ▶ Formazio eta autoformazioa
- ▶ Jolās interaktiboak
- ▶ Denda birtualak
- ▶ Bezeroentzako gune pribatuak
- ▶ Komunikazio korporatiboa

■ ZERBITZUAK

- ▶ Aholkularitza
- ▶ Ezarritako soluzioen eguneraketa jarraia
- ▶ Komunikazio zuzena
- ▶ Esperientzia

■ ERREMINTAK

Ingeniaritza linguistikoan dugun ikerketa + garapena + berrikuntzarako taldeak oinarritzko erremintak sortzen eta hobetzen dihardu. Oinarritzko erreminta hauek KAPSULA deituriko sistema teknologikoan biltzen dira. Hona hemen batzuk:

- ▶ Analizatzaile morfologikoa
- ▶ Euskararako lematizatzailea
- ▶ Espainolerako lematizatzailea
- ▶ Kwin: MS Word artxiboetako bilatzailea
- ▶ Testu alineatuak ikusteko prototipoa
- ▶ Itzulpenak baieztatze prototipoa
- ▶ Konkordantziak ikusteko prototipoa
- ▶ Batua/bizkaiera itzulpen laguntzailea

Adur Software Productions, S. Koop (ASP)

Industrialdea, 1 · 20160 Lasarte-Oria_Gipuzkoa

adur@adur.com

943 371 849

Adur SOFTWARE
PRODUCTIONS

www.adur.com